

SOTSIAALTÖÖ

Uus lastekaitse seadus

**Eestkoste korraldamise
praktika**

**Sotsiaaltöötaja füüsiline
töökeskond**

**Perevägivalla
suletud ring**

6

2014

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Omniva (Eesti Posti) e-teeninduses www.omniva.ee

Üksiknumbreid saab tellida Tervise Arengu Instituudi koolituskeskusest (Hiiu 42 Tallinn) ja osta kauplusest Ülikooli Raamatupood (Raekoja plats 11 Tartu).

Ajakirja vanemad numbrid ja värskemate numbrite valitud artiklid leiab www.tai.ee -> väljaanded -> trükised & infoväljaanded

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

17. aastakäik.

2015. aastast ilmub ajakiri neli korda aastas: veebruaris, mais, septembris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Mailis Kaljula, Riina Kiik, Rait Kuuse, Marju Medar, Valter Parve, Riho Rahuoja, Koidu Saia, Judit Strömpl, Piret Tamme, Triinu Tikas, Taimi Tulva, Marju Selg, Hans van Ewijk, Zsolt Bugarszki

Vastutavad toimetajad: Regina Lind, Marge Green

Toimetajad: Tiia-Triin Truusa, Signe Väljataga, Margit Raias, Kristi Raffai

Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Tiraaž: 1000 eksemplari

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, e-post ajakiri@tai.ee

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskelt ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleks kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

SISUKORD

nr 6/2014

Eessõna

Eike Käsi..... 2

Uudised

Uudised maakondadest ja
pressiteated..... 3

ESTA uudised 6

Intervjuu

Tiiu-Tamm: „Olen alati saanud
üliõpilastele õpetada seda, millesse ka
ise usun”

Rain Uusen..... 7

Peegeldusi maailmast

Puudega inimene kui kodanik ja tema
õigused

Jean-Pierre Wilken 11

Sündmus

Vaimse tervise mess „Eluterve terve
elu”

Airi Mitendorf, Merike Sisask 13

Seadus

Uus lastekaitse seadus ootab
rakendamist

Tõnu Poopuu 14

Sotsiaalpoliitika

Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse
ja võrdsete võimaluste arengukava
2016–2023

Maris Mälzer 19

Vanemlusprogramm parandab laste
elu- ja tulevikuväljavaateid

Ann Rajaver 22

Omastehooldus on tähtis teema terves
Euroopas

Ivar Paimre 25

Sotsiaaltöö praktika

Hea ja õige eestkoste praktika –
reaalsus ja võimalused

Katrin Tsuiman..... 28

Põhja-Tallinna Valitsus täiskasvanu
eestkostjana

Kai Keller 34

Sotsiaaltöö kui elukutse

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja
füüsiline keskkond

Piret Vöö..... 36

Õigus

Sotsiaaltöötaja vastutusest ja kaitses II

Gaabriel Tavits..... 41

Uurimus

Sotsiaaltöö karmim pool on
pervägivalla tõkestamine

Ivi Proos 44

Kommentaari: Helen Alton, Barbara

Haage..... 51

Teoreetilised lähtekohad

Õigusteadvus noorte õigusliku
sotsialiseerimise teenistuses

Silvia Kaugia..... 52

Kogemus

Praktika Eesti Vao Varjupaigataotlejate
Majutuskeskuses

Roger Buchmüller 57

Kokkuvõte

Inglise keeles 63

Kirjandus 64

ESTA aastal 2014

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon on tegutsenud juba kümme aastat. Hea meel on tõdeda: oleme täiesti elus ja tegusad! ESTA ühendab sotsiaaltööd tegevaid ja seda väärtustavaid inimesi. Ühendus edendab sotsiaalset heaolu, sotsiaaltöö eriala ja kultuuri, kujundab sotsiaalpoliitikat; esindab ja kaitseb ühenduse liikmete kutsealaseid huve. Nende eesmärkide täitmisel on ESTA olnud päris toimekas. Aktiivsed liikmed on korraldanud üritusi ja öelnud sõna sekka seadusmuudatuste kavandamisel.

Liikmeskond ongi ESTA olulisim vara. Tänu oma liikmeile suudame silmitsi seista sotsiaalvaldkonna raskuste ja õnnestumistega ning otsida parimaid lahendusi kitsaskohtadele, unustamata sealjuures sotsiaaltöötajat ennast.

ESTA liikmete jaoks on kindlasti tähtsad meie kongressid, mida korraldatakse nelja-aastase vahemikuga. 2013. aastal kandis juubelihõnguline sotsiaaltöö 5. kongress pealkirja „Sotsiaaltöö – tänuväärne või tänamatu töö?”

Sotsiaaltöö konverentsid toimuvad vaheldumisi Tallinnas ja Tartus. Tänavu oktoobri lõpus oli Tartus linnavalitsuse eestvedamisel sotsiaal- ja sidusvaldkondade ning mittetulundusühenduste töötajate mõtlemapanev kokkusaamine, teemaks „Eestkoste – väljakutsed ja võimalused”. Septembris peetud ESTA sügiskoolis käsitleti sotsiaaltöötaja turvalisust ja vastutust. Samas arutlesime ka uue rahvusvahelise sotsiaaltöö definitsiooni üle, kuid üksmeelele veel ei jõudnud. Piirkondlikel teemapäevadel saavad ESTA tegevusega tutvuda ka huvilised, kes alles mõtlevad ühenduse liikmeks astumisele.

Lõppeval aastal on ESTA saanud päris palju kaasa rääkida seaduseelnõude koostamises, seda nii vastates pöördumistele arvamuse saamiseks kui ka esitades oma ettepanekuid. Oleme kohtunud sotsiaalministeeriumi ametnikega ja tutvustanud Riigikogu sotsiaalkomisjoni istungil oma seisukohti seoses lastekaitse seaduse eelnõuga; oma mõtted esitasime ka seoses töövõimereformiga. Meid on kaasatud sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava 2016–2023 juhtkomiteesse jne. Erialaorganisatsioonina on ESTA kujunenud läbi-rääkimiste aktiivseks osapoolaks. Rõõmu teeb, et sotsiaalministeerium on meid järjest rohkem kaasanud sotsiaalpoliitika kujundamisse. Kuigi kõiki meie ettepanekuid ei ole arvestatud ja mitme seaduseelnõu suhtes on olnud erimeelsusi, jätkame konstruktiivset koostööd. Meie tegusate liikmete mõtteil ja sõnadel on kaalu.

ESTA annab alates eelmise aasta maist sotsiaalvaldkonna kutsetunnistusi. Tänavu septembris kinnitati uued sotsiaaltöötaja kutsestandardid. Kutsesüsteem on meie eriala tugevuse näitaja ja selle maine kujundamise osa. Toetame igati sotsiaaltöötajate soovi panustada oma teadmiste ja oskustega sotsiaaltöösse ning olla ühiskonnas tunnustatud kui selle eriala spetsialistid.

ESTAl on praegu üle Eesti 461 liiget ja kaks liikmesorganisatsiooni. See on päris arvestatav jõud, kuid kindlasti ei jõua me veel oma valdkonna iga töötajani. Ootame oma ridadesse neid, kes hoolivad meie erialast, soovivad kaasa aidata selleks, et sotsiaaltöötaja oleks tunnustatud ja oodatud ning kes on valmis oma arvamust avaldama ja kolleege toetama ka ühistes ettevõtmistes.

Aitäh, head kolleegid, sisuka ja positiivseid jälgi jätnud 2014. aasta eest. Soovin karupoeg Puhhist inspireerituna, et kui meil on üks ilus õhupall – meie südamlilik eriala – siis ei saa keegi olla õnnetu ja kurb. Meid vajatakse ja me oleme alati kohal!

Eike Käsi

ESTA eesistuja

Kutsekoda kinnitas sotsiaaltöötaja kutsestandardid

Kutsekoja Tervishoiu ja Sotsiaaltöö Kutsenõukogu kinnitas 12. septembril kutsestandardid „Sotsiaaltöötaja, tase 6” ja „Sotsiaaltöötaja, tase 7”. Kutsestandardid kehtivad viis aastat ning need leiab Kutsekoja kodulehelt www.kutsekoda.ee kutseregistrist.

ESF toetused uute lapsehoiukohtade tegevuskulude katteks

2015. aasta esimeses pooles avaneb Euroopa Sotsiaalfondi taotlusvoor „Lapsehoiukohtade loomise ja teenusepakkumise toetamine 0–7aastastele lastele”. Taotlusvooru viib läbi SA Innove. ESF toetus abil loodavad lapsehoiukohad peavad aitama lapsevanematel tööle naasta või tööl käimist jätkata ning lühendama kohalike omavalitsuste lasteaiajärjekordi. Avatud taotlusvoorus toetatakse 1200 uue lapsehoiukoha loomist. Teine taotlusvoor toimub 2017. aastal. Lapsehoiukohtade loomiseks saavad toetust taotleda kohalikud omavalitsused, kes võivad teenust pakkuda ise, teha koostööd teiste omavalitsustega või ka erasektoriga.

Toetust saab maksimaalselt 70% ulatuses projekti abikõlblikest kuludest, milleks on hoidjate või õpetajate palgakulu (palga piirmäär kehtestatakse avatud taotlusvooru määruks) ja teenuse pakkumise kaasnivad muud kulud, mida toetatakse palgakulust 40% osas. Taotleja peab **tagama omafinantseeringu minimaalselt 30% ulatuses** projekti abikõlblikest kuludest. Lapsehoiukoha eest võib kohalik omavalitsus võtta lapsevanemalt suuruses kuni 20% alampalgast tasu, millega saab katta toetuse saamisel omafinantseeringu vajadust.

Infot lapsehoiu meetme avatud taotlusvooru kohta avaldatakse SA Innove kodulehel www.innove.ee/et/struktuuritoetused ja sotsiaalministeeriumi ESF veebis www.sm.ee/esf2007.

Uuel aastal tõusevad peretoetused

1. jaanuarist 2015 tõuseb universaalne lapsetoetus kõigile lastele peres. Praegu on lapsetoetuse suurus seotud lapsetoetuse määraga, mis kehtestatakse igaks aastaks riigieelarves. Kehtiv lapsetoetuse määr on 9,59 eurot. Edaspidi kehtestatakse lapsetoetus konkreetse summana.

Lapsetoetus on igakuine toetus, mida makstakse lapse sünnist kuni lapse 16aastaseks saamiseni; kui laps jätkab õpinguid, siis 19aastaseks saamiseni. Praegu makstakse lapsetoetust pere esimese ja teise lapse kohta kahekordses lapsetoetuse määras ehk lapsetoetuse suurus pere esimese ja teise lapse kohta on 19,18 eurot. Kolmanda ja iga järgmise lapse kohta makstakse lapsetoetust kaheksakordses lapsetoetuse määras ehk lapsetoetuse suurus pere kolmanda ja iga järgmise lapse kohta on 76,72 eurot. Uuel aastal tõuseb lapsetoetus pere esimese ja teise lapse kohta 25,82 euro võrra kuus ja pere kolmanda ja iga järgmise lapse kohta tõuseb toetus 23,28 euro võrra kuus. Lapsetoetuse suurus pere esimese ja teise lapse kohta hakkab olema **45 eurot** kuus ning pere kolmanda ja iga järgneva lapse kohta **100 eurot** kuus.

Eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetus tõuseb **240 euron**i kuus. Kehtiva riiklike peretoetuste seaduse alusel makstakse perekonnas hooldamisel ja eestkostel oleva lapse toetust kahekümnekordses lapsetoetuse määras, mis on 191,80 eurot. Uuel aastal kehtestatakse eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetus, nii nagu lapsetoetus, konkreetse summaga. Eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetust makstakse iga kuu lapsele, kellele on määratud eestkostja või kelle suhtes on sõlmitud perekonnas hooldamise leping. Eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetus ei ole peretoetus klassikalises mõttes, kuna see on suunatud lapsele, keda ei kasvata tema vanem. Kuna perekond on lapse jaoks sobivaim kasvukeskkond, siis on laste asendushoolduses üks oluline eesmärk suurendada perepõhise hoolduse osatähtsust. Toetus pakub hooldus- ja eeskosteperedele rahalist tuge lapse ülalpidamiskulude katmisel.

*sotsiaalministeeriumi
sotsiaalkindlustuse osakond*

Taastub riiklik matusetoetus vähekindlustatud peredele

Riikliku matusetoetuse maksmine lõpetati 2009. aastal majanduskriisist tuleneva riigiraha kokkuvõtte tõttu. Samas jätkati tundmatu või omasteta surnu matmisega seotud kulude kompenseerimist valla- või linnavalitsustele. 1. jaanuarist 2015

taastatakse riikliku matusetootuse maksimine majanduslikult vähekindlustatud perekondadele. Vähekindlustatus tuvastatakse toimetulekutoetuse saamise alusel: kui matuse korraldaja kuulus toimetulekutoetust saavasse leibkonda vähemalt ühel kuul viimase 12 kuu jooksul, on tal õigus taotleda matusetootust. Matusetootuse suurus kehtestatakse riigieelarves igaks aastaks. 1. jaanuarist 2015 on matusetootus 250 eurot. Valla- ja linnavalitsusele makstava matusetootuse osas ei tehta muid muudatusi, kui suurendatakse matusetootuse suurust 250 euroneni. Matusetootust määrab ja maksab Sotsiaalkindlustusamet. Matusekorraldaja esitab Sotsiaalkindlustusametile avalduse ning Eesti perekonnaseisuasutuses registreeritud surmatõendi või isiku surma tõendava dokumendi, mille on välja andnud välisriigi asjaomane asutus, kui surm on registreeritud väljaspool Eestit. Andmed toimetulekutoetuse saamise kohta saadakse sotsiaalteenuste ja toetuste andmeregistri (STARi) kaudu. Seega matusekorraldaja ei pea toimetulekutoetuse saamise kohta dokumente esitama. Valla- või linnavalitsus esitab ka matuse korraldamise kulusid tõendavad dokumendid. Matusetootuse määramise otsus tehakse matusetootuse taotlemiseks vajalike dokumentide saamise päevale järgneval tööpäeval ning matusetootus kantakse matusekorraldaja pangakontole kolme tööpäeva jooksul matusetootuse määramise otsuse tegemisest. Matusetootust võib kanda ka teise isiku arvelduskontole, kui Sotsiaalkindlustusametis on selleks vormistatud kirjalik avaldus või notariaalselt kinnitatud avaldus.

*sotsiaalministeeriumi
sotsiaalkindlustuse osakond*

Tugiteenused raske ja sügava puudega lastele

Alates 2015. aasta IV kvartalist hakkab Sotsiaalkindlustusamet pakkuma Euroopa Liidu Sotsiaalfondi toel **tugiteenuseid raske ja sügava puudega alla 18-aastastele lastele**. Teenuseosutajate leidmiseks korraldatakse hange, tingimused selguvad järgmise aasta alguses. Osutatakse järgmisi tugiteenuseid:

- **Hoiuteenus** lastele, kes vajavad ööpäevaringset hooldust ja järelevalvet, ning kelle vanemad ei saa

seetõttu õppida või töötada. Teenust saavad suure hooldusvajadusega lapsed, kes on asenduskodus osalisel hoolekandel; lapsed, keda hooldavad kodus vanemad ja keda haridusasutus pole ilma tugiisikuta valmis vastu võtma ning lapsed, kes on tervislikel põhjustel koduõppel. Hoiuteenust osutatakse ka õhtuti ja nädalavahetustel, kas lapse kodus, hoidja kodus, hoiukodus või asenduskodus; kooliealisele lapsele pärast koolipäeva lõppu ehk pikapäevahoid; koolivaheaegadel; päevahoiuna hoiukodus; ööpäevaringse hoiuna kodus või hoiukodus ning noortele, kellel on põhiharidus omandatud ja kes ei ole kutseõppes kuni 18-aastaseks saamiseni.

- **Tugiisiku teenus** lastele kodus, lasteaias, hoius ja koolis (kuni põhihariduse omandamiseni või gümnaasiumi- ja kutseõppes).

- **Transporditeenus**, et laps saaks käia koolis, lasteaias, terviseasutuses või rehabilitatsiooniteenusel.

Teenuste vajaduse ja mahu üle otsustab Sotsiaalkindlustusameti koordinaator koostöös kohaliku omavalitsuse, lapsevanema ja teenuseosutajaga, kaasates vajadusel ka teisi spetsialiste.

sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond

Eesti esimene militaarsotsiaaltöö konverents

11. novembril, mis on Esimese maailmasõja ametlik lõpupäev (1918), toimus Laulasmaa spaas kaitseministeeriumi ja kaitseväe tugikeskuse korraldatud Eesti esimene militaarsotsiaaltöö konverents. Militaarsotsiaaltöö valdkondi on palju ning mõningaid neis saab rakendada vaid suurriigi armees. Konverentsile kutsuti osalema sotsiaaltöötajaid, kelle omavalitsuses elavad raskesti haavatud kaitsevälased. Konverentsi eesmärk oli teavitada omavalitsusi sotsiaalteenustest, mida kaitsevägi haavatutele ise osutab, ning anda võimalus luua kontakte, et tulevikus teha koostööd ning vahetada infot haavatud kaitsevälaste paremaks teenindamiseks.

Lisaks käsitleti veteranipoliitikat, mis on paljuski aluseks kaitseväes tehtavale sotsiaaltööle. Arutati ka ajateenijate olukorda ning nende sotsiaalprobleeme. Kahtlemata on sotsiaaltöös militaar- ja tsiviilsektori ühisosa ja koostöömomentide kindlaksmääramine alles ees ning

taolisi kokkusaamisi peab jätkama. Üks käsitlemist vajav teema on noorte meeste soov hakata puudega isikliku hooldajaks just ajateenijaks värbamise perioodidel kolm korda aastas. Oluline on pöörata tulevikus rohkem tähelepanu ajateenija laste õigustele.

Andres Siplane
kaitseministeeriumi nõunik

Eesti Asenduskodu Töötajate Liit jagas Kuldseid Kartuleid

13. novembril tähistati Tallinnas NUKU teatris Eesti Asenduskodu Töötajate Liidu (EATL) 5. sünnipäeva tunnustusüritusega Kuldse Kartuli Gala. Kuldse Kartuliga autasustati isikuid ja organisatsioone, kes on andnud väärrika panuse asendushooldusesse. Kuldse Kartuli pälvisid: Elva Perekodu nooremkasvataja Elle Kaseorg, SOS Lasteküla EÜ teenuste arendusjuht Elmet Puhm, Käopesa asenduskodu kasvataja Marina Sepp, SEB Heategevusfond, MTÜ Oma Pere tegevjuht Sigrid Petoffer, Saue Vallavalitsus, lastekaitse spetsialist Sirlil Sõstar-Peerina ja Valga Lastekodu öökasvataja Viive Lõhmus. Elutööpreemiaga pärjati Koeru perekodu kasvataja Maie Gorlovi.

EATLi juhatuse esimehe Meelis Kukke sõnul on kõik kandidaadid teinud suure töö selle nimel, et saavutada positiivseid muutusi laste ja noorte arengus. Lisainfo ja kandidaatide tutvustus: <http://www.eatl.ee/kuldnekartul/tunnustati-valdkonna-parimaid/>

Tallinna hoolekandeesutused said laste turvavarustuse

29. oktoobril andis Maanteeamet Tallinna Laste Turvakeskuses pidulikult üle laste turvavarustuse komplektid Tallinna hoolekandeesutustele. Turvahällist, turvatoolist ja turvaistmest koosneva komplekti said endale kõik Tallinna linnaosad, Tallinna Laste Turvakeskus ja Tallinna Perekeskus. Tallinna Sotsiaaltöö Keskus sai kaks komplekti ja Tallinna Lastekodu neli komplekti. Projekti rahastas 50% ulatuses Maanteeamet ja 50% ulatuses Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuamet. Vajaduse projekti järele tingis asjaolu, et Tallinna hoolekandeesutustel puudus nõuetekohane turvavarustus laste sõidutamiseks turvakodusse, lastekodusse ja ametiasutustesse. Projekti ees-

märk oli tõsta hoolekandeesutuste töötajate ja laste teadlikkust turvavarustuse vajalikkusest ning selle korrektsest kasutamisest, tagada laste turvaline sõidutamine autos ja õpetada lapsi sõidukis turvavarustust kasutama.

Aire Johanson
Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuamet

Sügis Võrumaal

Võrgustikud kergendavad sotsiaaltöötajate koormust. Hea on, kui koostöökohtumisi korraldavad ka meie partnerid. Sellest sügisest ongi mitmeid selliseid näiteid. Rajaleidja keskus kutsus kokku sotsiaaltöötajad, sotsiaalpedagoogid ja HEV koordinaatorid. Vaimse tervise keskus aga kaasas oma üritusele ka omavalitsuste noorsootöötajad. Töötukassa teemapäeval osalesid lisaks sotsiaaltöötajatele ja juhtumikorraldajatele perearstid ja -õed. Esinesid psühhiaater ja võlanõustaja. Väga huvitavalt esitles oma tööd Lõuna-Eesti Erihoolekandeteenuste Keskus, kes pakub teenust SKA multiprobleemidega inimeste abiprojektis. Töötukassa korraldas reisi Tartusse, et tutvustada MTÜd Iseseisev Elu. See aitas mõista, kuidas sotsiaalne ettevõtlus aitab väiksema konkurentsivõimega inimesi. Koostöös kolmanda sektoriga tahame Võrumaal selle teemaga jätkata.

Maakonna traumaõukogu korraldas lapsevanematele ja eakatele ohutuse päevad. 4. novembril tunnustati maakondlikul konverentsil aasta parimaid terviseedendajaid. Septembri lõpus avati Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefondi toel Võru Järve Kooli juures hoiukodu sügava ja raske puudega lastele, et võimaldada vanematele väikestki puhkust. Oktoobrist jätkus puuetega laste perede sotsiaalne rehabilitatsioon, kus teavitame vanemaid seadusemuutustest ja uutest teraapiatest, nad saavad kohtuda psühholoogi ja kogemusnõustajaga. Lastega tegelevad samal ajal lapsehoidjad. Lastele ja vanematele tuleb veel ühine meisterdamise päev. Erivajadustega noorte õppimisvõimalusi on juba tutvustanud Võrumaa Kutsehariduskeskus, edaspidi saab tutvuda ka piirkonna teiste kutseõppeasutustega.

Marianne Hermann
Võrumaa Omavalitsuste Liidu sotsiaaltöö peaspetsialist

- ESTA edastas ülikoolidele ESTA liikmete soovitusi üliõpilaste uurimustöö teemade osas.
- ESTA edastas oma liikmetele MTÜ CIF Estonia vahendatavate 2015. aasta rahvusvaheliste sotsiaaltöötajate vahetusprogrammide nimekirja.
- 3. oktoobril oli Ida-Viru Maavalitsuses ESTA Ida-Eesti piirkonna teemapäev „**Kohaliku omavalitsuse hoolekande korraldus: muutused ja võimalused**”.
- ESTA esindajad osalesid 20. oktoobril Riigikogu sotsiaalkomisjoni istungil, kus arutati lastekaitseaduse eelnõu ja ka ESTA pöördumist.
- 12. novembril arutati sotsiaalministeeriumi kogunemisel **toiduabi** jagamist puudust kannatavatele inimestele. Tutvustati varasematelt koosolekutelt kogutud ettepanekuid.
- ESTA õnnitles sünnipäevalapsi. Eesti Asenduskoodu Töötajate Liit pidas 13. novembril Nukuteatris oma 5. sünnipäeva tänuüritusega Kuldne Kartul 2014. 20. novembril tähistas oma 20. tegevusaastat Eesti Seksuaaltervise Liit.
- 20. novembril osales ESTA esindaja Riigikogu sotsiaalkomisjoni avalikul istungil, mille teemaks oli **riikliku elatisraha fondi loomine**. Fond peaks tagama üksikvanemate lastele kindlustunde juhul, kui teine lapsevanem ei täida oma ülalpidamiskohustust. Elatisraha määramiseks saab praegu pöörduda kohtusse, kuid kohtuvaidlus võib kujuneda pikaks. Ka ei ole kohtulahendi jõustumisega elatisraha saamine veel alati tagatud, kohtuotsuseid tihti ei täideta. Lapsel on aga õigus saada iga kuu elatisraha mõlemalt vanemalt. Paljudes riikides kuulubki lapse toetussüsteemi nn tagatud elatistoetus, mida makstakse, kui vanem ei täida kokkulepet, ja mida riik saab hiljem tagasi nõuda kohustusi mittetäitnud vanemalt. Tehti ettepanek moodustada Riigikogu sotsiaalkomisjoni juurde töörühm, mis töötab välja riikliku elatisraha fondi põhimõtted.
- ESTA **koduhoolduse** sektsioon korraldas 21. novembril Tallinna Puuetega Inimeste Kojas teemapäeva. Räägiti kohalike omavalitsuste pakutavatest hoolekandeteenustest (sh koduhooldusteenusest), Karin Kiis sotsiaalministeeriumist tutvustas hoolduse arendamise võimalusi uuel ELi rahastamisperioodil. Arutleti ka koduhooldusteenuste miinimumstandardite ja sisukirjelduste üle.
- ESTA Kesk-Eesti piirkond ja Tallinna Tervishoiu Kõrgkool korraldasid 25. novembril Koerus hooldustööd tegevatele inimestele üle-eestilise **konverentsi** „Toimetulek muutustega”.
- ESTA Lõuna-Eesti piirkond korraldas 26. novembril Tartus teemapäeva „**Psüühilise erivajadusega inimesed sotsiaaltöö sihtrühmana**”.
- Oktoobris tegi ESTA pöördumise justiitsministeeriumi, sotsiaalministeeriumi ja Riigikogu sotsiaalkomisjoni poole, millega juhtis tähelepanu **lapse ja temast lahus elava vanema suhtlemise tagamist** puudutava regulatsiooni nõrkustele. Justiitsministeerium vastas ESTA pöördumisele, et karistusõiguse revisjoni käigus täpsustati ka karistusseadustiku sõnastust: vastavasse sättesse lisati täiendava kriminaliseeriva tunnusega sunniraha kohaldamine täitemenetluses. Lapsega suhtlemise kord on seotud perekonnaseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku regulatsiooniga. Probleemi ei saa lahendada kiirustades. Et saavutada lapsega suhtlemist reguleeriva kohtulahendi täitmise selge kord ning kohtulahendi efektiivne ja kiire täitmine, peab justiitsministeerium otstarbekaks kaardistada probleemid ning analüüsida süstemaatiliselt täitemenetluse regulatsiooni ja lapsega suhtlemise korda puudutavaid norme muudes seadustes. Justiitsministeerium lubas ESTA ettepanekud arvesse võtta ka järgmise aasta tööplani koostamisel.

*Uudised saatis Annika Rannamets
Infot ESTA tegevuste ja liikmeks astumise kohta
leiab kodulehel www.eswa.ee*

Kauaaegne sotsiaaltöötaja ja Tallinna Ülikooli õppejõud Tiia Tamm peab sotsiaaltööd eelkõige aitamise institutsiooniks, mis on nagu elugi, dünaamiline ja seepärast ka huvitav. „Võin täiesti kindlalt öelda, et minu õppejõutöös on olnud alati kõige tähtsam motiveeriv tegur minu üliõpilased”, tunnistab ta. Ja selgitab, et peab äärmiselt oluliseks, et sotsiaaltöötaja ei hakkaks oma töös tegema kliendi eest otsuseid ega elama tema elu.

Olen alati saanud üliõpilastele õpetada seda, millesse ka ise usun

Rain Uusen*

Kui Teie omal ajal sotsiaaltöösse sisenesite, siis mis oli sotsiaaltöö Teie ja ühiskonna jaoks, ja mis on see nüüd?

90ndate alguses, kui alustasin, oli nii sotsiaaltöötaja amet kui ka kujunev sotsiaalsüsteem uus nähtus ühiskonnas, ja loomulikult sellisena ka tundmatu. Kuna ühiskonnas aset leidnud muutused olid nii suured ja sellest tulenevaid probleeme väga palju, siis nii meie – sotsiaaltöötajate – kui ka abivajajate jaoks oli see ikkagi esmajoones aitamise institutsioon, mis andis inimestele otsust abi nii nõustamise kui ka toidu- ja riideabi näol. Sel ajal ei püütud ega jõutudki täpsemalt sotsiaaltööd defineerida, sest oli vaja kiiresti tegutseda, siin ja praegu.

Kuna juba 1992. aastal alustati ülikoolis sotsiaaltöö õpingutega, siis hakkasime sotsiaaltöötajate-praktikutena mõistma sotsiaaltöö ülesandeid ja olemust ühiskonnas ka laiemalt, sest meid õpetasid teiste riikide õppejõud ja praktikud, kellel olid juba sotsiaaltööst aastate pikkused kogemused.

Õpingutega omandatud teoreetilised teadmised aitasid meil kui praktikutel saadud kogemusi siduda ja mõtestada (palju ahaa-elamusi) ja see aitas sotsiaaltöö arengut planeerida, et me ei jääks ainult probleemidele järele jooksma. Saime oma üllatuseks teada, et juba 1930. aastatel alustati Eestis haritud naiste eestvedamisel sotsiaaltöötajate koolitamist ja tehti sotsiaaltööd; see tundus uskumatuna, et nii lühikese ajaga jõuti Eesti

Foto erakogust

Vabariigis nii palju ära teha. Oli hea tunne, et me ei alustanudki päris tühjalt kohalt.

Tänapäeval on sotsiaaltöoga seotud inimestele sotsiaaltöö ametitegevuse kõrval kindlasti ka akadeemiline uurimisala – see on hädavajalik, et sotsiaaltöötajate professionaalsus edeneks. Praktikutelt saame uurimistööde kaudu teada nende headest praktikatest, mida siis teadus püüab üldistada, et uus teadmine oleks kättesaadav kõigile, kes mõjutavad sotsiaaltööd oma tegevuse või otsustustega (iseasi, kas need otsustajad alati sellega arvestavad).

Eks tänapäeval on sotsiaaltöö tähendus ühiskonnas vägagi varieeruv, olenevalt sellest, kui palju on sotsiaalsüsteemiga ja sotsiaaltöötajatega kokku puutunud ja millised on olnud kogemused, kas head või halvad.

Magistrantide uurimistöödest on selgunud, et sotsiaaltöötaja on ka tänapäeval paljude jaoks eeskätt abistaja, siis nõustaja ja toetaja, aga mõnikord ka ametnik – bürokraat. 90ndatega võrreldes on sotsiaaltöötajate töös kindlasti kasvanud bürokraatia osatähtsus. Kuigi ka juba 20 aastat tagasi tegeldi üle-eestilise aruandlusega sotsiaalministeeriumile, siis praeguse paberitööga ei anna seda võrrelda.

Mis on need viis põhiväärtust, mille kohta Te tahaksite, et oleksite need oma õppejõukarjääri jooksul oma sotsiaaltööüliõpilastele ilmtingimata edasi andnud? Kas tundub, et see on ka õnnestunud?

Tallinna ülikooli sotsiaaltöö instituudi õppekavas on sotsiaaltöö eetikal ja väärtustel oluline koht ja nende kinnistamisega tegelevad kõik õppejõud kõigis ainetes. Kuna mina olen õpetanud peamiselt teooriaid ja sotsiaaltöö meetodeid, aga ka sotsiaaltöö professionaalsusega seotut, siis minu töös on see olnud väga tähtis.

Arvan, et mu üliõpilased on alati aru saanud, millised vaated ja väärtused on sotsiaaltöös olulised. Kuigi teooriate ja meetodite õppejõuna pean tähtsaks sotsiaaltöötaja väga häid erialaseid teadmisi-oskusi, rõhutan alati, et nende alus on professiooni filosoofia. Professiooni filosoofia sisaldab väärtuste ja eetika kõrval ka ametikultuuri, ametiideooloogiat, millega haakuvad sobilikud isikuomadused. Alati olen rõhutanud oluliste väärtustena eetilisi väärtusi: ausust, headust ja hoolivust, aktsepteerimist, õiglust ja võrdsust, inimõigusi, enesemääramisõigust jt. Olen saanud üliõpilastele õpetada seda, millesse ise usun.

Arvan küll, et minu üliõpilastel on sotsiaaltöös aktsepteeritud väärtused ja ka pädevus oma töö tegemiseks. Neil on ka sobilikud isikuomadused nagu empaatia, inimlik soojus ja hoolivus, – nad ei oleks valinud seda eriala, kui see nende põhiolemusega ei sobiks.

Üliõpilased tulevad ülikooli ju noorte täiskasvanutena ja nende isiksus on seni kujunenud peamiselt koduste väärtuste alusel. Kui mu üliõpilased ülikooli lõpetavad, ütlen neile, et tahan lõpuaktusel näha nende vanemaid ja öelda neile aitäh selle eest, et nad on kasvatanud üles niisugused toredad ja hoolivad inimesed.

Praktikuna sotsiaaltöö argipäevaga pikalt kokku puutunud inimesena võite öelda, mida ei ole võimalik ülikoolis õppida, ükskõik kui tubli üliõpilane ka on? Mis on need teadmised-oskused, mis tulevad alles töö käigus?

Kõik on siin maailmas muutuv ja seepärast rõhutan ka oma üliõpilastele, et me ei suuda neile õpetada kõiki meetodeid, sest me ei tea, milliseid meetodeid nad vajavad tulevikus oma tööelus. Nead ise töötavad need tulevikus välja, sest sotsiaaltöö ei seisa paigal, see on, nagu elugi, dünaamiline ja seepärast ka huvitav.

Professionaal arutleb oma töö üle ja õpib sellest, seda ei saa enne tööelu keegi praktiliselt omandada kuigi teorias õpime seda küll. Mida ülikool peab õpetama ja kujundama, on paindlikkus, analüüsisioskus, loovus, mis tähendab, et ta praktikuna oskaks näha alternatiive ja luua praktilise töö kaudu uut teoreetilist teadmist. See ongi areng.

Mis teid on teie karjääri jooksul tõeliselt välja vihastanud nii sotsiaaltöötajana kui õppejõuna?

Eks ikka inimlik rumalus, ka ahnus. Annan väga palju andeks targale inimesele, lootes, et varem või hiljem ta näeb ise oma vigu.

Laiemas plaanis on kahju, et praegune ühiskond hindab liiga vähe sotsiaaltöötajate head tööd. Poliitikute ilusate päevakajaliste sõnakõlksude tagant paistab ju välja sotsiaalvaldkonna liiga madal palgatase, vähene tunnustus ja kokkuvõttes sotsiaaltöötajat toetavate meetmete osas nagu näiteks läbipõlemist ennetavad teenused ja tugi.

Minu doktoritöö uurimusest (2010) tuli välja, et sotsiaaltöötajate hinnangul on sotsiaaltöö politiseeritud, näiteks peavad nad omavalitsuses pidevalt tõestama oma ametikoha ja

professionaalse tegevuse vajalikkust. Teistel omavalitsuse ametnikel ei ole seda vaja teha.

Aga mis on varbaotsteni röömustanud?

Mind on röömustanud ja röömustavad praegugi need fantastilised inimesed, kes tulevad õppima sotsiaaltööd ja siis ka sotsiaaltööle lähedavad või juba seal töötavad. Nemad loovad ja toetavad minu usku meie ühiskonna tuleviku.

Need targad, inimesest hoolivad noored, kes võiksid valida ka mõne muu eriala, kus ametitöö oleks tunduvalt tasuvam, aga ei – nad tulevad õppima sotsiaaltööd. Siis need inimesed, kes juba on tööl valdkonnas või

palgad, millest madalamat tasu ükski omavalitsus ega organisatsioon ei tohi maksta, samuti läbipõlemist ennetavad teenused.

Riik aga peaks kohustama omavalitsusi rakendama tööle erinevate sihtgruppidega töötavaid sotsiaaltöö professionaale. Nüüd võidakse öelda, et hea on nii rääkida, aga mis tegelikult toimub?

Viimastel aastatel on olnud mitmeid juhu-seid, et nii bakalaureuse- kui ka magistri-õppe lõpetanud sotsiaaltöötaja on kohe pärast lõpuaktust siirdunud tööle mõnda teise Euroopa riiki – Soome, Taani, Norrasse.

Ühiskond ei taju veel seda ohtu, kuid arstide välismaale minek võiks olla hoiatuseks

Professionaalsuse küsimus on, kuidas sa suudad, oskad ja jõuad inimest motiveerida, toetada ning tunnustada.

mõnes lähivaldkonnas, kellel on hea haridus ja palju koolitusi läbitud nii kodu- kui ka välismaal, aga kes oma tundliku sotsiaalse närviga süvenevad sotsiaaltöösse, et midagi meie maailmas muuta.

Lõpetasin just tsükliõppe magistriõppe rühmadega – uskumatult huvitavad, toredad ja targad inimesed. See kõik röömustabki, see on minu jaoks äärmiselt oluline.

Võin täiesti kindlalt väita, et minu õppejõutöös on olnud alati kõige tähtsamaks motiveerivaks teguriks minu üliõpilased; kõik muud tegurid pole nii tähtsad, nende pärast ma ei oleks olnud aastaid õppejõud.

Olen persoonilugude kirjutamise käigus tajunud, et portreeritud isikute puhul on sotsiaaltööga alati seotud ka hulga kurvameelsust, vahel isegi lootusetust või vihatunnet. Mida saaksid uue põlvkonna sotsiaaltööspetsialistid teha Teie arvates teisiti, et see valdkond oleks enam seotud röömu ja rahuloluga?

Eespool öeldust lähtudes peaks rohkem toetama ja ka kaitsma sotsiaaltöötajaid ühiskonnas, sotsiaaltöö professionaalid peaksid ennast rohkem kehtestama – näiteks sõlmima kutseühingu kaudu kollektiivlepinguid, kus on selgelt kirjas sotsiaaltöötajate miinimum-

ka sotsiaalvaldkonnas. Pealegi on enamus senistest tudengitest õppinud sotsiaaltööd oma raha eest ja neil on õigus valida endale parim tulevik.

Õpitud abitus on Eestis üks tugevamaid märksõnu taasiseseisvumise perioodist ja sotsiaalsüsteemi ülesehitamist silmas pidades, mis oleks selle parimaks ravimiks?

Eespool tõin sotsiaaltöö olulise väärtusena välja inimese aktsepteerimise. Praktilises sotsiaaltöös on aktsepteerimine väga oluline, sest klienditöös tuleb esile suur hulk probleeme, st palju negatiivset.

Nii võib tekkida oht süüdistada klienti, sest pole ühtki eluvaldkonda, kus tal poleks mingeid probleeme ja sotsiaaltöötajal on raske uskuda koostöövõimekusse probleemide lahendamisel. Siiski on vaja üles leida kliendi tugevused ja näha ning otsida kliendis potentsiaali olukorra muutmiseks, ja mitte ainult seda: on vaja seda positiivset poolt igati esile tuua. Kui sa ei suuda klienti kõigi tema hädadega aktsepteerida, siis sa ei jõua ka tulemusteni.

Aktsepteerimine tähendabki kliendi tunnustamist inimesena, kes on küll teinud vigu, aga kes soovib neid heastada. Ja siit tuleb kõige tähtsam, mis peaks olema õpitud abi-

tuse muutmisel oluline: kui sa inimest akt-septeerid, siis on ta partner ja oma elu eest vastutav.

Peaaegselt oluliseks, et sotsiaaltöötaja ei tohi hakata kliendi eest otsuseid tegema ja elama tema elu. Kahjuks praktikas seda siiski juhtub, aga tagajärjeks on, et töötaja põleb ise läbi ja klientidool ei ole tulemusi. Professionaalsuse näitaja on see, kui kohe klientidool alguses saab kliendile selgeks, et sotsiaaltöötaja teeb kõik võimaliku ja vajaliku, kui klient soovib oma ellu muutust, kuid see on kliendi elu ja ka ta ise peab oma elu muutmiseks palju ära tegema. Professionaalsuse küsimus on, kuidas sa suudad, oskad ja jõuad inimest motiveerida, toetada ning tunnustada.

Kohati on sellist suhtumist ühiskonnas, et sotsiaaltöötajad peavadki 24 tundi oma klientide elu korraldama, aga see ei ole nii ega tohigi nii olla. Tagajärjeks on näiteks tööealised inimesed, kes ei ole aastaid töötanud, ei hoolitse oma laste eest, jne, jne, sest vastutus on jäetud sotsiaaltöötajale, sotsiaalsüsteemile, kuid ilma kliendi tõhusa osalemiseta jääb ta oma õpitud abituse nõiarangi. Siin on veel üks asjaolu, ressursside kulutamine: toimetulekuraskustes inimesed saavad teenuseid-toetusi, kuid nende poolt ühiskonda panustamiseni ei jõutagi.

Tulemusliku sotsiaaltöö tegemiseks oleks vaja sotsiaaltöötajale anda ka aega iga juhtumiga töötamiseks ja ennetustööks (näiteks nagu Soomes, Saksamaal). Sotsiaaltöötajaid tuleb usaldada kui asjatundjaid, mis aga tähendab, et vajame omavalitsustesse senisest palju rohkem sotsiaaltöötajaid.

Ükskõik kui palju raha kulutada, ilma asjatundjate tõhusa tööta me seda probleemi kunagi ei lahenda. Praegu on Eesti riigieelarve ligi 8 miljardit ja sellest pea 3 miljardit on sotsiaalministeeriumi haldusalas, aga sotsiaalsüsteemi toimimisega ühiskonnas rahul ei ole. Lõppkokkuvõttes aitaksid mainitud meetmed omavalitsustes hoopis raha kokku hoida, aga praegu püütakse sotsiaalvaldkonna töötajate palgakuludelt kokku hoida ja kulutatakse suuri summasid toimetulematutele

kogukonnaliikmetele, tootes vaid õpitud abistust juurde.

Kumb on siis keerulisem amet – kas olla sotsiaaltöötaja või koolitada tulevase sotsiaaltöötajaid?

Ma arvan, et mõlemad on keerulised. Kui ma poleks teinud praktilist sotsiaaltööd, ei oleks ma hakanud ülikooli õppejõuks. Samas, kui pole häid akadeemilisi teadmisi, pole ka võimalik olla heal tasemel õppejõud, sest see amet nõuab erudeeritust ja laialdasi teadmisi paljudest valdkondadest, kuna sotsiaaltöö eriala teadusalus on ikkagi interdistsiplinaarne.

Minu puhul on need mõlemad olnud omavahel tugevasti seotud. Mõlemas ametis on vajalikud kindlad väärtused, sotsiaalsed oskused, isikuomadused. Ka sotsiaaltöötajale on kasuks lai silmaring ja pidev õpe, aga sotsiaaltöö õppejõuna on see vältimatu.

Mulle tundus, et mul on tänu sotsiaaltöötaja ametile midagi noortele sotsiaaltöö õppuritele edasi anda ja loodan, et see on olnud nii ka nende arvates.

Kui tuua eeskujusid, siis millises sotsiaalsüsteemis hea meelega tegutseksite?

Tegutseksin ikka Eestis, aga võiksin töötada ka Soomes või Saksamaal, sest nende riikide sotsiaalsüsteemiga olen rohkem kokku puutunud. Soomes tähtsustatakse väga erialast haridust ja töötasu sõltub tasemeõppest. Ka pööratakse seal väga suurt tähelepanu teadlaste ja praktikute koostööle.

Saksamaal meeldis mulle nende praktilisus ja ratsionaalsus. Üks näide: pärast koolitöö lõppu avanesid koolid sotsiaalvaldkonnale, sotsiaaltöötajad, sotsiaalpedagoogid, noorsootöötajad n-õ võtsid koolimaja üle, vastutades ka hoonete korrasoleku eest ning koolis toimus siis veel üks tööpäev sotsiaaltöö võtmes.

** Artikli autor on ajalehe Postimees toimetaja, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi sotsiaaltöö kolmanda kursuse tudeng.*

Puudega inimene kui kodanik ja tema õigused

Jean-Pierre Wilken

*HU University of Applied Sciences Utrecht (Holland)
Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi
küalisprofessor*

2006. aastal võttis ÜRO Peaassamblee vastu puuetega inimeste õiguste konventsiooni, et tagada pikaajalise füüsilise, vaimse, intellekti- või meelepuudega inimeste tõhusam osalemine ühiskonnas teistega võrdsetel alustel. ÜRO konventsioon on oluline dokument, kuna esindab kaasaegse ühiskonna arusaama puudega inimestest kui kodanikest¹. Samuti mõjutab see sotsiaalvaldkonna poliitilisi otsuseid nii praegu kui ka tulevikus. See kajastab ka tänapäevast lähenemist sotsiaaltöö- ja puudeuringutele, kuna toetub *kodanikuparadigmale*, mitte *patsiendi* või *puudega inimese* paradigmale.

Kodanikupõhine lähenemine sotsiaaltöös rõhutab, et haavatavas olukorras inimesi on oluline vaadata mitte kui võimetuid ühiskonda panustama või kui sotsiaalteenuste saajaid, vaid kui ühiskonna jaoks väärtuslikke indiviide.

Mõistel *kodanik* on mitmeid varjundeid. Võib eristada passiivset kodakondsust, kus inimene naudib riigi kodaniku hüvesid, on tarbija rollis ja kasutab mitmesuguseid ressursse, nagu näiteks sotsiaaltoetused või töövõimetuspension. Aktiivse kodaniku roll paneb inimese tootja positsiooni, kus ta panustab ühiskonda näiteks osalemisega tööturul. Kuid mõistel *kodanik* on ka poliitiline tähendus, ja selle kohaselt on kodanikul õigus valimas käia.

Oliver, Sapey ja Thomas (2012) toovad välja selle lähenemise kolm aspekti: haavatavas olukorras inimesi nähakse nii õiguste kui kohustuste seisukohast kui aktiivseid kodanikke, kes panustavad töötajate ja väärtuslike klientidena ühiskonda ning neid tunnustatakse kui võimekaid indiviide ja valijaid.

Kodanikele võivad teatud kodanikuõigused, nagu näiteks valimisõigus, olla piiratud, näiteks kui kodanik kannab vanglakaristust või kui kodanik ei saa oma sügava puude tõttu valimistel osaleda. Seega võib kodanikuõiguste kasutamine olla piiratud seadusega või isikliku olukorra tõttu. Sotsiaaltöötajad saavad abistada puudega inimesi nende kodanikuõiguste maksimaalsel kasutamisel, sest puudega inimeste õigused võivad olla piiratud ka diskrimineerimise või marginaliseerimise tõttu. Sellisel juhul saavad sotsiaaltöötajad inimesi toetada ja esindada neid nende inimõiguste ja sotsiaalsete õiguste kaitsmisel.

Paradigma muutus

ÜRO konventsioon tähistab paradigma muutust ning selmet näha puudega inimesi heategevuslike või meditsiiniliste subjektidena, rajatakse uue sotsiaalse puudemudeliga teed sotsiaalselt kaasavamale ühiskonnale. Üks ÜRO konventsiooni põhieesmärke on kindlustada, et põhilised inimõigused ja sotsiaalse kaasatuse põhimõtte juurduksid ühiskonnas. Siiski ei tähenda see konventsioon, et inimesed näeksid puudega indiviide kohe võrdsete kaaskodanikena, nagu ei tähenda see ka seda, et puudega inimesed ise hakkaksid kohe konventsiooni

¹ **Mõistet *kodanik* (ingl. k *citizen*) kasutatakse artiklis laiemas tähenduses, kui konkreetse riigi kodakondsusega isik, selle all mõeldakse eelkõige ühiskonna liiget – Toim.**

pakutavaid võimalusi kasutama. Samuti ei eelda konventsioon, et sotsiaaltöötajad lähtuksid oma töös iseenesestmõistetavalt inimõigustest. Konventsioonil on kaheksa aluspõhimõtet:

1. Näidata üles lugupidamist inimeste loomupärase väärikuse ja isikliku autonoomia suhtes, sh vabadus olla sõltumatu ja langetada ise oma otsuseid.
2. Mitte lubada diskrimineerimist.
3. Tagada täielik ja tõhus kaasatus ja osalemine ühiskonnas.
4. Austada erisust ning võtta puudega inimesi kui osa inimkonna mitmekesisusest.
5. Tagada võrdsed võimalused.
6. Tagada ligipääsetavus.
7. Tagada naiste ja meeste omavaheline võrdõiguslikkus.
8. Austada puudega laste võimet areneda ja nende õigust säilitada oma identiteet.

Tänapäevane sotsiaaltöö põhinebki õigustel, mis eeldab, et sotsiaaltöötajad peaksid oma töös lähtuma ülal loetletud põhimõtetest.

Euroopa Liit allkirjastas ÜRO konventsiooni 2007. aastal ja töötas seejärel välja Euroopa puuetega inimeste strateegia aastateks 2010–2020, mille Euroopa Komisjon 2010. aastal ratifitseeris (Euroopa Komisjon, 2010). Strateegia prioriteetsete eesmärkide hulka kuuluvad järgmised tegevused:

1. Juurdepääsetavus – tagada puudega inimestele juurdepääs kõigile avalikele hoonetele, teenustele ja toodetele.
2. Osalus – tagada, et puudega inimesed saaksid kasutada kõiki kodanikuõigusi, eemaldada takistused, et inimesed saaksid võrdselt osaleda avaliku elu ja vaba aja tegevustes; edendada kvaliteetsete kogukonnapõhiste teenuste osutamist.
3. Võrdsus – võidelda puudega isikute diskrimineerimise vastu ja edendada võrdsed võimalusi.
4. Tööhõive – tõsta märkimisväärselt puudega inimeste osalust avatud tööturul.
5. Haridus ja koolitus – edendada puudega inimeste elukestvat õpet ja muuta haridus kaasavaks.
6. Sotsiaalkaitse – tagada inimväärsed elamistingimused, võidelda vaesuse ja sotsiaalse tõrjutusega.
7. Tervishoid – tagada võrdne juurdepääs tervishoiuteenustele ja -asutustele.

Sotsiaaltöötajad peaksid puudega inimestele neis valdkondades oma tuge pakkuma, töötama nendega partnerluses ja kaasama oma tegevusse ka kogukonna. Peaks tõstma puudega inimeste teadlikkust oma õigustest ja hõlbustama nende osalemist kaaskodanikena.

Tegelikkus

Hiljutine uurimus Eestis, Ungaris ja Hollandis näitas, et nendes riikides valitseb endiselt tohutu lõhe konventsiooni seatud ideaalide ja tegelikkuse vahel (Wilken, Medar, Bugarszki ja Leenders 2014).

Uurimuse kohaselt on vaadeldud riikides ja linnades ikka veel oluliselt tõkestatud võrdsete võimaluste tagamine eluaseme, töö ja vaba aja veetmisega seotud valdkondades. Lisaks rahalistele tõketele peavad puudega inimesed silmitsi seisma ka välise ja sisemise häbimärgistamisega. Marginaliseerimise tõttu on inimesed ebavõrdsel positsioonidel ning neil on raskem taastuda ja ühiskonda panustada. Ligipääsu teenustele on võimalik parandada, kuna tihti on tõkked bürokraatlikud või teatud teenused lihtsalt puuduvad. Uurimus näitas ka seda, et sotsiaalvaldkonna spetsialistid vaatavad endiselt puudega inimesi kui hoolekande subjekte, mitte kui indiviide, kel on kodaniku- ja inimõigused. Sotsiaaltöötajad peaksid palju enam toetama oma klientide osalust ühiskonnas ja nende erinevaid rolle kodanikena. Tööd on palju, tehkem seda hästi!

Tõlkinud Kristi Raffai

Viidatud allikad

Euroopa Komisjon (2010). European Disability Strategy 2010–2020. http://ec.europa.eu/justice/discrimination/disabilities/disability-strategy/index_en.htm (10.07.2014).

Oliver, M., Sapey, B., Thomas, P. (2012). *Social Work with Disabled People*. Fourth Edition. London: Palgrave Macmillan.

Wilken J.P., Medar, M., Bugarszki, Z., Leenders, F. (2014). Community support and participation among persons with disabilities. A study in three European countries. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*. Volume 23, Issue 3, 44–59.

Vaimse tervise mess „Eluterve terve elu”

Airi Mitendorf ja Merike Sisask

*Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut (ERSI),
Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut*

Juba rohkem kui 20 aastat on 10. oktoobril Ülemaailmse Vaimse Tervise Föderatsiooni algatusel tähistatud ülemaailmset vaimse tervise päeva. Selline päev rõhutab vaimse tervise tähtsust ja aitab inimestel teadvustada vaimse tervise säilitamise ja vaimse tervise probleemide ennetamise võimalusi.

Tänavu korraldas Eesti vaimse tervise ja heaolu koalitsioon (VATEK) koos Tallinna Ülikooli projektiga „Tervise ilmajaam – koolitused kogukondadele” vaimse tervise messi „Eluterve terve elu”. Messil oli kaks põhisuunda. Lähtuvalt VATEKi eesmärkidest oli üheks suunaks „Vaimneervis ja heaolu”, teine suund „Elu skisofreeniaga” aga tulenes ülemaailmse vaimse tervise päeva selle aasta põhisõnumist.

Skisofreenia käsitlemisega vaimse tervise messil sooviti toetada inimesi, kes peavad selle diagnoosiga oma elus hakkama saama, ja nende perekonnaliikmeid. Skisofreenia on olnud kaua tugevalt ja negatiivselt märgistatud haigus ning müüdid selle kohta on visad kaduma. Lisaks ravile on skisofreeniast taastumisel väga tähtis kogukonna ja kogemusnõustajate toetus ning multiprofessionaalne meeskonnatöö.

VATEKi peamine siht on Eesti elanike vaimse

tervise ja heaolu edendamine. Kõik inimesed vajavad mõlemat sõltumata sellest, kas neil üldse on diagnoositud psüühikahäire. Praegu tundub, et sõnapaariga „vaimneervis” seostub inimestel esmalt pigem midagi negatiivset: psüühikahäire, mure, depressioon. Tegelikult on see midagi positiivset, vajame kõik vaimset tervist, et õnnelikult elada ja oma eesmärged saavutada.

Vaimse tervise mess tõi kokku üle 250 inimese. Päeva jooksul sai külastada VATEKi liikmete messibokse, tutvuda teenuste ja infomaterjaliga, kuulata plenaarettekandeid skisofreenia ja heaolu teemadel. Suurt huvi pakkusid töötoad, kus käsitleti süvitsi selliseid teemasid nagu laste psühhiaatriliste ja pereprobleemide varajane märkamine, vaimse tervise häired kogemusnõustajate vaatevinklist, vaesuse ja vaimse tervise seosed, kanepi mõju arenevale ajule, inimene kui vaimu ja keha sümbioos, kogukonna toetus tervislikule eluviisile, teadlikkus ja vastutus tervisliku tööelu kujundamisel ning vaimset tervist toetavad tehnikad.

Loodetavasti pani see algatus aluse uuele traditsioonile, vähemalt järgmise vaimse tervise messi kuupäev on juba teada: 10. oktoober 2015.

Projekti „Eesti vaimse tervise ja heaolu koalitsiooni kui eestkõneleja ja poliitikakujundaja võimekuse tõstmine” rahastab EMP toetusel Vabaihenduste Fond Avatud Eesti Fondi vahendusel ja kaasrahastab Sotsiaalministeerium. Projekti „Tervise ilmajaam – koolitused kogukondadele” toetab rahaliselt Norra finantsmehhanismi rahvatervise programm 2009–2014.

Avatud Eesti Fond
Open Estonia Foundation

SOTSIAALMINISTEERIUM

Uus lastekaitseadus ootab rakendamist

Tõnu Poopuu

Sotsiaalministeeriumi laste õiguste juht

Riigikogu võttis 19. novembril vastu uue lastekaitseaduse. Vabariigi president kuulutas selle 27. novembril välja ja seega tuleb meil kõigil 2016. aasta algusest arvestada uues seaduses sätestatud põhimõtete ja kohustustega.

Lastekaitseaduse eesmärk on lapse õiguste ja heaolu igakülgne tagamine, olenemata sellest, kas laps kasvab bioloogilises peres, eestkosteperes, viibib hooldusel perekonnas või asenduskodus. Selleks sätestatakse selged lapse õiguse ja heaolu tagamise põhimõtted ning valdkondadeüleised tegevused lastekaitse korraldamisel. Lastekaitseadus kehtestatakse last väärtustava ning lapse arengut soodustava käitumise ja elulaadi kujundamiseks ühiskonnas. Seega ei puuduta uus lastekaitseadus pelgalt oma igapäevatöös lastega kokku puutuvaid spetsialiste, vaid mõjutab kogu ühiskonda.

Seaduse keskmes on lapse heaolu ja õiguste tagamine

Lapse heaolu ja õiguste tagamiseks on esmalt vaja mõista, mida tähendavad lapse õigused ja lapse heaolu. Lapse õigused on põhjalikud ära toodud ÜRO lapse õiguste konventsioonis ja inimõigustena Eesti põhiseaduses, lapse heaolu definitsioon riigisisises õigusruumis aga puudub. Lapse õiguste puhul piirdatakse uues lastekaitseaduses nelja peamise lapse õiguse sätestamisega, sest konventsiooni pole vaja ümber kirjutada, kuna see on meie õigusruumis otsekohaldav. Uues lastekaitseaduses sätestatakse, et lap-

Art 6 – Igal lapsel on sünnipärane õigus elule, ellujäämisele ja arengule.

Art 2 – Igal lapsel on õigus võrdsele kohtlemisele ilma igasuguse diskrimineerimiseta.

Art 3 – Kõigis lapsi puudutavates ettevõtmistes tuleb esikohale seada lapse huvid.

Art 12 – Igal lapsel on õigus iseseisvaks seisukohavõtuks kõigis teda puudutavates küsimustes ning õigus väljendada oma vaateid.

(ÜRO lapse õiguste konventsioon)

se heaolu on lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud.

Uue seaduse järgi on esmane vastutus lapse õiguste ja heaolu tagamise eest lapsevanemal või last kasvataval isikul ning endiselt tuleb lapse arengu ja kasvu loomulikuks keskkonnaks pidada perekonda.

Esimest korda sätestatakse Eesti õigusruumis, et asjades, mis puudutavad last, on oluline lähtuda lapse huvidest ja võimaldada lapsel avaldada oma arvamust. Sel teemal

kirjutasid Sotsiaaltöö 2013. aasta kuuendas numbris põhjalikult sotsiaalministeeriumi peaspetsialistid Signe Riisalo ja Elise Nikonov¹. Rõhutan siin samuti, et kõigi last mõjutavate otsuste tegemisel tuleb selgitada välja lapse huvid ning lähtuda otsuse tegemisel nendest kui esmatähtsast kaalutlusest. Arvamus tuleb välja selgitada iga lapse puhul, leides selleks tema vanust ja arengutasest arvestades sobiva viisi. Siiski ei saa otsustamine põhineda vaid lapse arvamusel, põhjendatud seisukoht kujundatakse kõiki asjassepuutuvaid asjaolusid koos hinnates. Juhul kui otsustamisel ei ole võimalik lapse arvamust arvestada, on oluline lapsele tema arvamusega mitteamvestamise põhjuseid selgitada.

Seadusega keelatakse lapse igasugune väärkohtlemine

Eestis esineb siiani lubamatult palju laste väärkohtlemise juhtumeid, rahvusvaheliselt on Eestile ette heidetud, et kehtivas õiguses puudub sõnaselgelt kehalise karistamise keeld. Uue lastekaitseadusega sätestatakse, et lapse hooletusse jätmine, lapse vaimne, emotsionaalne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamine ja kehaline karistamine, samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud. Sellega astub Eesti nende riikide hulka, kes on lapse kehalise karistamise keelustanud.²

Riskide ennetamine ja valdkonnaülene koostöö

Sotsiaaltöö ajakirjas on riskide ennetamise olulisusest kirjutatud varemgi³. Ka laste ja perede arengukava 2012–2020 rõhutab, et lapse õiguste tagamiseks on vaja kindlustada laiaulatuslik ennetustöö kõigil tasanditel, suurendades seeläbi laste võimalusi elada kodus ning vajadusel saada kõige kiiremat

ja efektiivsemat abi. Riskide ennetamine on igati mõistlikum ja otstarbekam kui tagajärgedega tegelemine, see hoiab kokku nii inimressurssi kui ka raha.

Lastekaitseadus sätestab, et ennetamine hõlmab last ohustavate olukordade ja sündmuste võimalikult varast märkamist ja neile reageerimist, sealhulgas lapse arengu- ja käitumisprobleemide, kasvukeskkonnas esinevate probleemide ja väärkohtlemise tuvastamist ning lapse heaolu ja arengut soodustavate kaitsetegurite suurendamist. Sealjuures tuleb riigil ja kohalikel omavalitsustel välja töötada ennetusmeetmed, mis peavad lähtuma lapse vajadustest, toetama lapse ja teda kasvatavate isikute suhteid ja sotsiaalset toimetulekut ning olema kättesaadavad, õigeaegsed, tulemuslikud ja pikaajalise positiivse mõjuga.

Ka koostöö on lapse õiguste ja heaolu tagamisel väga oluline. Mitmed analüüsid on viidanud, et lapse heaolu ja õiguste tagamine on otseselt seotud spetsialistide koostööga. Analüüsid märgitakse, et Eestis ei ole hetkel see koostöö tõhus.

Koostöö olulisuse rõhutamiseks sätestatakse lastekaitseaduses, et kõik lastega töötavad institutsioonid peavad lapse õiguste ja heaolu tagamiseks tegema omavahel valdkonnaülest koostööd kõigi lastele suunatud meetmete planeerimisel, rahastamisel ja rakendamisel.

Laps vajab õigeaegset ja tulemuslikku tuge

Abivajav laps vajab märkamist ja toetust. Kehtiv lastekaitseadus juba sätestab kõigi kohustuse teavitada abivajavast lapsest. Samas ei selgita kehtiv seadus, milles täpselt seisneb lapse abistamine. Ka uus lastekaitseadus sätestab sama teatamiskohustuse. Lapse tulemuslikuks toetamiseks peab lapse abivajadus olema võimalikult põhjalikult hinnatud. Selleks nähakse seaduses ette, et lastekaitsetöötaja peab lapse abivajaduse

¹ Riisalo, S., Nikonov, E. (2013). Lapse parimast huvist lähtumise kohustus uue lastekaitseaduse eelnõus. *Sotsiaaltöö* 6

² <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/frame.html>.

³ Edovald, T. (2011). Ennetustöö ja tõendus põhised sekkumised laste ja perede arengukava kontekstis. *Sotsiaaltöö* 4.

Tabel 1. Lastekaitse korraldus

Vabariigi Valitsus	Asjakohaste õigusaktide, eelnõude ja riiklike strateegiate väljatöötamine ning kestliku rahastamise tagamine.
Lastekaitse nõukogu	Riigi lastekaitsepoliitika eesmärkide seadmine ja nende elluviimiseks vajalike tegevuste koordineerimine.
Sotsiaalministeerium	Lastekaitsepoliitika väljatöötamine ja selle rakendamise koordineerimine. Lastekaitsemeetmete planeerimine ja arendamine. Lastekaitsetöötajate täienduskoolituse korraldamine.
Sotsiaalkindlustusamet	Kohalike omavalitsuste nõustamine, rahvusvahelise lapsemendamise korraldamine, riikliku ja haldusjärelevalve teostamine, lastekaitsetöötajate töönoustamise korraldamine. Lisaks hakatakse Sotsiaalkindlustusameti kaudu rakendada riiklikke tõendus põhiseid sekkumisi.
Maavanem	Riikliku järelevalve teostamine asenduskoduteenuse ja riigi rahastatava lapsehoiuteenuse osas.
Kohalik omavalitsus	Lapse õigusi ja heaolu tagavate arengukavade, programmide ja projektide väljatöötamine ning nende rakendamine. Jätkuvalt pakuvad kohalikud omavalitsused erinevaid lapsi ja peresid toetavaid teenuseid, toetusi ja muud abi.

Abivajav laps

Abivajav laps on laps, kelle heaolu on ohustatud või kelle puhul on tekkinud kahtlus tema väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu lapse õigusi rikkuva olukorra suhtes, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu.

Kohustus abivajavast lapsest teatada on kõigil, kellel on teavet abivajavast lapsest. Teatamiseks tuleb helistada lasteabitelefonile 116 111.

ilmnemisel seda hindama ja vajaduse korral kaasama ka asjaomase spetsialisti (nt psühholoogi, sotsiaalpedagoogi, perearsti). Lapsele abi osutamisel peab toetavat meetet kohaldama viisil, mis parandab lapse ja last kasvatava isiku vahelisi suhteid. Lubamatu on abi andmisel lapse abivajadust suurendada ja/või lapse heaolu kahjustada. Rakendada tuleb võrgustikutööd, järgides

juhtumikorralduse põhimõtteid. Äärmiselt oluline on abi osutamisel välja selgitada lapse arvamus ning dokumenteerida see ja muu oluline informatsioon juhtumiplaanis. Sellele on viidanud ka Riigikontroll oma 2013. aastal avaldatud auditis.

Hädaohus last tuleb viivitamatult abistada

Hädaohus lapse puhul on abivajadus niivõrd akuutne, et ei ole aega põhjalikult hinnata lapse abivajadust – oluline on viivitamatu abistamine. Lastekaitse seaduse kontekstis tähendab see eelkõige lapse väljatoomist vahetu ohu olukorrast. Näiteks tulekahjust või veekogust välja toomine, ohtlikult vigastatud lapsele esmaabi andmine ja kiirabi kutsumine või politseile vägivaldajuhtumist teatamine ning lapse eraldamine vägivaldsenud isikust.

Juhul kui lapse üleandmine seaduslikule esindajale ei ole võimalik (see esindaja on ise vigastatud, viibib eemal või on hädaohu

Hädaohus olev laps

Hädaohus olev laps on laps, kes on oma elu või tervist ohustavas olukorras, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute elu või tervist. Hädaohus olevat last tuleb viivitamata abistada ning likvideerida selleks lapse elu või tervist ohtu seadnud olukord. Hädaohus olevast lapsest tuleb viitamata teatada hädaabinumbri 112.

põhjustaja), tuleb laps toimetada ohutusse tingimustesse selleks sobivat teenust osutavasse sotsiaal-, tervishoiu- või haridusasutusse (nt turvakodu, haigla vms) või lapse jaoks turvalise isiku juurde sõltuvalt lapse olukorrast ja vajadustest.

Teatud erandlikel juhtudel on vaja hädaohus olev laps ajutiselt perekonnast eraldada. Lapse perest eraldamise regulatsiooni annab 2010. aasta juulist kehtima hakanud perekonnaseadus, mille kohaselt saab last perekonnast eraldada ainult juhul, kui lapse elu või tervis on hädaohus. Sellisel juhul peab kohalik omavalitsus viivitamata esitama kohtule avalduse vanema õiguse piiramiseks lapse suhtes.

Perekonnaseaduse regulatsioonist lähtuvalt täpsustab lastekaitseseadus, et juhul, kui lapse ohtu sattumise on põhjustanud lapse hooldusõigust teostav isik või kui hooldusõigust teostav isik keeldub lapsele abi osutamast ja lapse jätmise perekonda võib ohustada lapse elu või tervist, võib kohalik omavalitsus või Sotsiaalkindlustusamet lapse kuni 72 tunniks perekonnast eraldada enne kohtumäärust. Sellisel juhul peab kohalik omavalitsus või Sotsiaalkindlustusamet 72 tunni jooksul hindama lapse abivajadust ja olukorda ning vajaduse korral pöörduma kohtusse hooldusõiguse või suhtlusõiguse piiramiseks perekonnaseaduses sätestatud alustel.

Seadusega sätestatakse selged ülesanded lastekaitse korraldamisel

Uus lastekaitseseadus sätestab lastekaitse korralduse ja annab osapooltele selged üles-

anded. Ühe olulise muudatusena luuakse kohaliku tasandi tegevuse toetamiseks riiklik lastekaitseüksus. Riik hakkab nõustama kohalikke omavalitsusi keerulisemate lastekaitsejuhtumite lahendamisel, kui omavalitsusel napib teadmisi või kogemusi.

Samuti hakkab riik sihipäraselt toetama lastekaitsetöötajate teadmiste ja oskuste parandamist. Nimelt kohustatakse sotsiaalministeeriumi korraldama lastekaitsetöötajatele regulaarset täienduskoolitust ning Sotsiaalkindlustusamet saab ülesandeks pakkuda kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajatele supervisiooni (seaduses tööõnustamine).

Lastekaitsetöötaja ja lapsega töötav isik

Selleks et abivajavate laste ja nende peredega töötaksid oma ala spetsialistid, kehtestatakse seaduses lastekaitsetööd tegevatele ametnikele kindlad nõudmised: inimesel peab olema kõrgharidus ja erialane ettevalmistus

Lastekaitsetöötaja on Sotsiaalkindlustusameti, maavalitsuse või kohaliku omavalitsuse ametnik, kes täidab talle lastekaitseseaduse või muu õigusakti alusel pandud ülesandeid lapse õiguste ja heaolu tagamisel.

Lastekaitsetöötajal peab olema erialane ettevalmistus ja kõrgharidus. Hiljemalt kahe aasta jooksul teenistusse asumisest peab ta omandama sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega lastekaitsele.

Lapsega töötav isik on oma töös või kutsetegevuses lapsega vahetult kokku puutuv isik, samuti isik, kes puutub lapsega kokku vabatahtlikus tegevuses, asendusteenistuses teenides, tööturuteenustel osaledes või praktikandina.

Siiski ei tule kõiki oma töös lastega kokkupuutuvaid isikuid pidada lastekaitseseaduse mõttes lapsega töötavateks isikuteks – silmas peetakse neid isikuid, kelle puhul ametijuhend, õigusakt või töö iseloom seda eeldab.

ning samuti peab ta kahe aasta jooksul pärast ametisse asumist omandama sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega lastekaitsele. Kindlasti vähendab see ebaprofessionaalsete otsuste osakaalu ning suurendab objektiivsete ja teadmispõhiste otsuste hulka lastekaitstes.

Lastekaitseseadusega sätestatakse ka lapsega töötava isiku mõiste ning kehtestatakse piirangud lastekaitsetöötajana ja lapsega töötava isikuna töötamisel. Piirangute eesmärk on tagada, et lastega seotud kutsealadele ei pääseks töötama inimesed, keda on karistatud või kes on määratud sundravile inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude, prostitutsiooni- ja lastepornograafia seotud süütegude, raskete isikuvastaste süütegude, alaealise suhtes vabadusevastaste süütegude, perekonna ja alaealiste vastu või alaealise suhtes rahvatervisevastaste süütegude toimepanemise eest.

Seadus kohustab lapse õiguste ja heaolu tagamiseks teostama riiklikku järelevalvet

Riiklikku järelevalvet lastekaitseseaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide nõuete täitmisel teostavad Sotsiaalkindlustusamet, maavanem, Tarbijakaitseamet ja kohalik omavalitsus. Selleks võivad nimetatud institutsioonid kohaldada korrakaitseseaduse § 30–32 ja 49–52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid. Näiteks võivad kohalikud omavalitsused lapse õiguste ja heaolu tagamiseks tulevikus siseneda valdusesse ja teostada selle läbivaatust. Seda muidugi juhul, kui on alust arvata, et valduses toimub lapse väärkohtlemine või lapse õigused

ja heaolu on ohustatud. Samuti võivad lastekaitsetöötajad isikuid küsitleda ja nende dokumente kontrollida. Vajadusel saab riikliku järelevalve teostamiseks kohaldada kutset ja sundtoomist.

Selleks et lastekaitsetöötaja ei peaks reageerima juba tekkinud ohule, vaid saaks seda ka ennetada, antakse kohaliku omavalitsuse ja Sotsiaalkindlustusameti lastekaitsetöötajale õigus valdusesse sisenemiseks ohukahtluse korral ohu väljaselgitamiseks. Ka sätestatakse seadusega kohaliku omavalitsuse õigus teha last kasvatavale isikule ettekirjutusi abivajava lapse kaitseks ja kohustada last kasvatavat isikut tegema koostööd lastekaitsetöötajaga.

Suur töö on tehtud, palju tööd ootab veel ees

Uue lastekaitseseaduse vastuvõtmisega on astunud pikk samm laste õiguste ja heaolu parema tagamise ning kvaliteetsema lastekaitsetöö suunas. Tänu väärivad kõik, kes on sellele kaasa aidanud. See ei olnud kerge ning see samm on nõudnud väga palju kompromisse.

Teha on veel palju, et seadus 2016. aasta alguses korralikult rakenduks. Sotsiaalkindlustusametis on juba alustatud riikliku lastekaitseüksuse loomise ja ettevalmistustega, see eeldab personali otsimist ja tööle võtmist, tööjuhendite ja -materjalide väljatöötamist. Samuti tuleb välja arendada lastekaitsetöötajate täienduskoolituse ja töö nõustamise (supervisiooni) süsteem. Seega tuleb 2015. aasta sama töörohke, kui seda on olnud kolm viimast aastat, mil valmistati ette lastekaitseseadust.

Infot laste ja perede heaolu toetamiseks mõeldud tegevustest ja palju kasulikke materjale leiab: www.sm.ee -> Eesmärgid, tegevused -> Lapsed ja pered

Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava 2016–2023

Maris Mälzer

Sotsiaalministeeriumi arendusnõunik

10. juulil kiitis valitsus heaks otsuse koostada sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava aastateks 2016–2023. Otsuse kohaselt peab sotsiaalministeerium esitama arengukava koos selle rakendusplaani valitsusele heakskiitmiseks 2015. aasta novembris. Seega on arengukava ettevalmistamiseks aega jäänud natuke vähem kui aasta.

Miks on vaja uut arengukava?

Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava, mida suupäraselt kutsutakse heaolu arengukavaks, on vaja kahel põhjusel. Esiteks ei ole Eestil seni olnud terviklikku strateegilist raamistikku sotsiaalkaitse ja võrdõiguslikkusega seotud küsimuste lahendamiseks. Ülekohtune oleks väita, et iga inimest otseselt või kaudsemalt puudutavas sotsiaalvaldkonnas puuduks nägemus sellest, mida on tarvis teha ja millises suunas areneda. See nägemus on aga killustunud mitmete strateegiliste dokumentide vahel. Eri strateegiad, arengu- ja tegevuskavad ning konventsioonid haakuvad heaolu arengukava teemadega, ent ei moodusta ühtset tervikut.

Teine põhjus on seotud Euroopa Liidu 2014–2020 perioodi struktuurifondide summade kasutusele võtmisega. Nimelt on uuel EL eelarveperioodil toetuse kasutamise strateegiliseks juhtimiseks seotud mitmed eeltingimused. Kui need täitmata jäävad, siis ei saa liikmesriik raha, et seda oma eesmärkide saavutamiseks investeerida. Üks eeltingimus on seotud sotsiaalvaldkonna investeeringutega. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus 1303/2013¹ näeb ette, et igal riigil peab olema vaesuse vähendamiseks seotud riiklik strateegiline poliitikaraamistik tööturul tõrjutud inimeste aktiivseks kaasamiseks ühiskonda. Kui sellist raamistikku veel pole, siis on riik kohustatud selle koostama.

Vastavalt kokkuleppele täidab Eesti eeltingimuse, kui koostab heaolu arengukava ning esitab selle Euroopa Komisjonile hiljemalt 2016. aasta märtsiks. Kuigi Eesti on planeerinud 2014+ perioodi struktuurifondide summadest mitmeid investeeringuid inimeste sotsiaalmajandusliku olukorra parandamiseks, ei koostata arengukava siiski üksnes Euroopa Komisjoni nõuete täitmiseks – selles nähakse ka instrumenti, mille abil juhtida ja muuta kestlikumaks Eesti sotsiaalvaldkonda.

Vastavalt kokkuleppele täidab Eesti eeltingimuse, kui koostab heaolu arengukava ning esitab selle Euroopa Komisjonile hiljemalt 2016. aasta märtsiks. Kuigi Eesti on planeerinud 2014+ perioodi struktuurifondide summadest mitmeid investeeringuid inimeste sotsiaalmajandusliku olukorra parandamiseks, ei koostata arengukava siiski üksnes Euroopa Komisjoni nõuete täitmiseks – selles nähakse ka instrumenti, mille abil juhtida ja muuta kestlikumaks Eesti sotsiaalvaldkonda.

Heaolu arengukava eesmärgid

Arengukava koostamise eesmärk on töötada välja meetmed ja tegevused, mis aitavad parandada inimeste iseseisvat toimetulekut, luua võrdseid võimalusi ühiskonnaelus ja tööturul osalemiseks ning edendada soolist

¹ EL teataja, <http://eur-lex.europa.eu>

võrdõiguslikkust kõigis ühiskonnaelu valdkondades.

Nii nagu teisteski Euroopa riikides vana- neb ka Eestis rahvastik, see toob kaasa tööealise elanikkonna osakaalu languse. Statistikaameti andmetel oli 2012. aasta 1. jaanuari seisuga Eesti rahvaarv 1,34 miljonit² ja see väheneb 2060. aastaks 1,17 miljonini. Prognooside kohaselt suureneb pensioniealiste ja väheneb tööealiste osatähtsus rahvastikus. Kui praegu on meil kahe ülalpeetava kohta neli tööealist inimest, siis 2040. aastal on kahe ülalpeetava kohta kõigest kolm täieealist. Samal ajal kasvab kiiresti töövõimetuspensionäride arv³, aga nende tööhõives osalemist toetavad meetmed ei ole aga piisavalt kättesaadavad ja tööd saavad vähesed töövõimetuspensionäri saavad inimesed. Kuigi tööturu üldine olukord on paranenud, vajab osa inimesi (pikaajalised töötud; noored, kes ei tööta ega õpi; puudega inimesed; vanemaealised ja hoolduskoormusega inimesed ning nende pereliikmed) täiendavat tuge tööturule jõudmiseks. Demograafiliste muutuste kontekstis on väga oluline ära kasutada kõigi inimeste tööpotsiaali ja tagada sotsiaalkulutuste kestlikkus. Selleks et rohkem inimesi saaks tööd, on tarvis parandada hoolekande- ja tööturuteenuste sünergiaid; tuleb leida ka uusi lahendusi sotsiaalkindlustusskeemide paremaks toimimiseks. Prioriteediks on kõige haavatavamate rühmade vaesuse süvenemise takistamine ning vaesusesse sattumise ennetamine.

Inimestel aitavad toime tulla kohalike omavalitsuste pakutavad hoolekandeteenused. Aastatega on asi küll paranenud, kuid tuleb tõdeda, et teenuste kättesaadavus sõltub omavalitsusest. Paljud omavalitsused ei suuda siiani pakkuda ka esmaseid elanikele vajalikke hoolekandeteenuseid. Olukorra parandamiseks on vaja toetada omavalitsuste koostööd, tõsta nende kompetentsust ning leppida kokku riigi, omavalitsuste ja

Sotsiaalkaitseministri käskkirjaga kinnitatud juhtkomitee koosseis

Ministeeriumid/riigiasutused: sotsiaalministeerium, haridus- ja teadusministeerium, põllumajandusministeerium, siseministeerium, kultuuriministeerium, majandus- ja kommunikatsiooniministeerium, kaitseministeerium, keskkonnaministeerium, Riigikantselei, rahandusministeerium, Justiitsministeerium, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku büroo.

Partnerid: Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon, EAPN Eesti, Eesti Linnade Liit, Inimõiguste Instituut, Ametiühingute Keskliit, Mittetulundusühenduste ja Sihtasutuste Liit, Lastekaitse Liit, Eesti LGBT Ühing, Inimõiguste Keskus, Eesti Pensionäride Ühendus, Eesti Puuetega Inimeste Koda, Eesti Maaomavalitsuste Liit, Eesti Naisteühenduste Ümarlaud, Eesti Kirikute Nõukogu ja EELK.

inimeste vaheline vastutuse jaotus teenuste osutamisel.

Arengukava raames on kavas korrastada ka erihoolekannet, et see vastaks nii teenuse saajate, nende lähedaste kui ka ühiskonna ootustele nõnda, et väheneks ööpäevaringse hooldusteenuse vajadus, kliendid oleksid paremini kogukonda integreeritud ja iseseisvamad. Vaja on luua võimalusi, et nõukogudeaegsete institutsioonide asemel tekiks juurde inimese iseseisvust toetavaid peremaju, kus kogukonna läheduses on paremini tagatud töö- ja tegevusvõimalused, mis aitavad iseseisvasse ellu tagasi pöörduda.

Järjest suuremat tähelepanu nõuab sugudevahelise ebavõrdsuse vähendamine. Eestis on mitme näitaja järgi struktuurne sugudevaheline ebavõrdsus. Haridussüsteemist langeb välja rohkem mehi kui naisi ning ka alaharitute hulgas on ülekaalus just mehed; meeste tervisenäitajad ja keskmine eluiga on madalamad. Samas ei taga naiste kõrgem

² Statistikaamet, <http://www.stat.ee>

³ Kui veel 2008. aastal oli Sotsiaalkindlustusameti andmetel Eestis 71 400 töövõimetuspensionäri, siis 2013. aasta III kvartali lõpul juba üle 95 320. Töövõimetuspensionäride ja tööealiste elanike (20–64aastased) suhe oli Eestis 2012. aasta alguses 11,3%, mis on tunduvalt rohkem kui OECD riikides keskmiselt.

haridustase neile vastavat staatust tööturul, juhtivatele ametikohtadele jõudmist ega vajalikkude majanduslikku sõltumatust. Eestis on Euroopa Liidu suurim palgalõhe: 2012. aastal oli see 30% (ELis keskmiselt 16,2%)⁴. Naiste madalam palk viib madalamate hüvitiste ja pensionideni ning halvendab nende majanduslikku toimetulekut.

Üks arengukava eesmärk on suurendada ühiskonna üldist sallivust. Mitmed uuringud (näiteks OECD koostatud raport „*Society at a Glance – OECD Social Indicators*”) viitavad sellele, et Eestis valitseb vähemusgruppide suhtes⁵ negatiivne hoiak, mistõttu nende toimetulek on keerulisem. See omakorda ei toeta Eesti majanduslikku arengut ega taga konkurentsivõimet. Tööturule on vaja kaasata rohkem tööjõudu ka haavatavamate ühiskonnagrupidest, tagades neile nii tööturul kui ka ühiskonnaelus mittediskrimineeriva keskkonna.

Arengukava koostamine ja elluviimine

Tõin siin välja vaid mõned probleemid, millele arengukava kaudu lahendust otsitakse. Põhjalik probleemide ning eesmärkide kaardistus valmib koostöös erinevate osapooltega. Riigi tasandil vastutab arengukava ettevalmistamise ja elluviimise eest sotsiaalministeerium, ent valdkondlik arengukava ei ole kunagi ühe ministeeriumi sooloprojekt. Selle valmimise ja elluviimise eest kaasvastutavad ka teised ministeeriumid ning partnereid, kes moodustavad arengukava juhtkomitee. Kuna arengukava puudutab kõiki Eesti inimesi, on kõik huvilised oodatud panustama selle koostamisse. Sotsiaalministeerium teeb kõik endast oleneva, et protsess oleks võimalikult avatud ja kaasav.

Arengukava koostamise ettevalmistusega alustati selle aasta 20. oktoobril. Avaüritusest ja tööühikute esimesest koostamisest võttis

Arengukava koostamise ajakava:

2014

Oktoober – detsember. Avaliku konsultatsiooni voor arengukava võtmeprobleemide kaardistamiseks.

2015

Jaanuar. Konsultatsiooni faasis kaardistatud võtmeprobleemide põhjaliku analüüsi koostamine.

Veebruar – märts. Avaliku konsultatsiooni voor võtmeprobleemidele lahenduste leidmiseks.

Aprill. Konsultatsioonide põhjal arengukava ja selle rakendusplaani I versiooni koostamine.

Mai – juuni. Avalik konsultatsioon arengukava ja selle rakendusplaani I versiooni arutamiseks.

Juuni – august. Konsultatsioonide põhjal arengukava ja selle rakendusplaani lõpliku versiooni koostamine.

September. Avalik konsultatsioonivoor arengukava ja selle rakendusplaani lõpliku versiooni läbirääkimiseks.

Oktoober. Arengukava lõpliku versiooni kooskõlastamine ministeeriumite ja partneritega eelnõude infosüsteemis (EIS).

November. Arengukava ja selle rakendusplaani esitamine valitsusele heakskiitmiseks.

siis osa rohkem kui sada inimest. Praegu on käimas konsultatsioonid partnerite ja ekspertidega, et kaardistada arengukava võtmeprobleemid. Avalikele konsultatsioonidele järgneb töö ministeeriumis, kus kaardistatud probleeme analüüsitakse ja kirjutatakse lahiti. Selle analüüsi pinnalt saab juba järgmises avaliku konsultatsiooni vóorus leida koostöös partnerite ja ekspertidega vajalikke lahendusi. Arengukava lõplik versioon valmib 2015. aasta oktoobriks, kui algab ametlik kooskõlastusring.

⁴ Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Gender_pay_gap_statistics.

⁵ OECD, <http://www.oecd-ilibrary.org>

Vanemlusprogramm parandab laste elu ja tulevikuväljavaateid

Ann Rajaver

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna projektijuht

Eestis hakatakse rakendama tõenduspõhise vanemlusprogrammi Incredible Years alaprogrammi, mis on mõeldud eelkooliealiste laste vanematele. See hõlmab eel- ja järeluringuid, programmi kohandamist Eesti oludele, koolitajate väljaõpet ning programmi elluviimist.

Vanemate ja kasvatusetoetamine on üks paremaid viise, kuidas ennetada probleeme, mis võivad lapsel täiskasvanuks saades tekkida tervishoiu-, lastekaitse-, hoolekande- ja kriminaalsüsteemis, tööhõives ning majanduslikus toimetulekus. Väikelapse eas mõjutab kasvatus lapse tulevikku rohkem kui jõukus, klassikuuluvus, haridus või mis tahes muu sotsiaalne tegur (Graham 2011). Kuna lapsed, kes kasvavad üles düsfunktsionaalsetes peredes, moodustavad suurema tõenäosusega ka ise taolisi perekondi, mõjutab kasvatus olulisel määral seda, milliseid mustreid ühest põlvkonnast teise edasi kantakse. Eesti lastekaitsetöötajate sõnul oli 2010. aastal üheks peamiseks probleemiks just puudulikud vanemlikud oskused laste kasvatamisel (Kütt 2011). Kuigi vanemad soovivad enamasti pakkuda oma lastele parimat, ei sünni vanemlikud oskused koos lapsega, vanemaks on vaja õppida ja kasvada.

2012. aastal läbi viidud lapse õiguste ja vanemluse monitooringust selgus, et 32% lapsevanematest on mõnikord olnud olukorras, kus nad vajavad nõu, kuid ei söanda kellegi poole pöörduda. Kõige rohkem napib neil teadmisi stressi maandamise võimalustest: sellest ei tea üldse 4% lapsevanematest; 34% tunneb, et teadmisi jääb väheks; 31% vanemaist ütleb, et neil napib teadmisi lapse emotsionaalse ja sotsiaalse arengu kohta ning 27% nendib, et nad ei tea, kuidas lahendada konflikte.

Tõenduspõhine vanemlusprogramm

Laste ja perede arengukava rakendusplaan aastateks 2012–2015 näeb ette mitmeid tegevusi vanemate tõhusamaks toetamiseks. Ühe olulisema tegevusena on kavatsus piloteerida tõenduspõhist vanemlusprogrammi ja kohandada seda kohalikele oludele. Piloteerimine hõlmab eel- ja järeluringuid, programmi kohandamist, koolitajate väljaõpet ning programmi elluviimist. Tõenduspõhist vanemlusprogrammi rakendatakse Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismi toetusprogrammi „Riskilapsed ja -noored” raames. See on haridus- ja teadusministeeriumi, sotsiaalministeeriumi ning justiitsministeeriumi ühisprogramm.

Vanemlusprogrammi rakendamiseks aitamise vanematel arendada efektiivseid toimetulekustrateegiaid, et nad oskaksid ennetada laste käitumisprobleeme ja nende probleemide ning arenguküsimustega toime tulla. Lapsevanem õpib ära hoidma stressi tekitavaid olukordi, omandab oskusi ja saab tuge, et toime tulla laste kasvamisega eettulevate väljakutsetega. Programmis osalenud vanemate lastel kasvab sotsiaalne kompetentsus, nad oskavad paremini probleeme lahendada, ennast kehtestada ja eakaaslastega suhelda. Kaugemas perspektiivis väheneb laste ja noorte agressiivne ja antisotsiaalne käitumine, sõltuvusainete tarvitamine ja koolist väljalangemine.

Milline programm aitaks Eesti lapsi?

Tänavu jaanuaris valminud uuringuga (Kasvandik jt 2014) sooviti teada saada, milline tõendus põhine vanemlusprogrammide süsteem ja selle alaosa vastavad kõige paremini Eesti laste ja lapsevanemate vajadustele ning sobituvad olemasolevate teenuste ja võimalustega. Analüüsi ühe osana vaadeldi Eesti laste ja lapsevanemate vajadusi. Selgus, et lapsevanemad vajavad toetust vanemlust puudutavates küsimustes. Vanemlike oskuste parandamine pakub neile küll huvi, kuid nad ei julge selleks abi küsida. Uuringu autorid tõid välja, et toetada tuleb ka laste vaimset heaolu. Üks valupunkt on laste emotsionaalsete ja käitumisprobleemide suur levik.

Maailmas on välja töötatud mitmeid vanemlusprogramme, kuid tõendus põhiseid lähenemisi on vähe. Tõendus põhiseid tähendab seda, et programmi mõju on põhjalikult uuritud: saavutatud tulemuste efektiivsuse selgitamiseks on läbi viidud vähemalt üks randomiseeritud kontrolluuring ja vähemalt üks kvaasiekspérimentaaluuring.

Tunnustatud süsteemsed lähenemised on Triple P ja Incredible Years programmid. Uuringus keskenduti Triple P ja Incredible Years vanemlusprogrammide võrdlusele. Mõlema programmisüsteemi alaprogrammide eesmärk on soodustada häid ja hoolivaid suhteid vanemate ja laste vahel ning aidata vanematel arendada tõhusaid toimetuleku strateegiaid erinevate käitumisprobleemide ja arenguküsimuste korral (Graham 2011).

Triple P on vanemluse ja peretoetamise programmide süsteem, millel on eri intensiivsusega alaprogrammid. Programmide seeria Incredible Years on suunatud nii lastele, lapsevanematele kui ka õpetajatele, eesmärgiga soodustada positiivset lastekasvatust, suurendada õpetaja klassijuhtimise võimekust ja arendada laste sotsiaalseid oskusi ning õppimisvõimet. Incredible Years programme kasutatakse ka sekkumisena laste agressiivse käitumise ja aktiivsuse- ja tähelepanuhäire puhul, käitumisprobleemide, õigusrikkumiste, vägivalda ja uimastikasutamise ennetuseks, sotsiaalse kompetentsuse ja emotsioonidega toimetuleku arendamiseks,

vanema-lapse suhete parandamiseks ja muude probleemide vähendamiseks.

Analüüsi autorid soovitasid sotsiaalministeeriumil võrreldud vanemlusprogrammidest Eestis eelistada Incredible Years (IY, vt lähemalt <http://incredibleyears.com/>) süsteemi kuuluvat *Basic* programmide seeriat (*The Basic Series*). Argumentidena toodi seejuures välja järjekindlalt positiivseid uurimistulemusi, pikemat järelmõju hindamise perioodi ning põhjalikku süsteemi programmi elluviimise usaldusväarsuse toetuseks. Programmil on ka Eesti laste ja perede vajadustega sobivad alaprogrammid. Programmi on võimalik sihtgrupipõhiselt laiendada, sobivad alaprogramme on ka õpetajatele, laste- ja tähelepanuhäire, aktiivsuse- ja tähelepanuhäire ning käitumisprobleemidega lastele ja autismispektrihäire diagnoosiga lapse vanemale. IY programmi rakendamine on ka odavam, sest selle alaprogramm *Preschool Basic* on juba tõlgitud vene keelde.

IY programm on andnud häid tulemusi seoses laste käitumisprobleemide vähendamisega paljudes riikides, näiteks Norras, Venemaal, USA-s, Uus-Meremaal, Hollandis, Soomes, Rootsis jne. USA-s on seda programmi arendatud juba pea 30 aastat.

Programmi sisu

IY Preschool Basic Parent ehk eelkoolialise lapse vanemale mõeldud programm keskendub nii individuaalsetele, perekondlikele kui ka laste- ja kooliga seotud teguritele, mis mõjutavad lapse arengut ja tulemusi. Käsitletakse lapse püsivust, õppeedukust, sotsiaalse ja emotsionaalse juhendamise meetodeid, piiride seadmist, vägivaltatut enesekehtestamist, lastele probleemide lahendamise oskuse õpetamist. Kasutatakse tunnustamist ja stiimuleid, kindlat rutii ja reegleid. Koolitusgrupis on kuni 14 lapsevanemat, eelistatavalt nii ühe pere ema kui ka isa. Koolitajaid on 14 vanema kohta kaks. 2–2,5-tunnised koolitussessioonid toimuvad üks kord nädalas, vastavalt lapsevanemate soovile kas õhtuti või nädalavahetustel. Kokku toimub kuni 18 õppesessiooni, programmi läbimiseks kulub seega 4–4,5 kuud.

Eesti keelde on kavas tõlkida ka IY alaprogramm *Advanced Parent*. See on mõeldud vanematele, kelle lastel on väimse tervise probleemidele viitavad sümptomid, autismispektrihäire, aktiivsus- ja tähelepanuhäire. Peamised koolitusel käsitlevad teemad on probleemilahendusoskuste omandamine, viha ja depressiooniga toimetulek ning võimalused, kuidas toetada last ja leida ise toetust. Selle alaprogrammi rakendamiseni pilootprojekti ajal veel ei jõuta, kuna see eeldab koolitajalt vastavaid oskusi ja kogemusi. Koolitusele pääsemine nõuab kohalikult koolitajalt esmalt *Basic* alaprogrammi koolituse läbimist ja lastevanematele mõeldud koolituste läbiviimist kolme-nelja grupiga.

Programmi rakendamine

Vene keelt kõnelevad vanemad saavad Eestis osaleda eelkoolialise lapse vanema programmi pilootprojekti juba 2014. aasta novembrist. Materjalid tõlgitakse ka eesti keelde ja eestikeelsest pilootprojektist on võimalik osa saada 2015. aasta sügisest.

Tänavu oktoobris koolitas IY programmi mentor 15 venekeelset eelkoolialiste lapsevanemate programmi koolitajat. 2015. aasta sügiseks, kui valmivad eestikeelsed materjalid, on plaanis koolitada pea sama palju eestikeelseid koolitajaid.

Vanemlusprogrammi piloteerimise rakendusasutus on Tervise Arengu Instituut. Instituudi koordineerida jäävad programmi hindamise ja mõju-uuringutega seotud tegevused, koolitajate väljaõppe korraldamine ja nende supervisioonisüsteemi Eestile kohandamine ja koordineerimine. Esimeste vene keelt kõnelevate lapsevanemate koolitustega alustatakse Tallinnas, Tapal ja Narvas. Edaspidi on plaanis piloteerida programmi teisteski Eesti piirkondades.

Projekti kestel jagame ajakirja lugejatega kindlasti teavet selle käigust ja tulemustest ning ka vanemate ja koolitajate muljeid.

Viidatud allikad

Graham, A. (2011). Early Intervention: The Next Steps. An Independent Report to Her Majesty's Government. HM Government.

Kasvandik, L., Edovald, T., Treial, K., Vajakas, K. (2014). http://lapsedjapered.sm.ee/fileadmin/Sisu_laadimine/Lapsed_ja_pered/Uued_dokumendid/Vanemlusprogrammide_vordlev_analueues_Loppraport.pdf. (12.12.2014).

Kütt, K. (2011). Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001–2010. Magistritöö. Tallinna Ülikool. Lapse õiguste ja vanemuse monitoring (2012). http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Tooja_Sotsiaalpoliitika/Lapse_õiguste_ja_vanemluse_monitoring_-_kokkuvote.pdf. (12.12.2014).

Kadunud laste telefonile 116 000 on võimalik teada anda kadunud lastest nii Eestis kui ka mõnes teises Euroopa riigis. Koolitatud nõustajad annavad esmased juhised situatsioonis käitumiseks, viivad läbi kriisinõustamise ning pakuvad emotsionaalset tuge nii täiskasvanutele, kelle lapsed on kaduma läinud kui ka noortele, kes on kodunt ära jooksnud või eksinud. Telefon 116 000 on avatud 24 tundi, on kõigile helistajatele tasuta ning helistajale anonüümne, kuid kõne fikseeritakse. Telefonile vastatakse nii eesti, vene kui ka inglise keeles. 2011. aasta algusest käivitunud kadunud laste telefon teeb tihedat koostööd politseija piirivalveametiga.

Omastehooldus on tähtis teema terves Euroopas

Ivar Paimre
MTÜ Eesti Omastehooldus juhatuse liige

Alates 2013. aasta maist on MTÜ Eesti Omastehooldus (EOH) Euroopa omastehooldajate ühenduse EuroCarers täisliige ja esindatud ka selle juhatuses. Euroopast saadud kogemused on andnud kinnitust, et ka Eestis on vaja uut sotsiaalset kokkulepet omastehooldajate tunnustamiseks ja nende õiguste tagamiseks.

Omastehooldajate töö ei ole veel vääriliselt tunnustatud ega tasustatud. Euroopa Parlamendi omastehooldajate huvigrupp¹ tegi mullu oktoobris ettepaneku töötada välja Euroopa omastehoolduse strateegia. Seda ideed toetati ka tänavu 6. juunil Helsingis toimunud sotsiaalkonverentsil, kus arutati hoolduse ja tööelu ühitamist ning riiklikke omastehooldajate arengukavasid. 15. oktoobril toimunud Euroopa Parlamendi omastehooldajate huvigrupi kohutimisel esitleti omastehoolduse strateegia töödokumendi ning sotsiaalkaitsekomitee ja Euroopa Komisjoni ühistööna valminud aruannet „Adekvaatne sotsiaalkaitse pikaajalise hooldusvajaduse korral vananeva ühiskonna tingimustes” (*Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society*). Järgnevalt tutvustan neid kahte dokumenti lähemalt.

Euroopa strateegia rõhutab omastehooldajate olulisust

Kavandatav strateegia on mõeldud juhiseks omastehoolduse arendamisel EL liikmes-

riikides. Omastehooldajate huvigrupp koos Euroopa omastehooldajate ühendusega *EuroCarers* on koostanud töödokumendi pealkirjaga „Võimaldame omastehooldajatel hooldada” (*Enabling Carers to Care*). See selgitab omastehooldusega seotud probleeme, mis on iseloomulikud kogu Euroopale. Omastehooldust on seal aga määratletud järgmiselt: „*Omastehooldaja on mistahes vanuses inimene, kes hooldab (enamasti tasuta) oma pereliiget või lähedast, kel on tuvastatud krooniline haigus, puue või muu pikaajaline tervise puudujääk või hooldusvajadus ja kes teeb seda väljaspool kutsetööd.*” „Eesti omastehoolduse arengukavas 2013–2020”, mis ootab Riigikogu heakkiitu ja rakendamist, on sarnane määratlus. Omastehooldaja on „*inimene, kes hooldab pereliiget või lähedast, kes haigusest, puudest või muust erivajadusest tingitult vajab kõrvalabi oma igapäevaelu toimingutes.*” Euroopa Liidu strateegia töödokument rõhutab omastehooldajate olulisust. Ligi 80% hoolduskoormusest on Euroopa Liidus omaste ehk abikaasade, sugulaste ja sõprade kan-

¹ Omastehooldajate huvigrupp koosneb Euroopa Parlamendi saadikutest, kes näitavad üles vaba tahet ja initsiatiivi edendada omastehooldust. 2008. aastal moodustatud huvigruppi juhatab praeguses parlamendi koosseisus neljaliikmeline saadikute kogu: Marian Harkin (Iirimaa), Sirpa Pietikäinen (Soome), Heinz K. Becker (Austria) ja Jean Lambert (Suurbritannia). Eestit esindab Marju Lauristin (eelmises parlamendi koosseisus Ivari Padar).

da. Harilikult teevad nad oma tööd tasuta. „Ilma sellise hindamatu ressursita oleksid tervishoiu- ja sotsiaalkindlustussüsteem lihtsalt jätkusuutmatud,” kinnitas Euroopa Parlamendi omastehooldajate huvigrupi kohutumisel ka selle asutaja Marian Harkin.

Tasustamata omastehoolduse majanduslik panus moodustab EL liikmesriikides 50%–90% ametlikust pikaajalise hoolduse üldkulust. Hinnanguliselt jääb omastehooldajate tasustamata majanduslik panus vahemikku 20,1%–36,8% Euroopa Liidu sisemajanduse kogutoodangust.

Omastehooldajad muutuvad järjest tähtsamaks, kuna eakate osakaal rahvastikus kasvab. Samas on omastehooldajaid järjest vähem, kuna võimalikud hooldajad, sh naised ja vanemas eas inimesed, kes moodustavad praegu kaks kolmandikku omastehooldajatest, on üha enam hõivatud tööga. Hooldamine võib pakkuda eneseteostust ja emotsionaalset rahulolu, kuid see võib kaasa tuua ka tervislikke, majanduslikke, sotsiaalseid ja tööga seotud probleeme. Omastehooldajate vaesusrisk on kõrge, hooldus tähendab neile lisakulutusi, suurt koormust ja tööturult väljalangemise ohtu. Kõik see kinnitab, et omastehooldajad ei saa teha oma tööd ilma seadusega sätestatud tagatisteta ja kogukonna tunnustuse ja toeta.

Euroopa Liidu strateegia peab olema pika perspektiiviga. Töödokumendis on kirjeldatud mitmeid tegevussuundi: omastehooldajate kui sotsiaalse ressursi tunnustamine ühiskonnas, uuringud ja statistika kogumine, sotsiaalne kaasamine, ennetus, väljaõpe ja koolitamine, emotsionaalne nõustamine, ligipääs informatsioonile, asendushooldus, tervisedendus, tööelu ja hoolduse ühitamine, tööturumeetmed, sotsiaalkaitse ja rahaline tugi.

Omastehooldajate sotsiaalkaitse aruanne

Sotsiaalkaitsekomitee aruandes „Adekvaatne sotsiaalkaitse pikaajalise hooldusvajaduse korral vananeva ühiskonna tingimustes” märgitakse, et kuigi kutseliste hooldajate palk on suhteliselt madal, on tasustamata omastehooldus kahtlemata veel odavam. Seejuures ei arvestata aga hooldamise alter-

natiivkulu ehk seda, kuidas oleks omastehooldajaid riikliku hoolekande seisukohalt tulusam rakendada.

Euroopa elukvaliteedi uuringu järgi (2009) on 3% kogu EL rahvastikust märkinud, et nad hoolitsevad mitu korda nädalas eaka või puudega lähedase eest; 4% märkis hoolduskoormuseks 1–2 korda nädalas ja 8% harvemini kui kord nädalas. Omastehooldajad on enamasti naised (Eestis 64–66%), kes on valmis hoolduskoormuse tekkimisel vähendada muid kohustusi. Seetõttu on nad aga ka suuremas vaesusriskis, väiksema tõise sissetuleku tõttu saavad nad tulevikus ka väiksemat pensioni. Raske on hinnata, kui palju omastehooldajaid tegutseb Eestis. OECD tervishoiustatistika raportis „*Health at glance 2013*” tuuakse välja, et 2010. aastal oli hinnanguline omastehooldajate osakaal üle 50aastaste hulgas 17,46%, mis teeb Eestis rohkem kui 85 000 inimest. Kui võtta arvesse ka nooremaid omastehooldajaid, võib hinnanguliselt 6,4% kogu Eesti rahvastikust lugeda oma lähedase või pereliikme hooldajaks. Pidev sõltumine omastehooldajatest näitab, et suurenevat vajadust pikaajalise hoolduse järele ei tajuta kui sotsiaalset riski, mille lahendamiseks tuleks rakendada sotsiaalkaitse ja -kindlustuse skeeme.

Omastehooldajate sotsiaalkaitset käsitleva aruande lisaväärtuseks on Euroopa Liidu liikmesriikide hoolekande ülevaated. Sealt saab näiteks teada, et Soomes kehtib alates 2006. aastast omastehoolduse seadus, mis võimaldab pakkuda omastehooldust kui ametlikku hoolekandeteenust ja omastehooldajad saavad selle töö eest tasu. Teenuse osutamiseks sõlmitakse leping kohaliku omavalitsuse ja pereliikme või lähedase hooldaja vahel. Seoses sõlmitud lepinguga laienevad hooldajale ka muud tugiteenused: kolmepäevane igakuine puhkus, asendushooldus, tervisekindlustus ja pensioniosak. Meie naabrid Leedu ja Läti on omastehoolduse arengus samas seisus, mis Eesti. Erinevused ilmnevad sotsiaal- ja tervishoiuteenuste ja rahastuse osas.

Aruandes on ka ettepanekud omastehooldajate olukorra parandamiseks: kaardistada pikaajalise hoolduse tugiteenused ja omastehooldajaid toetavad meetmed, muuta see

informatsioon kättesaadavaks, ühtlustada Euroopa Liidu riikide sotsiaalvaldkonna indikaatorid, edendada andmekogumist ja monitooringut, toetada usaldusväärse poliitika arengut, koguda omastehoolduse kohta asjakohast informatsiooni, analüüsida ja võrrelda eri riikide hoolekandesüsteeme, hinnata hoolduskulude ja omastehoolduse majanduslikku väärtust.

Omastehoolduse tulevik Eestis

EOH leiab, et üks asi, mis takistab omastehoolduse arendamist Eestis, on see, et meil pole ühiskondlikku kokkulepet omastehoolduse mõiste osas ja see mõiste on ka juriidiliselt defineerimata. Lähedaste ja perekonnaliikmete hoolduskoormuse märkimiseks kasutatakse ka inglise keelest laenatud mõisteid *mitteformaalne* või *informaalne hooldus*. „Eesti omastehoolduse arengukava 2013–2020” kirjeldab aga üheselt, mis on omastehooldus ja sellega kaasnevad teenused. Seda dokumenti aluseks võttes töötab EOH omastehoolduse mõiste seadustesse jõudmise nimel, sel teemal oleme pidanud läbirääkimisi sotsiaalministeeriumiga. Sügisel alustanud töörühmades on võimalik omastehooldajate teemat lõimida mitme arengukavaga.

Eesti sotsiaalkaitse süsteem toimib praegusel kujul just tänu omastehooldajate tasustamata tööle. Omastehooldajate panust on vaja rohkem väärtustada! Esmajärjekorras tuleb üle vaadata kohalike omavalitsuste makstavad hooldajatoetused. Puudega ja erivajadusega lapsi peres hooldavatele inimestele makstav toetus on kordades väiksem

riiklikule teenusele rakendatavast hinnast. Hoolekandeteenuste pakkumine sõltub suuresti omavalitsuse võimekusest, tihti on järjekorrad pikad ja saadav teenus alarahastatud.

Vaja on uut sotsiaalset kokkulepet omastehooldajate tunnustamiseks ja nende õiguste tagamiseks. Hooldaja ei saa ühiskonnaelus alati teistega võrdselt osaleda, ta riskib vaesuse ja sotsiaalsesse isolatsiooni jäämisega. Tahame kindlustada omastehooldajatele võrdse partneri staatuse hooldussüsteemis ja kaitsta nende majanduslikku ja sotsiaalset heaolu ning tervist.

Viidatud allikad

Health at a Glance 2013. (2013). OECD Indicators. OECD Health Statistics 2013.

<http://www.oecd.org/health/health-systems/health-at-a-glance.htm> (04.12.2014).

Eesti omastehoolduse arengukava 2013–2020. (2012). www.omastehooldus.eu

Euroopa elukvaliteedi uuring 2009. European Quality of Life Survey 2009. Euroopa Elu- ja Tööttingimuste Parandamise Fond.

<http://eurofound.europa.eu/publications/report/2009/other/second-european-quality-of-life-survey-overview> (04.12.2014).

Euroopa Omastehooldajate strateegia ettepanek. Enabling Carers to care. <http://www.eurocarers.org/userfiles/file/policy/carers%20strategy%20Proposa10ct13.pdf> (15.10.2014).

Sotsiaalkaitsekomitee aruanne. Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7724> (15.10.2014).

MTÜ Eesti Omastehooldus projektid 2014. aastal

Hasartmängumaksu nõukogu rahastatud EOH aastaprojekt „Tere, kas saan aidata?” pakkus omastehooldajatele koolitusi ning toetas piirkondlike kogemusrühmade tegevust.

Projektiga „Mees omastehoolduses – teab, oskab, tuleb toime!” aidati toime tulla oma lähedasi hooldavatel meestel ning arendati meesomastehooldajate võrgustikku Eestis.

EOH, Läti vabaühenduse Saulsarini ja Soome omastehooldajate ja nende lähedaste liidu ühisprojekt „Rohkem sa hoolid – Eestis, Lätis, Soomes” on mõeldud kolme riigi kogemuste vahetamiseks omastehoolduse vallas.

Koostöös MTÜ-ga Ökokratt korraldati puuetega lastele, noortele ja nende peredele loodusprojekti, mis aitas tõsta projektis osalejate keskkonnateadlikkust.

Jaanuaris korraldas EOH rahvusvahelise koostööseminari Itaalia partneritega, et analüüsida, kuidas tervishoiu- ja hoolekandeteenuste lõimimisega saab muuta paremaks eakate ja puudega inimestele pakutavat abi.

Juulis käidi õppereisil Soomes tutvumas Turu-Pori-Salo piirkonnas pakutavate hoolekandeteenustega.

Hea ja õige eestkoste praktika – reaalsus ja võimalused

Katrin Tsuiman

Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosakonna puuetega inimeste hoolekande peaspetsialist, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi magistrant

Arutlen teemal, kuidas saaks Eestis hästi korraldada täisealise isiku eestkostet. Jagan ka kogemusi, mis on saanud täites eestkostja ülesandeid kohaliku omavalitsuse ametnikuna. Eestkostja töös üles kerkinud küsimuste taga tundub vahel olevat see, et seadusandja on justkui jätnud tähelepanuta eri seaduste koosmõjust tekkivad elulised olukorrad. Õpingute käigus läbi töötatud teaduskirjandusele tuginedes püüan näidata, et ka meil praegu eestkostet reguleerivate seaduste raames on võimalik täisealise isiku eestkostet korraldada nii, et see on kooskõlas rahvusvaheliselt heakskiidetud suundadega.

Eestkoste raamistik Eestis

Mõistet eestkoste ei ole seni meie seadustes üheselt defineeritud. Eestkoste on sotsiaalne institutsioon, mis ühiskonna nõusolekul kaitseb inimesi, kes ei ole võimelised ise oma asjades otsuseid vastu võtma. Seda võib mõista ka kui ühiskonna nõusolekul kellegi teise nimel tegutsemist (Jurickova jt 2011, 267). Üldlevinud käsitluse järgi on teovõime piiramine tsiviilõiguslik kaitsevahend, kaitsmaks isikut ja tema vara isiku enda mõtlematute tegude eest (Pilt 2004, 224).

Eestis ei ole eeskostega seotud inimõiguste tagamine ning võimalikud kuritarvituse ja väärkohtlemise juhtumid veel avaliku arutelu teemaks tõusnud. Meil ei ole loodud ka suuremaid eestkoste alal tegutsevaid huvikaitseorganisatsioone, riiklik finantseerimine on selles valdkonnas olematu.

Seadusandja ja täitevvõim on jätnud eestkoste kohtute, füüsilistest isikutest eestkostjate ja peamiselt kohalike omavalitsuste mängumaaks. Riikides, kus eestkoste on paremini korraldatud, näiteks USAs, Kanadas, Saksamaal, Austraalias, peetakse eestkostet vajavaid täisealisi väga haavatavaks elanikkonna grupiks, kelle inimõiguste ja eneseväärikuse kaitsmine on eriti oluline. Kõike eestkostega seonduvat reguleerivad õigusaktid palju põhjalikumalt, eestkostjaid aitavad otsuste tegemisel standardid ja eetilised juhised, mida Eestis veel ei ole. 2012. aastal ratifitseeris Eesti ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni, mis tugineb ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni põhimõtetele. Konventsiooni artikkel 12 sätestab puuetega inimeste võrdse tunnustamise seaduse ees. Selle artikli kohaselt:

- puuetega inimestel on õigus olla kõikjal seaduse ees isikutena tunnustatud;
- puuetega inimestel on õigus- ja teovõime kõigis eluvaldkondades teistega võrdsel alusel;
- rakendatakse abinõusid, et puuetega inimesed saaksid oma õigus- ja teovõime teostamiseks vajalikku abi;
- tagatakse, et kõik õigus- ja teovõime teostamisega seotud abinõud pakuvad vastavalt rahvusvahelistele inimõigustele tõhusat kaitset kuritarvituste eest. Selline kaitse peab tagama, et austataks isiku õigusi, tahet ja eelistusi; ei tekiks huvide konflikte ega lubamatut

mõjutamist; kasutatavad abinõud on proportsionaalsed ja vastavad isiku olukorrale, neid kohaldatakse ainult lühima võimaliku aja vältel ja need vaatab regulaarselt läbi pädev, sõltumatu ja erapooletu asutus või kohtuorgan. Kaitse peab olema proportsionaalne sellega, mil määral mõjutatakse isiku õigusi ja huve.

(ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon 2006).

Eesti ratifitseeris puuetega inimeste õiguste konventsiooni koos deklaratsiooniga, et Eestis on puuetega inimeste õigus- ja teovõime piisavalt kaitstud eestkostja määramise kaudu ning Eesti jätab endale õiguse jätkata senist praktikat (RT II, 04.04.2012, 5).

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse kohaselt on piiratud teovõime isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehvasti ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida (RT I 2002, 35, 216). Perekonnanõuandus (RT I 2009, 60, 395) sätestab, et sellisel juhul määrab kohus piiratud teovõimega isikule tema enda, tema vanema, abikaasa või täisealise lapse või valla- või linnavalitsuse avalduse alusel või omal algatusel eestkostja. Eestkostjaks saab määrata füüsilise isiku, juriidilise isiku või piiratud teovõimega isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsuse.

Seega rakendab Eesti praegu puuetega inimeste õiguste ja huvide kaitseks (küll täpselt seadusega sätestatud juhtudel) **asendatud otsuse tegemise põhimõtet** (*substituted judgment model*). See annab eestkostjale õiguse otsustada puudega inimese eest, kuid seejuures tuleb eestkostjal kaaluda eestkostetava väljendatud soove ja väärtusi ning alati tegutseda eestkostetava parimates huvides (Frolik ja Whitton 2011, 739).

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikkel 12-le tuginedes tuleks meil pigem liikuda **abistatud otsuse tegemise mudeli** (*supported decision-making model*) suunas. Selle kohaselt ei määrata puudega inimesele eestkostjat, vaid teda abistavad otsuste tegemisel usaldusväärsed isikud või nende võrgustik. Seega saab puudega inimene ise otsustada, kuid otsusega kaasnevaid seoseid, tagajärgi jm selgitavad talle abistajad (*From Exclusion to equality...* 2007).

Asendatud otsuse tegemise põhimõtte rakendamise hea praktika

Asendatud otsuse tegemise põhimõtte juures rõhutavad Frolik ja Whitton (2011, 740) eestkostjale antud kaheosalist mandaati. Eestkostjal tuleb alati kaaluda eestkostetava väljendatud soove ja väärtusi ning kogu aeg tuleb tegutseda tema huvides. Sellest lähtudes on Frolik ja Whitton (*ibid* 752) eestkoste praktikat analüüsid esitanud neli võimalust:

1. **Jäik asendatud otsus** (*strict substituted judgment*). Eestkostja lähtub otsuste tegemisel piiratud teovõimega isiku varasematest selgetest juhistest ja soovidest ning praegustest mõistlikest arvamustest. Eeltoodule tuginedes peab eestkostja täpselt ette kujutama, mida teeks piiratud teovõimega isik käesolevas olukorras. Näiteks on ühel sügavalt dementsel inimesel auto. Ajal, kui ilmnesid esimesed dementsusele viitavad tunnused, andis ta teada, et soovib auto maha müüa, kuna tema haigus ilmselt süveneb ja ta ei saa enam autot juhtida. Piiratud teovõimega isiku lapselaps soovib nüüd, et auto jääks alles ja eestkostja lubaks tal vanaema autoga sõidutada. Jäiga asendatud otsuse printsiipi järgides müüb eestkostja auto ikkagi ära, sest selline oli eestkostetava soov.

2. **Laiendatud asendatud otsus** (*expanded substituted judgment*). Eestkostja lähtub piiratud teovõimega inimese varasematest üldistest avaldustest, seisukohtadest, käitumisest, väärtustest ja eelistustest. Neile tuginedes kaalub eestkostja, mida oleks piiratud teovõimega isik selles olukorras ise teinud.

3. **Laiendatud parim huvi** (*expanded best interest*). Eestkostja lähtub võimalikest kuludest ja kohustustest, mille tema otsus võib eestkostetavale kaasa tuua. Otsuste tegemisel tugineb ta kättesaadavale informatsioonile või ka spetsialistide ja eestkostetava heaolust huvitatud

isikute arvamusele. Kaaluda tuleb ka otsuse mõju teistele inimestele, millega eestkostetav ise arvestaks.

4. **Jäik parim huvi** (*strict best interest*). Eestkostja lähtub oma otsustes teadaolevatest kuldudest ja kohustustest ning nende tagajärgedest piiratud teovõimega inimesele, arvestades olemasolevat informatsiooni ja spetsialistide arvamusi.

Froliki ja Whittoni (2011, 753) kohaselt on hea praktika see, kui eestkostja alustab alati jäiga asendatud otsuse põhimõttest. Kui aga konkreetseid juhiseid ei ole või neid ei saa järgida, siis võib samm-sammult liikuda järgmiste võimaluste juurde. Sel juhul saab asendatud otsuse põhimõtet järgides maksimaalselt arvestada piiratud teovõimega inimese juhiseid ja väärtusi.

Kes on eestkostjana parim?

Perekonnaseadus lubab esmajärjekorras määrata eestkostjaks füüsilise isiku, siis juriidilise isiku ning kui kumbagi ei ole või nad seda ülesannet täitma ei sobi, siis määratakse eestkostjaks see kohalik omavalitsus, millega piiratud teovõimega täisealine isik on kõige enam seotud. Esimene eelistus on alati füüsiline isik. Üldjuhul on füüsilisest isikutest eestkostjad puudega inimese pereliikmed või vähemalt sugulased ning nende eelistamine eestkostjana on seotud just puudega inimese igakülgsete huvide ja vajadustega.

Ellis (2011, 2–3) nimetab kaheksat olulist aspekti, mis räägivad pereliikmest eestkostja kasuks.

- Järjepidevus. Pereliikmed tunnevad eestkostetavat. Nad teavad piiratud teovõimega isikust väga palju ja see aitab neil teha keerukaid otsuseid. Pereliige kujutab paremini ette, kui hästi eestkostetav oma elukeskkonnas nüüd ja ka tulevikus hakkama saab. Ta võib elada koos eestkostetavaga, olla temaga koos teatud aja või astuda päeva jooksul läbi. See aitab hoida eestkostetava eneseusalduse sellisel tasemel, et ta võib üsna iseseisvalt toime tulla ja ennast ka esindada. Eestkostja toetab eestkostetava stabiilsust ja elukvaliteeti.
- Eluaegne advokaat. Pereliikme eest kostmine võib alata palju varem, kui toimub eestkostjaks määramine. Selline tugi on hindamatu kriiside või haiglaravi ajal. Pereliikmest eestkostja võtab endale nagu advokaadi rolli, kuid tal on ainult üks klient. Teadmine, et selline eestkostja on alati olemas, on väga mõjus näiteks haigusest taastumise ajal. Pereliige teab, milline eestkostetav on ja oskab kiiresti reageerida tema muredele.
- Asendatud otsuse põhimõtte paindlik kohaldamine. Säilitamiseks eestkostetava iseseisvust, on vaja mõista tema vajadusi ja soove ning osata hinnata ka tema otsustusvõimet. Pereliikmel võib olla vaja kohtu nõusolekut, et kasutada loovaid ideid, mis toetavad eestkostetava iseseisvust (nt raha kasutamise osas). Kui piiratud teovõimega inimene tuleb oma eluga mingil määral ise toime, siis võiks tal lasta ka võimalikult palju ise otsustada.
- Esindamine pereliikmena. Ainult pereliikmest eestkostja saab ennast mitmesuguste asustustega suheldes esitleda kas vanema, sugulase, täiskasvanud lapsena vm. Ennast pereliikmena tutvustades on võimalik kaitsta eestkostetava teovõimega seotud konfidentsiaalsust, säästes nii tema enesehinnangut ja vältides eestkostega seotud märgistamist. Eriti tähtis on see sotsiaalsetes ja tööalastes suhetes.
- Elukorraldus. Ainult pereliikmest eestkostja saab elada koos eestkostetavaga, selline tugi on oluline. Professionaalse eestkostja või KOVist eestkostja käigud jäävad siiski ametlikeks külastusteks. Kui eestkostja elab pikemalt oma eestkostetava juures, saab ta muutuvat olukorda hinnates vajadusel kohe tegutseda.
- Juhtumikorraldaja/mentor. Sotsiaalsüsteem ei pruugi näha juhtumikorraldust pereliikme kohustusena, kuid pereliikmest eestkostja on siiski tihti sellises olukorras. Eestkostetava elu eri aspektide koordineerimine suuremal või väiksemal määral on suur vastutus ja aeganõudev töö. Eestkostjad aitavad oma pereliikmel lahendada ka argielu probleeme ja

õpetavad neid paremini toime tulema. Kui eestkostjaks on määratud KOV või juriidiline isik, siis kasutatakse selliste oskuste õpetamiseks konkreetseid teenuseosutajaid.

- **Rahaline toetus.** Pereliikme eestkostjaks määramine aitab tavaliselt säilitada eestkostetava vara, sest tema abi on enamasti tasuta. Sageli maksab ta ise eestkostetavale vajalike teenuste eest, mida too endale muidu lubada ei saaks. Tal on lihtsam küsida raha teistelt sugulastelt, kes on ehk valmis eestkostetavat toetama.
- **Vabadus.** Pereliige saab eestkostetavale pakkuda teatud rahalist ja otsustuslikku vabadust. Kohus võtab teda küll ametliku eestkostjana, aga eestkostetava jaoks on ta ikka oma perekonna liige.

Tean Eestis ainult kahte eeskostet pakkuvat juriidilist isikut, need on SA Kärla Eestkoste ja MTÜ Eesti Eestkostekorraldus. SA Kärla Eestkoste tegeleb Kärla valla territooriumil asuvate hooldekandeesutuste klientidega, kelle elukohaks on rahvastikuregistris Kärla vald ja kellel ei ole eestkostjaks sobivaid lähedasi. MTÜl Eesti Eestkostekorraldus on kodulehe info järgi hetkel kümme eestkostetavat. Ühingu tegevuskavast aastateks 2013–2015 paistab, et pigem püütakse olla eestkostevaldkonna asjatundjate ühendus ja koolitusorganisatsioon.

Mitmes riigis (nt Saksamaa, Ameerika Ühendriigid) on juriidilistest isikutest eestkostjate määramine aga üsna levinud, riiklikult on reguleeritud ka selliste ühingute töö finantseerimine. Kuidas juriidiline isik eestkostet teostab, on juba ühingute töökorralduse küsimus. Näiteks kirjeldavad Seeling ja Chesnut (1986, 221–223) Ohio osariigis juba 1980. aastatel tegutsenud Eestkoste ja Kaitsvate Teenuste Liitu (*Advocacy and Protective Services, Inc.*, edaspidi *Liit*) mittetulundusühinguna, mis toimib interdistsiplinaarse hoolekoguna, tagades eestkostetavatele põhiseaduslikult kaitstud õigused. Liit osutab kolme põhiteenust:

1. Eestkoste (*guardianship*) käigus korraldatakse sotsiaal- ja meditsiiniteenuseid, elukohaga seonduvat; teraapiat ja programme jms tegevusi.
2. Usaldusteenus (*trusteeship*) hõlmab kõike rahaga seotut, näiteks raamatupidamist ja pangakontode jälgimist, et eestkostetava toidu, eluaseme jm teenuste eest oleks tasutud;
3. Kaitseteenus (*protectroship*) arendab eestkostetava eneseusaldust ja -kindlust. See pakub nõustamist, abi ja juhendamist, et kaitsta piiratud teovõimega isikut hooletusse jätmise, kuritarvitamise või ärakasutamise eest.

Liidus on palgal administratiivsed juhid, piirkondlikud juhendajad ja klientide esindajad. Viimased on n-ö eesliini töötajad, kes hoiavad kontakti kliendiga. Klient kohtub oma esindajaga nii sageli, kui vaja. Esindaja õpib oma kliendi vajadusi ja huve tundma ning loob oma tööga võimalusi, et klient saaks vajalikke teenuseid. Liidu hoolekogu, kuhu kuuluvad eri kutsealade esindajad, teeb kõik põhimõttelised otsused. Hoolekogus on esindatud sotsiaaltöötajad, arstid, kliinilised psühholoogid, juristid ja raamatupidajad, sest ühe eriala esindaja ei pruugi osata ette näha kõigi otsuste tagajärgi, mis mõjutavad eestkostetava heaolu.

Selline multidistsiplinaarne lähenemine soodustab koostööd sotsiaaltöötajate ja teiste asjaosaliste vahel; nõnda saab kasutada ka eri valdkondade spetsialistide teadmisi eestkostetava jaoks oluliste otsuste tegemisel. Koos märgatakse paremini ka rahuldamata vajadusi ja teenuse osutaja vastutus muutub selgemaks.

Kuid selline eeskoste korraldus eeldab, et juriidilisest isikust eestkostja saab selle töö eest tasu. Meie kehtiv perekonnaseadus näeb ette võimaluse, et kohus määrab eestkostjale tema ülesannete täitmise eest tasu, kui see on eestkostetava varalist seisundit ning poolte vahelist suhet arvestades mõistlik. Seega tuleks tasu eestkostetavate vara arvelt. Sotsiaaltöötajad teavad, et enamik Eesti piiratud teovõimega inimesi elab oma töövõimetus- või vanaduspensionist. Samas jõuab nende hulka siiski ka inimesi, kes on pärinud vara või kel on enne haigestumist kogunenud vara, millega saaks tasuda professionaalse eestkoste eest.

Seadusandja annab perekonnaseaduses ka võimaluse, et riik võib eestkoste teostamiseks ette näha rahalisi toetusi justiitsministeeriumi vahendusel. Kuid täitevõim pole sellele võimalusele seni tegelikku sisu andnud. Eestis on eestkoste ülesanded tavaliselt kõige professionaalsemal tasemel täidetud siis, kui eestkostjaks on määratud kohalik omavalitsus. Sel juhul kasutatakse samuti teenuse multidistsiplinaarse otsustamise võimalust, kaasates juristi, sotsiaaltöötaja, raamatupidaja, elamu- ja majandusvaldkonna inimeste teadmisi. Samas on kohalikul omavalitusel oma eestkostetavaga kõige vähem kontakte. Seda eriti juhul, kui eestkostetav elab mõnes kauges erihooldekodus.

Raskused eestkoste rakendamisel

Eestis annab eestkoste seadusandliku raamistiku eelkõige perekonnaseadus, kuid on ka teistest seadustest tulenevaid erisusi. Eestkostja töös tekib olukordi, mida tundub olevat võimatu lahendada, ja ka olukordi, kus tunned, nagu jääksid puudega inimese õigused siiski kaitsmata. Või on see nii ainult eestkostja vaatenurgast?

Perekonnaseadusest saab eestkostja üsna konkreetseid juhiseid tehingute tegemiseks ja kohtu poole pöördumiseks eestkostetava varaga toimetamisel. Kuid muude ülesannete täitmisele suuna andmisel on seadus napisõnaline. Perekonnaseadus (RT I 2009, 60, 395) sätestab, et täisealise isiku eestkoste kohaldatakse lapse eestkostet reguleerivaid sätteid, kui seda ei reguleerita või kui eestkoste sisust ei tulene teisiti.

Täisealiste isikute eestkoste peatükis on küll nimetatud eestkostja kohustused, kuid need piirduvad kahe lõiguga. Esimese järgi tuleb eestkostjal kaitsta eestkostetava varalisi ja isiklike õigusi ning huve, muuhulgas peab eestkostja hoolitsema selle eest, et eestkostetav saaks vajalikul määral ravi- ja sotsiaalteenuseid. Kuid füüsilisest isikust eestkostjad võivad üsna erinevalt tõlgendada mõistet *vajalikul määral*. Teises lõigus on nimetatud, et eestkostjal on kohustus teavitada kohust, kui on ilmnenud asjaolud, mis võimaldavad eestkoste lõpetada või eestkostet piirata ja laiendada. Kas füüsilisest isikust eestkostjad ikka oskavad praegu hinnata, mis asjaolud lubavad eestkostet piirata?

Eeltoodust siiski ei piisa kõigi tekkivate olukordade lahendamiseks. Seega tuleks täisealise isiku eestkostet teostades ilmselt lähtuda suunistest, mis tulenevad lapse eestkostet reguleerivast osast ja nimetavad eestkoste sisuks nii isiku- kui varahooldusõigust. Kuna eestkostetava vara osas annab seadus eraldi suuniseid, siis saab muudes küsimustes eestkoste teostamisel abi otsida isikuhooldusõiguste alt. Perekonnaseaduse peatükk „Vanema õigused ja kohustused” sätestab isikuhooldusõiguse sisuna kohustuse ja õiguse last kasvatada, tema järele valvata, tema viibimiskohta määrata ja lapse igakülgse heaolu eest muul viisil hoolitseda. Seega saab täisealise isiku eestkostjana lähtuda samast põhimõttest: oleme nagu vanemad, kes soovivad oma lapsele parimat ning meil tuleb hoolitseda eestkostetava igakülgse heaolu eest. Nimetatakse ka seda, et keelatud on kehaline, vaimne ja hingeline väärkohtlemine ning alandavate kasvatusabinõude rakendamine. Sama tuleks arvestada igal täisealise isiku eestkostjal, kes teeb otsuseid või hindab oma eestkostetava elukeskkonda; valib sobiva teenuseosutaja; otsustab, kes saab eestkostetavaga suhelda jne.

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajana, kes nõustab ka füüsilisest isikutest eestkostjaid, näen sageli, et seadustes orienteerumine ja ühe paragrahvi tõlgendamine läbi sama seaduse teise peatüki on liiga keeruline inimestele, kes ei ole harjunud seadusi lugema. Nii tekivadki olukorrad, kus eestkostja lihtsalt ei tea, kuidas tegutseda. Paaril viimasel aastal on sotsiaaltöötajaid eestkoste teemadel koolitatud, kuid füüsilisest isikust eestkostjad on nendest koolitustest eemale jäänud.

Täites kohaliku omavalitsuse volitatud ametnikuna paarikümne tööealise inimese suhtes eestkostja ülesandeid, olen sattunud olukordadesse, kus alati ei saa tegutseda, lähtudes oma eestkostetava soovidest. Näiteks oli üks juhus, kus piiratud teovõimega isik soovis määrata oma korteri testamendiga oma eestkostjale. Tegu oli vaimupuudega inimesega, kes mõistis

hästi, kes teda abistab ja talle tähelepanu pühendab. Kuna tegemist oli aga eestkostega kõigi õiguslike tehingute osas, siis ei saanud inimene teha testamenti. Notari selgituse järgi ei pruugi selline testament omada õiguslikku jõudu. Pärimisseaduse järgi on testament ühepoolne tehing, millega pärandaja teeb oma pärandi kohta korraldusi. Testamenti saab teha pärandaja isiklikult, eestkostja aga ei saa puudega inimese eest testamenti teha.

Või vaatame olukorda, kus eestkostel on 30–40 aastased inimesed, kes anti kaasasündinud puude tõttu lastekodusse veel enne Eesti Vabariigi taastamist. Tihti on inimesel olemas vähemalt üks vanem ja sugulasi, kes on pärimisseaduse järgi tema teise ja kolmanda ringi pärijad. Nendega ei ole aga kontakte, sest nad pole puudega inimese vastu huvi tundnud. Enamasti läksid sellised lapsed lastekodusse ilma vastava kohtumääruse ja vanemlike õiguste ära võtmiseta, sest sel ajal „käisid asjad teisiti”. Need noored on olnud riiklikul ülalpidamisel. Asenduskodu teenusel elades koguneb inimese isiklikule arveldusarvele raha. Kui noor läheb üle täisealiste mõeldud erihoolekandeteenusele, siis selle eest tuleb tasuda omaosalust, kuid varem kogunenud summad on alles. Kui inimene sureb, jääb maha mingi vara. Nii on ka nende noorte puhul. Nüüd hakkabki mõjuma pärimisseadus. Lapse seadusjärgseks pärijaks ei saa olla vanem, kellelt on kohus hooldusõiguse täielikult ära võtnud. Aga kui selle kohta ei ole kohtuotsust, siis võib vanem pärida, samuti kõik teise ja kolmanda ringi pärijad. Kas neil on selleks ka moraalne õigus?

Kokkuvõtteks arvan, et Eestis on aeg küps, et rääkida kõvema häälega erivajadustega inimeste õigustest ja vajadustest, sh ka piiratud teovõimega inimeste õigustest ja huvidest. Olemasolev seaduslik raamistik võimaldab vähendada eestkostetavate varaliste õiguste kuritarvitamist ja avastada selliseid juhtumeid. Kuid muud otsused ja tegutsesid jäävad praeguse regulatsiooni puhul enamasti eestkostjate ja eestkostetavate teada.

Ühiskonna tugevust näitab suhtumine ühiskonna nõrgimatesse. Kuid nõrgemad saavad tugevamaks, kui neid vastavalt nende võimetele toetada, lastes neil saada eneseteadlikuks ja võimaldades neile enesemääramist. Inimesed, kes vajavad eestkostet või abi oluliste otsuste tegemisel, on meie ühiskonna nõrgim grupp. Nad ei ole alati võimelised oma õiguste ja huvide eest seisma. Praegu teevad seda eestkostjad, kellele on antud võim ja voli otsustada teise isiku eest.

Eestkostjana soovin, et iga eestkostja omandaks oskused ja teadmised oma eestkostetava eest seismiseks ning kui endal jääb oskustest puudu, siis oleks tal julgust abi küsida, pöörduda kohtuniku, sotsiaaltöötaja, juristi, kolleegi või kohtutäituri poole. Ükskõik, millise eestkoste mudeli järgi me Eestis ka ei tegutseks, ikka tasub lähtuda mõttest, et inimene, kelle üle on seatud eestkoste, saaks selle all elada rahulolu tundes.

Viidatud allikad

Ellis, B.M. (2011). The Value of a Family Guardian. *The Guardian*, Vol I, Issue II. 1–3. www.massguardianshipassociation.org/wp-content/uploads/2011/08/mga-summer-2011.pdf (04.11. 2014).

From Exclusion to equality: realizing the rights of person with disabilities (2007). Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. www.ipu.org/PDF/publications/disabilities-e.pdf (04.11. 2014).

Frolik, L.A., Whitton, L.S. (2012) The UPS Sustituted Judgment / Best Interest Standard for Guardian Decisions: a Proposal for Reform. *University of Michigan Journal Law Reform*, Vol 45, 739–760. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edslex&AN=edslexB19C1ff4&site=eds-live> (04.11. 2014).

Jurickova, L., Ivanova, K., Kliment, P. (2011) Adult Guardianship System in the Czech Republic in Comparison with Selected European Union Countries. *Sociologia*, vol 43, issue 3, 266–285.

Pilt, E. (2004). Isiku õigustest tema teovõime piiramise protsessis. *Juridica*, IV, 224–233.

Seeling, J.M., Chesnut, S.R. (1986). Corporate Legal Guardianship: An Innovative Concept in Advocacy and Protective Services. *Social Work*, May/June, Vol. 31 Issue 3, 221–223. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=5271429&site=ehost-live> (04.11. 2014).

Põhja-Tallinna Valitsus täiskasvanu eestkostjana

Kai Keller

Põhja-Tallinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna sotsiaalteenuste talituse juhataja

Jagan selles artiklis kohaliku omavalitsuse kogemust piiratud teovõimega täisealise isiku eestkostjana. Tallinna linnaosavalitsuste sotsiaalhoolekande osakondadele on eestkostete osa igapäevasest tööst, sest juhtumeid on palju. Tööd kergendab see, et ülesanded on ära jagatud osakonna töötajate vahel, saame kasutada ka juristi ja linnavaraameti spetsialistide abi. Sellele vaatamata on eestkostete korraldamine keeruline, kuna see eeldab sotsiaaltöötajatelt väga laialdasi teadmisi.

Põhja-Tallinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonnas on lastekaitse, toetuste ja teenuste talitus. Teenuste talituse kolme sotsiaaltöötaja vahel on ära jaotatud isikud, kelle eestkostjaks on Harju Maakohtu otsusega määratud Tallinna linn Põhja-Tallinna Valitsuse kaudu. Samadel töötajatel on palju muid tööülesandeid, mis puudutavad erivajadusega inimestele osutatavaid teenuseid. Üks sotsiaaltöötaja koostab kohtule avaldusi ja arvamusi eestkostete seadmise, eestkostetava varaga seotud tehingute, tema kinnisesse hoolekandeaasutusse paigutamise jm kohta ning esindab linnaosa valitsust eestkostetava kohtuasjades. Keerulisemate kohtuvaidluste puhul oleme saanud kasutada linnaosa valitsuse juristi abi. 31. oktoobri seisuga oli Tallinna eestkostel kokku 225 piiratud teovõimega täiskasvanut, neist 59 isiku üle teostab eestkostet Põhja-Tallinna Valitsus. Iga inimese elu on ainulaadne, ka iga eestkostetuhtum vajab individuaalset lähenemist.

Eestkostja igapäevane töö

Eestkostete seadmist ja korraldamist reguleerivad perekonnaseadus ja tsiviilkohtumenetluse seadustik. Eestkostete seadmiseks vajalike dokumentide esitamiseni kohtule võib kuluda mõni tund või ka mitu kuud, mille vältel sotsiaaltöötaja kogub andmeid.

Dokumentide kohtusse jõudmisest kuni eestkostete seadmise määruseni kulub keskmiselt 2–3 kuud. Kiireim võimalus hättasattunu õigusi ja huve kaitsta on teha seda **esialgse õiguskaitse korras**, mis määratakse kuni kuueks kuuks. Seda võib vaja minna näiteks olukorras, kui inimesel on ootamatult tekkinud terviserike, millest tingitult ta ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida (insult, infarkt, trauma, mille tagajärjel on inimene kas koomas või kõnevõimetu).

Samuti on ette tulnud juhtumeid, mil inimene on end ise hooletusse jätnud või on seda teinud tema lähedased või hooldajad. Esialgset õiguskaitset läheb tarvis ka senise eestkostja surma korral või kui on ilmnenud, et eestkostja on oma tegevusega kahjustanud eestkostetava huve. Vahel tuleb paigutada abivajaja kiirkorras haiglasse, et tagada tema ravi, kindel peavari ja piisav toit. Kui see tehtud, saab sotsiaaltöötaja hakata vormistama esialgse õiguskaitse korras eestkostete seadmiseks vajalikke dokumente.

Kui kohus on määranud omavalitsuse inimese eestkostjaks, siis osakond määrab eestkostetavale sotsiaaltöötaja, kes hakkab tema juhtumiga tegelema. Üks kiiremaid ülesandeid on vaadata üle **eestkostetava rahaline seis ja kohustused**. Kõigepealt tuleb teha kindlaks, millises pangas on eestkostetaval arvelduskonto. Sõltuvalt pangast (Swedbank, Danske Bank, Krediidipank) võib tekkida vajadus volituse tegemiseks eestkostetava kontole ligipääsuks. SEB Pank on senini lubanud teha tehinguid töötaja üldvolituse alusel. Kui eestkostetava senisest käitumisest võib arvata, et tema vastu võib kohtutäituritel olla nõudeid, tehakse järelepärimine Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale. On olnud juhtumeid, mil sotsiaaltöötaja avastab pangaasju üle vaadates, et dementne

eakas on pahaaimamatult teinud notariaalse üldvolutuse isikule, kes on seejärel tühendanud tema pangakonto ning jätnud ta ilma ka kinnisvarast. Sellisel juhul teavitame juhtunust politseid, kes algatab kriminaalmenetluse. Sotsiaaltöötaja järgmine toiming pangas on teleteenuste lepingu sõlmimine (internetipank), sõltuvalt eestkostetavale osutatavatest teenustest: e-arve püsimaksed, püskorraldused ning limiitide määramine. Kui eestkostetava pangakonto on arestitud, alustab sotsiaaltöötaja läbirääkimisi kohtutäituriga kas mõistliku maksegraafiku koostamiseks või nõude ülevaatamiseks sõltuvalt eestkostetava sissetulekust, igapäevaseks eluks vajalikest kulutustest ning tema vastu esitatud nõuete sisust ja suurusest.

Paljude eestkostetavate sissetulek on allpool kehtiva alampalga miinimumi ning neil ei tohiks kohtutäitur midagi kinni pidada, kuid seda siiski tehakse. Eestkostetava õiguste kaitseks peavad sotsiaaltöötajad kirjavahetust kohtutäituriga eestkostetavalt ebaseaduslikult kinnipeetud raha tagastamiseks. Kahjuks ei piisa siin ühekordsest pöördumisest, nii mõnegi kohtutäituriga käib meil igakuine kirjavahetus, sest nad püüavad raha tagastamist igati takistada. Ühe kohtutäituri taoline tegutsemine muudab aga keeruliseks teiste täituritega sõlmitud maksegraafikutest kinnipidamise, kuna puudub raha, millega kokkuleppeid täita. Oleme kaalunud kaebuse esitamist ebaausaid võtteid kasutavate kohtutäiturite peale.

Oluline on, et eestkostetav saaks just talle kohast **hoolekandeteenust**. Mitmele teenusele on vaja suunamist rehabilitatsiooniplaani alusel. Riigi rahastatavate erihoolekandeteenuste järjekorda võtab eestkostetavaid sotsiaalkindlustusameti juhtumikorraldaja. Järjekord on pikk, kuid varasemaga võrreldes on märgata paranemist. Võimalusel arvestatakse eestkostetavate soovidega hoolekandetasutuse asukoha ja mugavuste suhtes. Kui hoolekandetasutuses viibival eestkostetaval on **kinnisvara**, siis korraldatakse selle kommunaalkulude tasumine või kui kinnisvara ülalpidamine on ebamõistlik, tehakse Harju Maakohtule taotlus vara võõrandamiseks või üürile andmiseks. Tallinnas

tegeleb eestkostel olevate isikute kinnistute kommunaalkulude kompenseerimise ja võõrandamisega linnavaraamet. Linnavaraamet nõuab eestkostetava surma järel notari kaudu pärijatelt tagasi ka kulutused, mida Tallinna linn tegi eestkostetava kinnistu ülalpidamiseks. Dokumendid nendeks toiminguteks valmistab ette sotsiaaltöötaja.

Eestkostetavatele **vara pärimise** õigus on omavalitsuse juhil. Tallinn on sedavõrd suur omavalitsus, et siin tegelevad pärimisega erivolitusega isikud. Notaribürood korraldavad pärandvara inventuuri ning kontrollivad teiste pärijate olemasolu. Vara pärandaja mitmed abielud endistes liiduvabariikides teevad pärimise mõnikord aeganõudvaks. Samuti on vahel keeruline teiste pärijatega pärandi edasise kasutamise osas kokkuleppele jõuda. Võib ka juhtuda, et pärida on vaid võlad.

Probleemid ja lahendused

Igale eestkostetavale kulub tööaega erinevalt. Palju aega võtavad erihoolekandeteenuselt alatasa põgenevad või oma kodus elavad ja sellega mitte toimetulevad eestkostetavad. Teada-tuntud mure on iga-aastane eestkostetava vara aruanne kohtule. Väga tundlik tuleb olla sekkudes kodus elava eestkostetava ellu tema tahte vastaselt, et tabada piiri, millest alates on psüühiliselt haigel isikul ohtlik iseseisvalt tegutseda. Osa eestkostetavaid kipub hoolekandetasutusest omavalitsuselt lahkuma või paneb toime õigusvastaseid tegusid. Mõnikord lepivad kolleegid sotsiaalhooleande osakonnas kokku, et võtavad kahekesi vastu kergesti ärrituvat ja varem korduvalt agressiivselt käitunud eestkostetava. Vahel muudavad töö keeruliseks ka eestkostetavate lähedased, kes ise eestkostja kohustusi kanda ei soovinud või kes ei sobi eestkostjaks, kuid tahavad täpselt ette öelda, kuidas ja mida peab tegema omavalitsus. On juhtunud, et lähedased korraldavad isegi eestkostetava põgenemise hoolekandetasutusest.

Eestkoste korraldamisel tekkinud probleemidele lahendust otsides on Tallinnas võimalik nõu küsida teiste linnaosade sama valdkonna spetsialistidelt. 2012. aastal koostas Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuamet linnaosade töötajatele eestkoste juhendmaterjali. Projekti

käigus toimusid koosolekud linnavarameti spetsialistide, kohtute esindajate ja psühhiaatriga, nii saime ülevaate koostööpartnerite ülesannetest ja sellest, kuhu mis probleemiga pöörduda.

Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuametil on kavas alustada läbirääkimisi ka pankadega, et koostöö eestkosteküsimustes sujuks paremini. Amet plaanib pilootprojekti raames koostööd endise kohtunikuga, kes nõustaks

linnaosades eestkostega tegelevaid spetsialiste. Head plaanid kinnitavad eestkostega tegelevatele spetsialistidele, et nende muret on kuulda võetud.

Artikli aluseks on Põhja-Tallinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna peaspetsialist Helina Haljasmetsa ettekanne 31. oktoobril Tartus peetud hoolekandekonverentsil.

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja füüsiline töökeskkond

Piret Vöö BA

Eestis puuduvad sotsiaaltöötaja töökabinetile esitatavad nõuded ning enamasti ootab tulevane töökeskkond sotsiaaltöötajat juba valmis kujul ees: see on kujundatud eelmise töötaja poolt või korraldatud linna- või vallajuhtide äranägemise järgi. Seega võivad sotsiaaltöötajate töökabinetid märgatavalt erineda. Suuremates linnades võimaldab eri valdkondadega tegelevate spetsialistide olemasolu kujundada sotsiaaltöötajal kabinet oma sihtgrupile meelepäraseks (nt lastekaitsetöötaja kabinetis on mänguasjad lastele, vastav mööbel). Väiksemates linnades ja valdades, kus tihtilugu on tööl vaid üks sotsiaaltöötaja, kes tegeleb kõigi sihtgruppidega, peab sotsiaaltöötaja kabinet olema teatud mõttes universaalne, nii et see sobiks kõigile vastuvõtule tulnud inimestele. Samas ei tohi unustada sotsiaaltöötaja enda vajadusi, sest suure osa tööajast veedab ta kabinetis. Pealegi, tööruum on sotsiaaltöötaja visiitkaart. Kuigi sotsiaaltöötaja tööks on inimeste aitamine, mitte ruumi kujundamine, on oluline oma vajadusi ja eelistusi teada ning neid väljendada. Kuna sotsiaaltöötajal endal puuduvad ressursid oma töökeskkonna parandamiseks, on töökeskkond töötaja ja tööandja ühislooming. Heaolust rääkides keskendutakse tavaliselt psühhosotsiaalsele heaolule, aga kuna inimene on bio-psühhosotsiaalne tervik, on ka füüsiline ümbrus oluline, et end tööl hästi tunda ja tulemuslikult töötada. Paraku võib juhtuda, et sotsiaaltöötaja harjub ja kohandub olemasoleva töökeskkonnaga, isegi kui see talle ei meeldi, või polegi ta selle mõju oma tööle sügavamalt teadvustanud.

Füüsiline töökeskkond

Füüsiline töökeskkond, mis oli minu bakalaureusetöö uurimisobjektiks (Vöö 2014), hõlmab tööruumi, muid olulisi ruume, mööbli paigutust ja otstarbekust, muutuvaid keskkondlikke tingimusi (nt temperatuur ja valgus) ning töö tegemist puudutavaid külgi, nagu osalus oma

tööruumi kujundamises (Vischer 2008, 98). Töökeskkond on paljude uuringute (Nasar ja Devlin 2011; Vischer 2008; Miwa ja Hanyu 2006) põhjal töö tulemuslikkuse, interaktsiooni ja töötaja rahulolu seisukohalt ülioluline, kuid tihti jääb see igapäevases töös vajaliku tähelepanuta. Kuigi mitmed sotsiaaltöö lähenemisviisid, nagu ökosüsteemne, eluilmakeskne ja sotsiaalkonstruksionistlik, rõhutavad keskkonna mõju inimese arusaamade ja käitumismallide ning loomulikult ka eluga toimetuleku kujunemisele, kasutatakse neid teadmisi pigem töös klientidega, kuid sotsiaaltöötaja enda töökeskkonna (kabineti) mõju on kõrvale jäänud. Sotsiaaltöötaja füüsiline töökeskkond pole Eestis piisavalt tähelepanu pälvinud, ega ole seda ka uuritud. Seepärast valisin selle oma lõputöö teemaks. Minu bakalaureusetöö juhendaja Marju Selg, kes õpetab ainet „Sotsiaaltöö teooriad”, soovitas uurimuse teoreetiliseks aluseks eluilmakeskset lähenemist.

Eluilmakeskne sotsiaaltöö

Eluilmakeskne sotsiaaltöö pärineb 1970. aastatest, sellele pani aluse Saksa sotsiaaltöö klassik Hans Thiersch ning see on levinumaid sotsiaaltöö mudeleid Mandri-Euroopas (Grunwald ja Thiersch 2009, 131). Eluilmakeskne lähenemine toetub argipäeva vältimatuse põhimõttele, mille järgi pole argipäevast võimalik välja astuda, kuid on võimalik muuta selle struktuuri ja toimemehhanisme, mis inimest kammitsevad. Keskkel kohal on indiviidi otsesed kogemused, elamise kontekst, eluoskused ja vastutusvõime.

Lähtusin oma töös põhimõttest, et inimese tegelikkus ja sotsiaalne reaalsus on ühendatud eluilm kaudu. „Tegelikkus” on inimese subjektiivsetel kogemustel põhinev käsitlus ümbritsevast, „reaalsus” aga mingi nähtuse (fenomeni) kindel ja tajutud olemasolu. Näiteks füüsiline töökeskkond, mis koosneb ruumist, lauast ja toolist ning mõõdetavast valgusest ja soojusest, on reaalne. Seevastu inimese teadmised ja käsitus mingist fenomenist kujunevad aja jooksul kogemuste ja interaktsioonide tulemusena ning on otseselt mõjutatud tema argipäevast. Nii juhtubki, et inimesed tõlgendavad oma ümber toimuvat subjektiivselt. Sotsiaaltöötaja füüsilises töökeskkonnas kohtuvad töötaja ja kliendi eluilm, nende mõlema subjektiivsed kogemusmaailmad. Kumbki neist tõlgendab seda kohtumispaika erinevalt.

Minu bakalaureusetöö fookuses on sotsiaaltöötajate nägemus füüsilise töökeskkonna rollist igapäevases töös. Kuna üks eluilmakeskse lähenemise alusteooriaid on fenomenoloogia, mille järgi on inimese eluilm täidetud paljude fenomenidega, mida ta subjektiivsel viisil kogeb ning neile tähendusi omistab, siis soovitas juhendaja kasutada fenomenograafia meetodit. Fenomenograafia looja Ference Marton (1981) tutvustab seda kui uurimissuunda, mille eesmärk on inimese kogemuste kirjeldamine, analüüsimine ja mõistmine; püütakse leida ja süstematiseerida mõtlemisviise, mille abil inimesed reaalsuse erinevaid aspekte tõlgendavad. Kuna fenomenograafiat käsitleti ülikoolis vaid põgusalt ning seda on Eestis üldse vähe kasutatud, oli meetodi tundmaõppimisel suur abi kirjanduse uurimisest ja ühistest aruteludest juhendajaga.

Andmekogumine

Uurimuses osales kolm sotsiaaltöötajat, kes töötavad erinevates vallavalitsustes. Poolstruktureeritud intervjuu kava oli üles ehitatud järgmiselt: esmalt palusin sotsiaaltöötajatel rääkida oma kabinetist ning teistest töökeskkonnaruumidest ja siis esitasin täpsustavaid küsimusi nende aspektide kohta, mis mainimata jäid. Kuna intervjuud toimusid sotsiaaltöötaja kabinetis, sain olla vaatleja rollis ja nähtu kohta küsimusi esitada. Kohapeal nähtu oli abiks ka intervjuude analüüsimisel.

Olen teadlik, et kolm intervjuueeritavat on suurteks üldistusteks ebapiisav hulk, kuid vastab bakalaureusetöö nõuetele ning on piisav ka uudse lähenemisviisi ja uurimismeetodi katsetamiseks.

Tulemused

Kliendi heaolu tagamine. Intervjuude käigus rääkisid sotsiaaltöötajad oma töökeskkonnast lähemalt: seda, kui sobivaks nad seda peavad, millisena võib nende kabinet tunduda vastuvõtule tulnud inimestele, milline peaks sotsiaaltöötaja kabinet olema jm. Sotsiaaltöötajate kirjeldusi ja selgitusi analüüsid ja tõlgendades otsisime koos juhendajaga esmapilgul varju jäävaid tähendusi, mida nad oma töökeskkonna erinevatele aspektidele omistasid. Meid huvitas, millist mõju nad nägid oma töökeskkonda avaldavate neile endile, neid külastavatele inimestele ja oma töö tulemuslikkusele.

Kuna sotsiaaltöö professionaalse praktika üks põhinõudeid on kliendi heaolu, käsitlesin seda teemat intervjuudes pikemalt. Sotsiaaltöötaja igapäevasesest tööst moodustab suure osa tegelemine abivajajatega oma kabinetis. Seetõttu on oluline, et inimene, kes sotsiaaltöötajat tema ametiruumides külastab, end seal ka hästi tunneks. Aga uurimusest selgus, et sotsiaaltöötajad pole seda piisavalt tähtsustanud: näiteks puudus kõigis kolmes kabinetis joogivesi, mida pakkuda külastajale pikkade vestluste käigus, või taskurätikud juhuks, kui klient nutma peaks hakkama või tahab talvisel ajal nina nuusata. Riidenagi oli kahe sotsiaaltöötaja kabinetis siiski olemas, kuid selgus, et kliendid ei tihka seda kasutada:

„Mõni istub kogu vestluse vältel oma mantlis toolil ja ei võta seda ära, et see on tema enda valik.”

Võib-olla kliendid arvavad, et nagi on mõeldud töötajatele, kuna näevad, et seal ripuvad nende riided, aga võib ka olla muid põhjusi:

„Olen aru saanud, et on see just talv, et kõige rohkem tehakse jope lukk lahti, et see on nagu kuidagi endale turvalisuse hoidmiseks selline kaitsevahend või ma ei oska seda nimetada terminitega, aga see jäetakse selga. Näiteks sall ja müts, need võetakse ära, aga jope jäetakse õlgadele, et see on, minule tundub, nagu mingi kaitserefleks, kuna on ju võimalus ära võtta.”

Kui sotsiaaltöötaja palub kliendil üleriided naggisse riputada, annab see kliendile signaali, et töötaja on tema suhtes avatud ja et tal on piisavalt aega. Sellised asjad võivad tunduda tühised, kuid mõjuvad hästi abistamissuhte kujunemisele ja toetavad kliendi väarikust.

Privaatsus. Professionaalne sotsiaaltöö eeldab klienditööks vajaliku privaatsuse olemasolu. Seda teadvustasid endale kõik uurimuses osalenud sotsiaaltöötajad. Töötajad leidsid oma kabinetil olulisi puudusi: nt uks pole helikindel, kabinetti peab jagama teise valdkonna spetsialistiga. Nad olid selle probleemiga ka tööandja poole pöördunud. Tööandja oli aga pakkunud probleemile oma lahenduse, nagu näiteks oma kabineti kasutamise võimalus või tulevikus remondi käigus uue ukse soetamine.

„Jah, ma kasutan seda võimalust (teise ruumi minna) sellistel puhkudel, mis on seotud probleemidega, mis puudutavad lapsi või et inimesel on mingid väga isiklikud asjad, millest ta ei taha rääkida nii, et mu kolleeg viibib vestluse juures. Jah, sellist võimalust me kasutame päris tihti. See on normaalne.”

Muutusi, mis tagaksid privaatsuse, polnud aga aastate jooksul toimunud, mistõttu võib tegemist olla vaid töötaja ettekujutusega, et tema nõudmised soovi korral täidetakse.

Tööturvalisus. Sotsiaaltöös on oluline ka tööturvalisus, sest oma igapäevases töös võivad nad kokku puutuda inimestega, kelle käitumine on ettearvamatu ja agressiivne. Võrreldes kodukülastustega on sotsiaaltöötaja oma töökeskkonnas eelisseisundis, sest tal on suurem kontroll oma ümbruse üle. Aga ikkagi peab spetsialist olema teadlik erinevate ohutegurite ilmnenise võimalikkusest, näiteks ei tohiks olla laual ohtlikke esemeid nagu käärid, paberinuga või mõni raske ese, mida ägestuv inimene võiks relvana kasutada, samuti ei tohiks mööbel ei blokeerida väljapääsu ruumist. Selgus, et intervjuus osalejad ei olnud nendele asjadele piisavalt tähelepanu pööranud, võib-olla seetõttu, et nad ei olnud kogenud otsest vägivalda, kuigi olid klientide agressiivse käitumisega kokku puutunud. Igapäevases töös võivad sotsiaaltöötajad

kokku puutuda ka inimestega, kes levitavad eneselegi teadmata haigusi või parasiite. See teema kerkis esile, kui jutuks tulid WC-d, mis kõigis külastatud vallamajades olid töötajatele ja klientidele ühised. Kaks sotsiaaltöötajat rääkis, et maja on liiga väike, et ehitada eraldi WC-sid: see oli vabanduseks, miks nad sellise sooviga tööandja poole ei olnud pöördunud. Selgitus, et kliendid kasutavad WC-d harva, võib olla lohutus enda jaoks, et oht on väike.

Isiklikud esemed. Kõik kolm sotsiaaltöötajat on oma kabinetti kaunistanud isiklike piltide, toataimede ja nipsasjadega, et muuta ruum hubasemaks ja vähendada kabineti ametlikkust. Seega võib kabinetti pidada teatud mõttes töötaja näoks. Kodusem kabinet on oluline nii sotsiaaltöötajat külastava inimese jaoks, kes tunneb end nõnda mugavamalt, kui ka sotsiaaltöötaja enda jaoks, sest temale oluliste sündmuste või mälestustega seotud esemed on talle emotsionaalseks toeks. Sotsiaaltöötajal on võimalus päeva jooksul korduvalt neid kaunistusi ja mälestusesemeid silmitseda ning meenutada esemega seotud lugu.

„Isiklikud on need postkaardid, kus ma olen käinud oma puhkustel, mis ma olen mälestuseks ostanud. Üks on Portugalis, teine on Norras käik, et need on minule heaks kohaks ja siis tuletavad need mulle häid hetki meelde.”

Neid esemeid silmitsedes on sotsiaaltöötajal võimalus hetkeks mõtteid koguda või töömuresid unustada. Kabineti kaunistamist pidasid kõik sotsiaaltöötajad oluliseks. Mõned esemed, joonistused ja lilled on klientide kingitud, nii mõnegi toataime olid nad toonud oma kodust. *„Elusloodus peab olema, neid on hea vaadata. (...) ma saan lilledega hästi läbi. Kuidagi kodusem minu enda jaoks.”*

Rahulolu töökeskkonnaga. Kõik kolm sotsiaaltöötajat väitsid, et nad on oma töötingimustega väga rahul: kabineti korraldusega, valgustusega, temperatuuriga, mööbliga, ühesõnaga kõigega, mis nende töökeskkonnas on. Aga vestluse käigus tuli siiski välja, et töökeskkonnas on nii mõndagi, millega nad rahul ei ole ning mida sooviksid muuta. Üldiselt püüdsid sotsiaaltöötajad siiski näidata eelkõige seda, mis on hästi, ning väljendasid rahulolematust üsnagi ettevaatlikult:

„võiks olla kaasaegsem”, „(ooteruum on) kitsas, monotoonselt igav”, „päikesevalgus kipub pimestama”, „(toimikutekapp) ei vasta nõuetele”, „(aknast) kipub kärbseid ja sääski sisse lendama”, „(ruum) läheb kiiresti palavaks ja umbseks” jne.

Kui küsisin, milline on uurimuses osalejate meelest ideaalne sotsiaaltöötaja kabinet, peeti oma kabinetti enda jaoks ideaalseks, vaatamata selle puudustele.

„Ma arvan, et palju paremat ma ei oskagi soovida nagu minu praegune töökabinet ja töökeskkond”, „Eks ta (ideaalne töökabinet) selline ongi vist.”

Niisiis oli sotsiaaltöötajate juttu intervjuude vältel tihti vastuoluline. Nad tõid korduvalt välja vabandusi („maja mõtted ei võimalda”, „pole varasemalt ohuga kokku puutunud”, „alati on pakilisemaid kohti, kuhu raha panna”), miks nad ei ole taotlenud muutusi oma töökeskkonnas. Vabandused on strateegia, mis võimaldab end ühest küljest näidata professionaalina, kes teab, kuidas töökeskkond peaks korraldatud olema, ja teisest küljest lepliku ja tagasihoidliku inimesena, kes mõtleb eelkõige teiste heaolule ega suru oma tahtmist peale.

Töökeskkonnale omistatud tähendused. Analüüsi kolmandal tasandil eelkirjeldatud tähendusi sügavamalt uurides kujundasime koos juhendaja Marju Seljaga omapoolse tõlgenduse, mida väljendab küllaltki põnev kirjelduskategooriate süsteem. Meie tõlgenduses omistasid sotsiaaltöötajad füüsilisele töökeskkonnale *argipäevaseid, professionaalseid ja sümboliseid* tähendusi. Argipäevased tähendused on üldinimlikud arvamusel ja hinnangul, mida inimesed teatud ruumielementidele omistavad (nt päikesevalgus on oluline, sest see soojendab tuba). Professionaalsed tähendused on töökeskkonnale antud spetsialisti vaatenurgast. Neis tähendustes on näha arvestamist kliendi heaoluga ja sotsiaaltöö professionaalse

praktika oluliste nõuetega (nt helikindel uks on vajalik, sest see tagab klienditöö privaatsuse). Sotsiaaltöötajad omistasid töökeskkonna erinevatele aspektidele ka sümboolseid tähendusi. Näiteks kabineti uks: kui see on avatud, siis klient näeb, et töötaja on majas ja ta on oodatud. Või päikesevalgus, lilled ja mälestusesemed, mis loovad positiivse meeleolu.

Uurimistulemuste analüüs näitab, et sotsiaaltöötaja töökeskkonda kujundades tuleb silmas pidada nii selle argipäevaseid, professionaalseid kui ka sümboolseid tähendusi. Argipäevased ja sümboolsed tähendused on olulised eelkõige töötaja enda heaolu jaoks, aga aitavad ka kliendil end mugavamalt tunda. Töökeskkonnale omistatud professionaalsed tähendused aga näitavad, mis tingimused on olulised, et teha professionaalset sotsiaaltööd.

Sotsiaaltöötajate nende töökeskkonnast vesteldes ilmnes olulisi tähendusi ka sotsiaaltöötajate endi ja töökeskkonnaga kokku puutuvate teiste inimeste kohta. Läbivaks jooneks oli sotsiaaltöötajate äärmine leplikkus oma töökeskkonna suhtes. Selle asemel et astuda samme oma töökeskkonna parendamiseks, kujundavad nad omi strateegiaid negatiivsete aspektidega toimetulekuks olemasolevaid tingimusi säilitades (nt kui kabinetis puudub privaatsus, vesteldakse kliendiga tühjas koosolekusaalis või vallavanema äraolekul tema kabinetis). Ilmnes, et leplikud on ka kliendid, kes vaatamata füüsilise keskkonna puudustele (nt kaldtee puudumine) seda töötajaga jutuks ei võta, vaid on nõus töötaja poolt pakutud lahendustega (nt töötaja läheb helistamise peale õue, et võtta ratastoolis kliendilt toetusavaldus). Justkui eneseõigustuseks mainisid sotsiaaltöötajad, et ka teised vallavalitsuse töötajad ei ole nende kabinetil olulisi puudusi märganud.

Kokkuvõtteks

Tulemused näitavad, et sotsiaaltöötajad on teadlikud oma töökeskkonna puudustest, kuid on liialt leplikud, et nõuda muudatusi. Sotsiaaltöötajad vajavad toetust ja julgustust, et enda ja klientide heaolu eest seista ja nõuda tööandjalt oma füüsilise töökeskkonna parandamist, nii et see vastaks professionaalse sotsiaaltöö nõuetele. Seda teemat on vaja ka koolitustel ja ülikooliõpingutes käsitleda, et töötajad saaksid teadlikumaks oma töökeskkonna erinevate aspektide mõjust endale, oma tööle ja suhtlusele klientidega. Hea oleks riigi tasandil kehtestada sotsiaaltöötaja kabinetile üldised nõuded, mis puudutavad ruumi suurust, privaatsust, sisustust, valgustust jm tingimusi.

Bakalureusetöö, milles uurisin sotsiaaltöötajate käsitlusi oma füüsilisest töökeskkonnast, andis mulle häid kogemusi eluilmakeskse lähenemise ja fenomenograafia rakendamisest, samuti kasulikke ideid põhjalikumaks uurimuseks, mida kavatsen läbi viia juba tulevasest magistriritööst.

Viidatud allikad

- Grunwald, K., Thiersch, H.** (2009). The Concept of The „Lifeworld Orientation” for Social Work and Social Care. *Journal of Social Work Practice*, 23, 2. 131–146.
- Marton, F.** (1981). Phenomenography – describing conceptions of the world around us. *Instructional Science*, 10. 177–200.
- Miwa, Y.; Hanyu, K.** (2006). The Effects of Interior Design on Communication and Impressions of a Counselor in a Counseling Room. *Environment and Behavior*, 38, 4. 484–502.
- Nasar, J. L.; Devlin, A. S.** (2011). Impressions of Psychotherapists' Office. *Journal of Counseling Psychology*, 58, 3. 310–320.
- Vischer, J.** (2008). Towards an Environmental Psychology of Workspace: How People are Affected by Environments for Work. *Architectural Science Review*. 51, 2. 97–108.
- Vöö, P.** (2014). Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja füüsiline töökeskkond. Bakalareusetöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut. <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/39501> (11.12.2014).

Sotsiaaltöötaja vastutusest ja kaitsest II

Gaabriel Tavits *dr jur*
Tartu Ülikooli töö- ja sotsiaaloiguse dotsent

Sissejuhatus

Ühes varasemas Sotsiaaltöö numbris¹ olen käsitlenud sotsiaaltöötaja vastutust peaausjalikult tööalaselt, kui tema tegevusele peaks olema mingisuguseid etteheiteid. Selles artiklis vaatlen veel mõningaid sotsiaaltöötaja vastutuse aspekte ning samas käsitlen neid võimalusi, mida sotsiaaltöötaja saaks enda kaitseks kasutada, kui selleks peaks vajadus tekkima. Ajakirjanduses on aeg-ajalt olnud kuulda sotsiaaltöötajaid küsimas, kuidas saaks sotsiaaltöötaja ennast kaitsta. Seejuures oleks asjakohane täpsustada, kelle eest peaks sotsiaaltöötaja ennast kaitsma.

Karistusõiguslik vastutus

Sotsiaaltöötaja karistusõiguslik vastutus on ilmselt üks tõsisemaid vastutuse liike. Karistusseadustiku (edaspidi KarS) kohaselt on võimalik isikut vastutusele võtta süütegude eest. Süüteod omakorda jagunevad kaheks: kuritegudeks ja väärtegudeks. Kõik süüteod, mis on kuriteod, sisalduvad KarSis. Väärteod sisalduvad eraldi seadustes (nt isikuandmete kaitse seadus), mille rikkumise korral on võimalik kohaldada lihtsamaid, tavaliselt rahalisi karistusi. Esmajoones tuleks pöörata tähelepanu niisugustele kuritegudele, kus sotsiaaltöötajale võidakse esitada süüdistusi tulenevalt tema tegevuse iseloomust. Üheks niisuguses kuriteoks on **inimese eluohtlikku või tema tervist raskelt kahjustavasse olukorda jätmine** (KarS § 123). Niisuguse tegevuse eest on võimalik karistada rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Nimetatud kuriteokoosseis võib kohaldamisele tulla, kui sotsiaaltöötajal oli informatsioon abivajavast isikust, kuid ta ei võtnud tarvitusele vajalikke meetmeid isiku olukorra parandamiseks või nimetatud meetmed olid ebapiisavad. Loomulikult tuleb niisuguse tegevuse eest süüdistuse esitamisel arvestada mitmeid asjaolusid, muuhulgas ka seda, missugused olid üldse sotsiaaltöötaja võimalused isikut abistada.

Edasi peab sotsiaaltöötaja arvestama **piirangutega võõrale territooriumile sisenemise osas**. Niisugune tegevus võib samuti endaga kaasa tuua kuriteo toimepanemise (KarS §-d 266, 267). KarS § 266 kohaselt valdaja tahte vastaselt võõraste hoonesse, ruumi, sõidukisse või piirdega alale sisenemise eest on võimalik karistada rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Seega kui sotsiaaltöötaja eirab valdaja nõuet lahkuda võõrast hoonest, ruumist, sõidukist või piirdega alalt, võib see samuti kaasa tuua karistusõigusliku karistuse. Mõlemal juhul eeldab selline vastutus, et ruumi valdaja esitab politseile avalduse kriminaalmenetluse algatamiseks. Seda arvestades peab sotsiaaltöötaja iga kord tõsiselt kaaluma, millal ja missugustel tingimustel saab ja peab ta abivajaja territooriumile sisenema. Mõningatel juhtudel ei pruugi inimesed tähele panna, kui neile öeldakse, et nad peavad lahkuma kas hoovist või

¹ Sotsiaaltöö 1/2014, 31–33

mõnelt muult territooriumilt. Nimetatud nõudele tuleb kindlasti tähelepanu pöörata, sest kui pärast niisuguse keelu edastamist sotsiaaltöötaja ei lahku valdaja territooriumilt, on võimalik algatada kriminaalmenetlus. Siiski võivad esineda sotsiaaltöötaja käitumist õigustavad asjaolud: valdaja keeldu mitte siseneda tema territooriumile tohib eirata nt võimaliku kahju ärahoidmiseks isiku tervisele ehk teisiti öeldes tegutsedes hädaseisundis (KarS § 29).

Olulisel kohal on ka **ametisaladuse hoidmise kohustus**. KarS § 157 kohaselt kutse- või ametitegevuses teatavaks saanud teise isiku tervist, eraelu või äritegevust puudutava teabe avaldamise eest isiku poolt, kellel on seadusest tulenev kohustus hoida sellist teavet saladuses, on võimalik karistada rahalise karistusega või kuni kolmeaastase vangistusega. Sotsiaalhoolekande seaduses on ette nähtud ametisaladuse hoidmise kohustus (SHS § 36). Nimetatud kohustuse rikkumise korral tuleb seega lisaks tööalaste võimalike karistuste kohaldamisele (hoiatus töölepingu alusel töötavale isikule, noomitus kui distsiplinaarkorras määratav karistus ametnikule), arvestada ka rangemate sanktsioonidega, eelkõige võimalike karistusõiguslike tagajärgedega.

Lisaks eespool nimetatud spetsiifilistele kuriteo koosseisudele, mis võivad aeg-ajalt sotsiaaltöötaja tegevuses ette tulla, tuleb arvestada ka mitmete muude kuriteokoosseisudega, mille

Vestlustest sotsiaaltöötajatega selgub, et neid, kelle eest on kaitset vaja, on päris palju: rahulolematud kliendid, kes jäid toetustest või teenusest ilma; pahased lapsevanemad, kes võivad väita, et sotsiaaltöötaja kiusab nii neid kui ka nende lapsi; ajakirjandus, kellele meeldib üldjuhul kajastada ebameeldivaid ja skandaalihõngulisi sündmusi jne.

puhul aga eeldame, et sotsiaaltöötajad üldjuhul nii ei käitu ning sellistesse olukordadesse ei satu (nt võltsimine, võimu kuritarvitamine, raske kehavigastuse tekitamine).

Vastutus väärtedega eest

Väärteod Eesti kehtivas õiguses ei ole sätestatud ühes konkreetses seaduses. Seetõttu ei ole võimalik anda ammendavat loetelu tegevustest, mille puhul sotsiaaltöötaja võiks või saaks eeldada võimaliku väärteo menetluse algatamist. Üks tundlik valdkond, mida aeg-ajalt ette tuleb, on **isikuandmete väljastamine või nende mitte-eesmärgipärane kasutamine**.

Isikuandmete kaitse seaduse kohaselt jagunevad isikuandmed delikaatseteks ja muudeks isikuandmeteks. Delikaatsed isikuandmed sisaldavad endas ka andmeid isiku tervisliku seisundi ja puude kohta. Delikaatsete isikuandmete töötlemiseks on vaja kindlasti saada isiku kirjalik nõusolek. Ilma niisuguse nõusolekuta on nende andmete töötlemine keelatud. Isikuandmete töötlemine on iseenesest lai mõiste ning algab juba sellest, kui sotsiaaltöötaja saab teada isiku tervislikust seisundist või tema puudest. Isikuandmete kaitse seaduse kohaselt on isikuandmete töötlemine ka nende kogumine ja salvestamine. Tulenevalt isikuandmete kaitse seadusest on andmekaitse inspeksioonil isikuandmete töötlemise nõuete rikkumise eest võimalik kohaldada rahatrahvi kuni 300 trahviühikut. Trahviühiku suurus on 4 eurot. Nimetatud trahvi rakendatakse konkreetse isiku suhtes, kes on eiranud isikuandmete töötlemise nõuet. Seega, kui sotsiaaltöötaja töötleb delikaatseid isikuandmeid eirates seaduse nõudeid, on võimalik nimetatud töötaja suhtes algatada väärteomenetlus. Erandlikel juhtudel on võimalik karistada isikuandmete töötlemise nõuete rikkumise eest ka kriminaalkorras. KarS § 157¹ kohaselt, kui delikaatsete isikuandmete avaldamisega tekitatakse oluline kahju isiku õigustele, on võimalik määrata rahaline karistus või vabadusekaotus maksimaalselt üks aasta.

Kes kaitseb sotsiaaltöötajat?

Sotsiaaltöötajaid, aga ka teisi sotsiaalvaldkonnas tegutsevaid inimesi võib üsna tihti kuulda küsimas, et kes meid kaitseb? Seetõttu tekib paratamatult küsimus, kelle eest tuleks või peaks sotsiaaltöötajat kaitsma. Vestlustest sotsiaaltöötajatega selgub, et neid, kelle eest on kaitset vaja, on päris palju: rahulolematud kliendid, kes jäid toetustest või teenusest ilma; pahased lapsevanemad, kes võivad väita, et sotsiaaltöötaja kiusab nii neid kui ka nende lapsi; ajakirjandus, kellele meeldib üldjuhul kajastada ebaameeldivaid ja skandaalihõngulisi sündmusi jne. Seetõttu on küsimus selle kohta, mida saab sotsiaaltöötaja teha, kui ta leiab ennast olukorras, kus ilmselgelt on tegemist ebaõige informatsiooni edastamisega sotsiaaltöötaja tegevuse kohta või kui klient on muutunud ohtlikuks, enam kui aktuaalne.

Esmalt tuleb kohe öelda, et inimene saab kaitsta ennast eelkõige ise. Seetõttu, kui tegemist on olukorraga, kus on ilmne, et sotsiaaltöötajale heidetakse halba varju, tuleb eelkõige küsida, kas sotsiaaltöötaja omalt poolt on teinud kõik seadusega ettenähtud raamides ning temale antud volituste piires. Niikaua, kui sotsiaaltöötaja ei ole tegutsenud väljaspool oma pädevuste piire, ei ole põhjust karta ootamatuid tagajärgi.

Nende isikute (olemaolevate või endiste klientide) osas, kes võivad osutada agressiivseks, on võimalik kohaldada lähenemiskeeldu. Lähenemiskeelu kohaldamise protsess ei ole lihtne, kuid sellele tasub kindlasti mõelda, kui nii isiklik kui ka tööalane elu on olulisel määral häiritud.

Inimeste võimalikke kaebusi sotsiaaltöötajate tegevuse peale välistada ei ole võimalik. Kui sellega kaasneb hoiatus (või ka ähvardus), et pöördutakse kohtusse või ka Euroopa Kohtusse, siis niisugune tegevus – pöörduda kohtusse – on iga Eesti Vabariigi kodaniku õigus. Üsna tihti aga inimesed kohtusse ei jõua, kuna kohtuprotsessi algatamine on kulukas ja pikk protsess ning Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördumine veelgi keerulisem: selleks peab inimene esmalt läbima kõik riigisisised võimalused vaidluse lahendamiseks. Eestis tähendaks see seda, et inimene on kaebuse esitanud nt halduskohtusse ning on saanud lõppastme Riigikohtult otsuse või menetluse mittevõtmise otsustuse. Menetlus Riigikohtusse jõudmiseks võib võtta väga kaua (umbes aasta).

Sotsiaaltöötaja tegevuse ebaõige kajastamise korral ajakirjanduses on sotsiaaltöötajal võimalik kasutada kohtuväliseid meetmeid. Alati jääb sotsiaaltöötajale võimalus pöörduda ka kohtusse oma au ja väärikuse taastamiseks, kui on ilmne, et ajakirjanduses on edastatud ilmselgelt ebaõigeid andmeid. Kohtuväline võimalus on pöörduda avaliku sõna nõukogusse (edaspidi ASN). ASN ei ole kohut mõistev organ, aga kui ASN leiab, et ajakirjanik või ajakirjandusväljaanne ei ole käitunud kooskõlas kehtivate normidega, on võimalik ASN abiga saavutada kohtuväline lahend. Kui nimetatud lahendiga ei nõustuta, on alati võimalik pöörduda kohtusse. ASN seisukoht sellisel juhul on üks paljudest tõenditest, mille abil on võimalik kindlaks teha, kas sotsiaaltöötaja tegevuse kohta on edastatud ebapädevat informatsiooni või mitte.

Kokkuvõtteks

Käesoleva lühikese käsitluse põhjal sotsiaaltöötaja vastutusest ning võimalikest kaitse meetmetest on võimalik väita, et neid olukordi, mille puhul on võimalik sotsiaaltöötajat vastutusele võtta kas töösuhtealaselt või karistusõiguslikult, on olulisel määral rohkem, kui neid võimalusi, mida sotsiaaltöötaja saaks kasutada, kui ta tunneb, et tema õigusi on rikutud. Siiski ei saa väita seda, et sotsiaaltöötajad oleks ilma igasuguse kaitseta. Kaebused sotsiaaltöötajate tegevuse peale on kindlasti ebaameeldivad, kuid neid kaebusi välistada ei saa. Oluline, mida sotsiaaltöötaja ise teha saab, on iga kord läbi mõelda, missuguseid tagajärgi tema tegevus või tegevusetus kaasa toob. Paljudel juhtudel tuleb tõdeda, et sotsiaaltöötaja tegevus on mõnel juhul niisugune, kus kellegi põhiõigusi tuleb paratamatult riivata. Seejuures on aga oluline, et nimetatud riive oleks õiguspärane.

Sotsiaaltöö karmim pool on perevägivalda tõkestamine

Ivi Proos

Eesti Avatud Ühiskonna Instituut

2014. aastal kiitis Riigikogu heaks kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Vägivalla vähendamiseks seadis Eesti riik kuritegevusega toimetulekul järgmised prioriteedid: 1) lastevastane vägivald (eelkõige seksuaalkuritegevus), 2) perevägivald (eelkõige korduv vägivald) ja 3) inimkaubandus. Mida tähendab perevägivalda vähendamise prioriteet omavalitsuste sotsiaaltöötajatele? Milline on erinevate institutsioonide (omavalitsused, politsei, prokuratuur ja kohtud, ohvriabi jt) sotsiaalne valmisolek uueks väljakutseks? Nende probleemide üle aruteluks annab võimaluse sotsiaaltöötajate ja lastekaitsespetsialistide ekspertuuring, mille korraldas 2014. aastal Eesti Avatud Ühiskonna Instituut (EAÜI).

Detsembris 2013 käivitus Norra finantsmehhanismi ja sotsiaalministeeriumi toetatud projekt „Ühte süsteemi ülesehitamine lähisuhte vägivalla tõkestamiseks Eestis”, mille viib ellu EAÜI koos partneritega. Projekt kestab 2015. aasta lõpuni.

Uuringu metoodikast ja valimist

Sotsiaaltöötajate ekspertuuring viidi läbi kahes etapis. Esimeses etapis toimus kvalitatiivuuring, kus süvaintervjuudega selgitati sotsiaaltöötajate kokkupuuteid lähisuhte vägivalla ohvritega, abi osutamist, koostööd teiste institutsioonidega jne. Selle uuringu tulemusi arvestati teises etapis kvantitatiivuuringu läbiviimisel, mille jaoks koostati veebiküsitluse ankeet. Küsitlus oli juhuvalimiga ja üleriigiline, küsitleti 213 sotsiaalvaldkonna spetsialisti. Välja saadeti 660 ja laekus 213 lõpuni täidetud ankeeti. Ankeedile vastamise katkestamise põhjustena nimetati, et ankeedi täitmine oli liialt aeganõudev, või ka seda, et vastaja töö ei ole seotud perevägivaldajuhtumitega. Küsitlus toimus perioodil 26.02.–18.03.2014. Uuringu metoodika töötas välja Eesti Avatud Ühiskonna Instituut koostöös Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudiga.

2004. aastal viis EAÜI Avatud Eesti Fondi finantseerimisel läbi analoogilise uuringu, et selgitada, millised on sotsiaaltöötajate teadmised lähisuhtevägivallast ja millist abi on neil võimalik ohvritele osutada. 2014. aastal korraldatud uuringus oli ligi kolmandik kordusküsimusi, mis võimaldasid selgitada, mis on kümne aastaga muutunud. Kuna 2004. aasta küsimustikus kasutati mõistet *perevägivald*, kasutati sama mõistet ka 2014. aasta küsimustikus. Uuringu tulemuste põhjal koostati raport.¹

¹ Pettai, I., Proos, I. (2014). Lähisuhtevägivald Eestis sotsiaaltöötaja pilgu läbi. Ekspertküsitluste tulemused 2004 ja 2014. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Ekspertuuringu raport, 57.

72% küsitlusele vastajatest olid sotsiaaltöõspetsialistid, kes töötasid valdavalt kohalikes omavalitsustes. 16% vastajatest olid kohalike omavalitsuste ja koolide lastekaitse spetsialistid ning 22% vastajatest töötas muudes valdkondades – ohvriabitöötajad, kriminaalhooldajad jm. Küsitluse tulemuste tutvustamisel kasutan edaspidi ekspertide kohta mõistet *sotsiaaltöötajad*, mis hõlmab kõiki vastajaid. Kõigest 2014. aastal küsitlusele vastanutest oli 81% kõrgharidusega, sh 68% erialase kõrgharidusega. 2004. aastal oli kõrgharidusega vastajate osakaal 64% ja 48% vastajatest oli erialase kõrgharidusega. 2014. aasta küsitlusele vastajatest olid 53% suure kogemusega spetsialistid, kelle tööstaaz oli 11 aastat või enam. Kuni viieaastase staažiga oli 21% vastajatest ja 6–10aastase tööstaaziga 26%.

Sotsiaaltöötajate ekspertküsitlus käsitles ühe põhiprobleemina spetsialistide valmisolekut ja suutlikkust osutada lähisuhtevägivalda ohvritele professionaalset abi ning teha koostööd teiste institutsioonidega.

Perevägivalda mõiste

Mõiste *perevägivald* alla mahub palju vägivalda erinevaid liike:

- mees- või naispartneri toimepandud vaimne, füüsiline või seksuaalne rünnak abikaasa või intiimpartneri vastu
- vanemate või hooldajate toimepandud vägivald laste vastu
- vanemate vendade ja õdede või teiste suguvõsaliikmete toimepandud vägivald laste vastu
- laste (noorukite) või täisealiste laste toimepandud vägivald vanemate või vanavanemate vastu.

Mõistes *perevägivald* ei eristu ohvri ja vägivallatseja sugu. Vägivaldada võivad kodus kasutada nii mehed kui ka naised, nii lapsed kui ka täiskasvanud. Kõige sagedamini esinev perevägivalda vorm on selline, kus mees kasutab vägivaldada naissoost pereliikme ja eelkõige oma intiimpartneri – abikaasa või elukaaslase – vastu. Ohvrite ja vägivallatsejate (naiste-meeste) vahekord lähisuhtevägivalda juhtumite puhul on 1 : 9, igast kümnest ohvrast on 1 mees ja 9 naist. Seega saame perevägivaldaga seoses rääkida eelkõige naiste vastu suunatud vägivallast.

Perevägivalda tähendus sotsiaaltöötajatele

Riik on seadnud prioriteediks vähendada perevägivalda. Vägivalla vähendamise kõige tõhusam viis on vägivaldada ennetada. Vägivalla ennetamise võimalustest saame rääkida üksnes siis, kui suudame perevägivalda võimalikke riske määratleda ja kaardistada. Politsei- ja piirivalveamet (PPA) ennetustegevuse kavandamisel räägitakse üha enam riskiperede andmebaasi loomisest. Riskipered on ühiskonna jaoks delikaatne teema. Ühelt poolt on riskiperede tuvastamine loogiline samm, sest see võimaldab pöörata suuremat tähelepanu peredele, kus on vägivallajuhtumeid esinenud ja kavandada sihipäraselt ennetustegevusi. Eelkõige tähendab see tõhusamat kontrolli vägivallatsejate suhtes. Samas on perede määratlemine riskiperedena justkui „sotsiaalne sildistamine” ehk kõigile pereliikmetele „ebaõnnestuja” märgi külgepanemine. Kui peres on üks vägivaldsusele kalduv inimene, saavad riskiperde mainekahjustuse nii vägivalla ohvrid kui ka nende ühised lapsed. Perevägivalda ennetamisel on võtmetähtsusega aeg ehk see, kui kiiresti esimestele vägivallajuhtumitele reageeritakse. Perevägivald on piltlikult võrreldav pimedaga ruumiga ehk „musta kastiga”. Väljaspool olevatele inimestele, pereliikmetele sugulastele ja sõpradele võib peresisene vägivald jääda pikka aega märkamatuks. Vägivald suletud ruumis võib kesta pikalt, enne kui juhtumid muutuvad sedavõrd räigeaks ja ohtlikuks, et inimesed väljaspool pereringi vägivaldada märkavad või pereliikmetest ohvrid vägivallast ise teatavad.

Seega ühelt poolt on perevägivald prioriteet, samas peame tõdema, et perevägivaldajuhtumeid fikseerida on hästi keeruline ja sagedasti saab juhtumitele reageerida suure hilinemisega ehk alles siis, kui vägivaldsuse peres on muutunud vägivallatsejale harjumuseks.

Perevägivaldajuhtumite ennetamisel on väga oluline, et vägivalda märkaksid need inimesed, kes ametialaselt tegelevad kas vägivalla ohvrite või vägivallatsejatega. Seega on kõige olulisemad spetsialistid professionaalse ettevalmistusega omavalitsuste sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad, koolide sotsiaalpedagoogid, psühholoogid ja klassijuhatajad, lasteaiaõpetajad ning pere- ja naistearstid.

Ekspertküsitluses palusime sotsiaaltöötajatel vastata, kuidas nad ise hindavad oma rolli ja vastutust perevägivalla ennetamisel.

Kas töö vägivaldsete peredega vägivalla ennetamise ja tõkestamise eesmärgil peaks kuuluma sotsiaaltöötaja kompetentsi?

Etteantud vastusevariandid, mille vahel vastajad valisid:

1. Jah, sõltumata, kas vägivaldses peres on ainult täiskasvanud või kasvavad seal ka lapsed
2. Jah, kuid ainult siis, kui vägivaldses peres kasvavad alaealised lapsed
3. Ei oska hinnata

53% vastanutest valis esimese vastusevariandi, seega veidi üle poole sotsiaaltöötajatest ja lastekaitse spetsialistidest on seisukohal, et vägivaldsed pered ja perevägivalla ennetamisega tegelemine on sotsiaaltöötaja ülesanne sõltumata perekonna koosseisust ja laste olemasolust.

28% vastanutest ekspertidest pooldas piirangutega kohustusi, valides teise vastusevariandi. Nende ekspertide arvates peavad sotsiaaltöötajad tegelema perevägivalla ennetamise ja tõkestamisega vaid juhul, kui peres on lapsed.

19% vastanutest ehk iga viies sotsiaaltöötaja ei osanud sedavõrd põhimõttelisele küsimusele hinnangut anda.

Nooremad sotsiaaltöötajad peavad oma rolli perevägivalla ennetamisel olulisemaks kui vanemad sotsiaaltöötajad. Kuni 40aastastest sotsiaaltöötajatest valis esimese vastusevariandi 67%, 41–50aastastest 55% ja 51+ vanuserühma sotsiaaltöötajatest 44%.

Vanemad sotsiaaltöötajad eelistasid enam piiratud kohustustega varianti. Kuni 40aastastest valis teise hinnangu 17%, 41–50aastastest 22% ja 51+ vanusegrupist 38%.

Uuringust võib järeldada, et perevägivalla ennetamise ja tõkestamise teema on sotsiaaltöötajate jaoks küllalt ebamäärane, sest seisukohad lahknevad oluliselt. Siiski tuleb tähelepanu juhtida sellele, et oluline osa (47%) vastajatest on pigem tõrjuval seisukohal, et nende tööülesannete hulgas peaks olema perevägivalla ennetamine ja tõkestamine, sõltumata millise koosseisuga on pere.

Sotsiaaltöötajate kutsestandardis võiks perevägivalla ennetamise ja tõkestamisega seotud temaatika selgemalt ja ühemõtteliselt fikseerida. Lisaks ekspertküsitlusele tegime sotsiaaltöötajate ja lastekaitse spetsialistidega ka individuaalseid süvaintervjuusid. Viimastest selgusid ka eeldatavad põhjused, miks ligi pool vastanud sotsiaaltöötajatest leiab, et panustamine perevägivalla ennetusse ja tõkestamisesse on raskendatud. Sotsiaaltöötajate seisukoht on, et nad saavad väga vähe mõjutada perevägivalla aktiivset subjekti ehk vägivallatsejat ja seetõttu on sotsiaaltöötajad väga ettevaatlikud ega taha võtta täisvastutust perevägivalla ennetamise ja tõkestamise eest.

Sotsiaaltöötajatel piiratud võimalused ohvrite abistamiseks

Küsitluses hindasid sotsiaaltöötajad suuremaid takistusi, mis mõjutavad perevägivalla ennetamist ohvrite abistamise kaudu.

Kõige olulisemaks takistuseks peavad sotsiaaltöötajad vähest kompetentsi ja koolituste puudumist. See on mõistetav, sest perevägivald ongi komplitseeritud teema. Ohvrite käitumusmuutrites on olulisel kohal perevägivalla varjamine ja hirm vägivallajuhtumist teatada. Sageli ei oska ohvrid olukorda analüüsida ja neil ei ole kogemusi, mis saab edasi, kui juhtumist politseile teatada. Seega saavad sotsiaaltöötajad juhtumite kohta kõige sagedamini infor-

Tabel 1. Mis on põhjus, et sotsiaaltöötajad ei suuda perevägivalda ohvrit aidata?
 Sotsiaaltöötajate ja lastekaitse spetsialistide eksperthinnangud 2004 ja 2014.
 (täiesti nõus + üldiselt nõus, protsentides)

	2014	2004
1. Puudub spetsiaalne koolitus ja ettevalmistus	88	84
2. Puudub info ja juhised, kuidas perevägivalda ohvrit aidata	85	46
3. Ei jätku aega	72	75
4. Sekkumine peretülidesse on ohtlik	57	43
5. Sotsiaaltöötaja ülesanne ei ole hingeabi osutada, selleks on psühholoogid, perenõustajad jt	43	34
6. Täiskasvanute omavahelistesse peretülidesse sekkumine ei ole sotsiaaltöötaja ülesanne, selleks on politsei	46	...

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, 2014 ja 2004

matsiooni politseist, kui vägivald on juba sagedane ja ohtlike tagajärgedega (ohvri füüsilised tüsistused). Vähene teadlikkus ohvri abistamise võimalustest ongi ekspertide jaoks tähtsusest teisel kohal. Oluline on siinkohal märkida kümne aastaga toimunud muudatusi. 2014. aasta küsitluses tõi info ja juhiste puudumise välja 85% sotsiaaltöötajatest, 2004. aastal oli see probleemiks 46%-l vastanutest. Küsitluse põhjal ei ole võimalik põhjalikumalt analüüsida, miks on vastused muutunud. Põhjuseks võib olla nii perevägivaldajuhtumite sagenemine või ka see, et sotsiaaltöötajad tunnevad ise oma vastutuse suurenemist perevägivaldajuhtumite korraldamisel.

Ajapuudus on samuti oluline tegur, mis mõjutab omavalitsuste sotsiaaltöötajate võimekust perevägivalda ohvrite abistamisel. Kolmveerand sotsiaaltöötajatest märgib ajapuudust takisusena ja see ei ole kümne aastaga oluliselt muutunud.

Peretülidesse sekkumise ohtlikkust toovad esile 57% ekspertidest 2014. aastal ja 43% sotsiaaltöötajatest 2004. aastal. Küsitlusest ei selgu täpsemalt, miks on kümne aastaga hinnang sekkumise ohtlikkusele kolmandiku võrra suurenenud.

Perevägivalda suletud ring – info juhtumitest ei liigu

Perevägivalda ennetamisest kõnelevad ametkonnad peavad oluliseks võrgustiku tähtsust ja koostööd võrgustiku sees. Selle all peetakse silmas seda, et kõik spetsialistid, kelle tööülesanded eeldavad perevägivaldajuhtumitega tegelemist, potentsiaalsete ohvrite ja vägivallatsejate märkamist, suhtlevad omavahel ja vahetavad infot. Pideva infovahetuse üks eesmärk on, et kõik ohvritega kokku puutuvad spetsialistid, sotsiaaltöötajad, koolide ja lasteaedade õpetajad, piirkonna konstaablid jt suudaksid peredega seotud vägivallariske õigel ajal hinnata. See loob potentsiaalsetele ohvritele turvalisema keskkonna ja kindlustab parema järelevalve vägivallatsejate üle.

Ekspertküsitluses sotsiaaltöötajad hindasid, millised on nende jaoks peamised infokanalid perevägivalda ohvritest.

Ekspertküsitlus näitas oodatavat trendi: peamiseks infoallikaks sotsiaaltöötajatele on politseilt laekuv teatis perevägivaldajuhtude kohta. Politsei teade on ametlik infokanal, nn peavoolu infooliin. Samas, ka politsei teatis ei ole alati õigeaegne ja seega ka tõhus. Politsei ei saada teatist esmase juhtumi korral ja siis, kui on tegemist kergema juhtumiga. Teatis saadetakse alati, kui raskendava asjaoluna olid perevägivaldajuhtumises osalised ka alaealised lapsed, kas otseste või kaudsete ohvritena (vägivalda pealtnägijatena). Teatis saadetakse laste kohalolekust sõltumata korduva vägivalda juhtumi puhul. Seega ei ole garantiid, et sotsiaaltöötajad saavad

Tabel 2. Kuidas teated perevägivald (täiskasvanud) ohvrite kohta teieni jõuavad?

Vastaja võis märkida kõik tema jaoks olulised infoallikad.

Andmed eksperthinnangutest 2014. (Hinnangud protsentides)

Infoallikad	Peami- selt	Mõni- kord	Mitte kunagi	Ei oska hinnata
Politsei (piirkonna konstaabel) saadab teatise	58	21	16	5
Piirkonnas liiguvad jutud peredes toimuvast	17	60	8	15
Naabrid või juhuslikud pealtnägijad teatavad	15	69	11	5
Ohvrid teatavad või tulevad nõustamisele	15	63	16	6
Meedikud (perearst) informeerivad	14	48	31	7
Ohvri sõbrad või head tuttavad teatavad	10	66	18	6
Teised pereliikmed teatavad	7	67	21	5

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, 2014

alati ja iga perevägivaldajuhtumi korral teatise. Sotsiaaltöötajatega tehtud intervjuudest ilmnes, et kohati on täiskasvanud pereliikmed teadlikud, et laste juuresolek on vägivallajuhtumi puhul raskendav asjaolu ja lapsed saadetakse enne politsei saabumist korterist välja. Seega ei jõua omavalitsuse sotsiaaltöötajateni info vägivaldse pere ehk riskipere kohta õigel ajal. Teiste sihtrühmade tähendus perevägivald infoallikatena on sotsiaaltöötajatele politseiga võrreldes väike. Siiski on märkimisväärne, et kõige ebamäärasem infoallikas, nn piirkonna kuulujutud on sotsiaaltöötajate hinnangul nende jaoks tähtsuselt teisel kohal. Sotsiaaltöötajatel ei ole otsest, seadustest tulenevat alust käivitada asjaolude selgitamine. Ainus võimalus on kaudselt politseid teavitada. Eelkõige tähendab see kohaliku konstaabli teavitamist. Otsest, seadusest tulenevat alust asjaolude uurimiseks ei ole ka kohalikul konstaablil.

Perevägivald ohvrite ja nende lähedased ning sõbrad pigem hoiduvad perevägivaldast teatamisest. Mõistagi on perevägivald delikaatne teema ja sotsiaaltöötajate intervjuudest selgus, et ohvri lähedastel ja sõpradel ei jätku tavaliselt julgust ja otsustavust vägivallajuhtumist teatada. Kui vägivald ohver ütleb oma sõpradele, et kannatab „pigem valu kui häbi”, siis sõbrad ja lähedased kuuletuvad ohvrile ja ei astu üle psühholoogilisest barjäärist, mille ohver neile oma allaandva suhtumisega on seadnud.

Meedikud, eelkõige perearstid, teatavad perevägivaldajuhtumitest samuti vähe. Meedikute puhul tuli küsitlusest välja selge trend, et vanematele ja pikema töökogemusega sotsiaaltöötajatele on perearstid infoallikatena olulisemal kohal kui noorematele sotsiaaltöötajatele. Põhjuseks võib olla, et koostöö perearstidega põhineb ennekõike sotsiaaltöötajate ja perearstide isiklikel suhetel ja kokkupuudetel. Pikema töökogemusega sotsiaaltöötajatel on kohapeal rohkem usaldusväärseid kontakte.

Halb trend on, et ohvri pereliikmed ei ole valmis ohvrit kaitsma ja vägivallajuhtumitest teatama, kui ohver püüab neid tagasi hoida. Tekib perevägivald suletud ring. Ohvril on hirm, et vägivallatsejast teadaandmine või tema süüdistamine suurendab vägivald ohtu veelgi. Pereliikmed ning ohvri sõbrad ja naabrid hoiduvad samuti sotsiaaltöötaja ja/või konstaabli teavitamisest, uskudes, et nii kaitsevad nad ohvrit parimal viisil.

Sotsiaaltöötajatel napib teavet probleemidega peredest

Omaavalitsuste sotsiaaltöötajate ja lastekaitse spetsialistide peamine sihtrühm on probleemidega pered. Olgu tegemist ajutise või püsiva materiaalse toimetulematusega, mis sageli on seotud ühe või mõlema täiskasvanu töötusega. Peredega, kus on perevägivald või peredega, kus lastel on raskusi koolis. Lapsed võivad olla koolikiusamise ohvrid või koolist väljalangemise ohus. Sotsiaaltöötajate jaoks on sellistel juhtudel tegemist vähem või rohkem kriitilises olukorras peredega, neile pakutakse abi, mida omaavalitsused seaduse järgi peavad tegema. Omaavalitsused ja laiem avalikkus eeldab vaikimisi, et sotsiaaltöötajad ja lastekaitse spetsialistid tegelevad peredega sedavõrd professionaalselt, et oskavad ja suudavad kriise ennetada või kui väikesed kriisid on juba käes, siis suudavad suuremaid kriise ära hoida.

Tõhusa ennetustegevuse seisukohalt on võtmetähtsusega info kohalejõudmine, ehk kui kriitilise sotsiaaltöötajad saavad teada olulistest sündmustest, mis võivad viia pered nn kriitilisse olukorda.

Ekspertküsitluses hindasid sotsiaaltöötajad etteantud riskitegureid, mis võivad viia perekondi kriitiliste olukordadeni.

Table 3. Kas Teil on piisavalt teavet kriitiliste probleemidega perede kohta oma tööpiirkonnas, et saaksite peresid õigel ajal nõustada ja aidata?

Andmed eksperthinnangutest 2014. (Hinnangud protsentides)

Riskitegurid, mis võivad põhjustada peredes kriitilisi olukordi	Informatsiooni perede kohta on ...				
	Täiesti piisavalt	Üldiselt piisab	Eba-piisavalt	Ei vaja seda	Kokku
Pered, kes elavad täielikus vaesuses või vaesusriskis	22	53	22	3	100
Pered, kus üks või mõlemad vanemad on töötud	22	43	30	5	100
Pered, kus lapsi kasvatavad vanavanemad, sest laste vanemad töötavad väljaspool Eestit	15	38	39	8	100
Pered, kus alaealised lapsed elavad üksi, sest nende vanemad töötavad väljaspool Eestit	14	36	41	9	100
Pered, kus on pidevalt tülid ja vägivald	12	34	51	3	100
Pered, kus üks vanematest hoiab elatisraha maksmisest	8	32	55	5	100

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, 2014

Sotsiaaltöötajad vajavad senisest enam infot peredest, kelle puhul saame rääkida riskiteguritest. Vaesusriskis elavate perede kohta on sotsiaaltöötajatel kõige enam infot, sest need on üldjuhul pered, kes saavad omaavalitsuste kaudu sotsiaaltoetusi ja selliste perede olukord on sotsiaaltöötajatele teada.

Vanemate töötus mõjutab enamasti samuti sotsiaaltoetuste saamist ja ka sellisel juhul on sotsiaaltöötajad olukorrast informeeritud. Siiski väidab 30% sotsiaaltöötajatest, et neil on ebapiisavalt infot olukordadest, kui üks vanematest või mõlemad vanemad on töötud.

Ebapiisavalt on sotsiaaltöötajatel infot ka nende perede kohta, kus lapsi kasvatavad vanavanemad ja laste enda vanemad töötavad väljaspool Eestit (39% vastanutest hindas infot

ebapiisavaks). Samuti on sotsiaaltöötajatel vähe infot peredest, kus lapsed elavad üksi, sest nende vanemad töötavad väljaspool Eestit (41% pidas infot ebapiisavaks).

Kriitiliselt vähe (üle 50% vastajatest nimetab teavet ebapiisavaks) infot on nende perede olukorra kohta, kus on pidevalt peretülid ja vägivaldajuhtumid. Enam kui pooled vastanutest (51%) pidasid infot perevägivaldajuhtumitest ebapiisavaks. Taolises olukorras, kus infot ei ole, on üpris lootusetu eeldada, et sotsiaaltöötajatel on võimalusi ja võimekust perevägivaldajuhtumeid ennetada.

Kõige ebapiisavamaks hindavad eksperdid infot selle kohta, kus üks vanematest hoidub elatisraha maksmisest. 55% sotsiaaltöötajatest peab infot selliste perede kohta ebapiisavaks. Viimastel kuudel on meedia aktiivselt kajastanud perevägivaldajuhtumeid, kus vägivald lapse vastu on lõppenud lapse surmaga. Analüüsitud on juhtumeid, kus vanemliku hoole puudumine on viinud väikelapse surmani, näiteks Kadri Ibruse artiklid Eesti Päevalehes.² Analüüsitud juhtumite pered on kõik riskiperede kategoorias ja vastutus vägivaldajuhtumite eest on pandud omavalitsuse sotsiaaltöötajatele, lastekaitse töötajatele ja piirkonna konstaablitel. Ajakirjaniku etteheited on lähtunud järeldusest, et nimetatud spetsialistid ei ole kas märganud või siis teadvustanud, et vägivald peredes on tõsine oht laste tervisele või koguni laste elule.

Mõistagi võib diskuteerida selle üle, kas sotsiaaltöötajatel on vägivaldsete perede kohta piisavalt infot, et eluohtlike riske õigesti hinnata. Päris selge on aga see, et üliraskete vägivaldajuhtumite puhul otsitakse süüdlast ka väljaspool vägivaldset peret. Selliste juhtumite puhul on sotsiaaltöötajad, lastekaitse spetsialistid ja piirkonna konstaablid tõenäolisem süüdistuste märklaud, ehk siis neid süüdistatakse esmajärjekorras, kuidas on võimalik, et nad ei märganud ja ei osanud ohule õigel ajal ja otsustavalt reageerida. Meie uuring näitas, et sotsiaaltöötajad ise hindavad teavet probleemidega perede kohta ebapiisavaks, samas kui sotsiaaltöötajate vastutus on väga suur, sest avalikkus vaatab etteheitvalt esmajärjekorras sotsiaaltöötajate poole, kui toimub ülitõsiste tagajärgedega perevägivaldajuhtum. Võib arvata, et olukord muutub sotsiaaltöötajate vaatenurgast veelgi raskemaks.

Sotsiaalkaitseminister Helmen Kütt ütles hiljutises intervjuus, et Eesti Päevalehe paljastatud laste surmajuhtumite puhul peavad võtma vastutuse ka kohalikud omavalitsused. Sotsiaalministeeriumil on kava luua üleriigiline nõukogu, mis hakkab uurima kõiki juhtumeid, kus lapsed on pidanud ametnike tegevuse(tuse) tõttu kannatama³. See tähendab, et omavalitsuste sotsiaaltöötajate ja lastekaitse spetsialistide vastutus suureneb, kuid ükski ametkond ei võta vastutust selle eest, et kitsaskohad info liikumises väheneksid. Sotsiaaltöötajad ei saa perevägivaldajuhtumite kohta alati õigeaegset teavet politseist. Sotsiaaltöötajaid ei informeeri ohvrite olukorrast ohvriabitöötajad ega tee seda ka naiste varjupaigad, kui perevägivald ohvrid sinna pöörduvad. Sotsiaaltöötajad ei saa tagasisidet ka prokuratuurist, kui näiteks mõne perevägivaldajuhtumite puhul algatatakse ohvri ja vägivaldseja lepitusmenetlus, mida poole aasta jooksul peab jälgima ohvriabi töötaja.

Võib-olla peaks Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni ülesanne olema praeguses olukorras tegeleda sotsiaaltöötajate huvikaitsega, et näidata, millist täiendavat informatsiooni vajavad omavalitsuste sotsiaaltöötajad ja lastekaitse spetsialistid perevägivaldajuhtumite menetlemise kohta eri ametkondades (politsei, prokuratuur, ohvriabi). Ainult nii on võimalik jõuda olukorrani, kus sotsiaaltöötajate vastutus oleks tasakaalustatud võimalusega perevägivaldajuhtumitega igakülgset tegeleda, omades selleks senisest hoopis rohkem põhjendatud informatsiooni.

² Ibrus, K. (2014). Politsei ja lastekaitsejate mitu korda kontrollitud Narva perest leiti surnud imik. *Eesti Päevaleht*, 24.07.2014.

Ibrus, K. (2014). 1-kuune Ilja – raskelt haige väikelaps, kes suri oma kodus, kui vanemad jõid. *Eesti Päevaleht*, 26.06.2014.

³ Ibrus, K. (2014). Intervjuu minister Helmen Kütiga: hakkame süsteemselt uurima ametnike rolli laste surmades. *Eesti Päevaleht*, 06.10.2014.

KOMMENTAAR

Artikli teema on väga aktuaalne, ka meie igapäevatööst moodustavad suure osa just perevägivalla lood. Teame, kui keeruline on perevägivallaga tegeleda. Enamasti on need juhtumid võõraste pilkude eest varjatud ja neid on raske märgata, sageli on sotsiaaltöötaja viimane, kes saab infot perevägivalla kohta. Mõnikord on enne seda lapsega tegelema psühholoog, n-ö ravidel lapse probleeme, kuid see ei ole muutusi toonud.

Suurimaks raskuseks peamegi eri ametkondade puudulikku infovahetust ja ebapiisavat koostööd. Heal tasemel on infovahetus politseiga, lastekaitsetöötajad saavadki teateid perevägivalla kohta eelkõige politseist. Kuid endiselt esineb olukordi, kus teade jõuab lastekaitsetöötajani väga hilja. Infoliikumise tõrkeid selgitatakse ikka veel sellega, et ei teata, millal, kuhu ja kellele teatada. Raske on murda ka ühiskonnas levinud müüte, et peretülisid peavad lahendama pereliikmed omavahel ning et ohver on ise süüdi ja põhjustas oma käitumisega vägivallatsemise. Pahatihti ei kaasa teised spetsialistid lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaid ja vastupidi.

Nõustume artikli autoriga selles, et vastutust halva infoliikumise eest ei saa kanda ainult sotsiaal- ja/või lastekaitsetöötaja. Vaja on laiemat suhtumise muutust, inimeste teadlikkuse tõstmist, julgust ja enda vastutuse adumist. Toetame igati ettepanekut, et Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon võiks selgitada välja infoliikumise kitsaskohtade põhjused ning pakkuda konkreetseid lahendusi olukorra muutmiseks.

Mõtlemas panid need uuringutulemused, kus vaid veidi rohkem kui pool vastanutest leidis, et sotsiaaltöötaja ülesanne on tegeleda vägivalladsete peredega vägivalla ennetamise ja tõkestamise eesmärgil. Perevägivalla puhul tuleb tegeleda kõigi osapooltega, tegevused ja kaasatud spetsialistide ring on erinevad. Kindlasti ei suuda ega pea sotsiaaltöötaja üksi abistama, võrgustiku liikmete vahel peaks toimima koostöö. Lastekaitsetöötajana peame võrgustikutööd väga oluliseks, sageli otsime infot ja tuge teistelt spetsialistidelt, sest nii saame abistatavast perest tervikliku pildi.

Artiklist selgus, et sotsiaaltöötajad peavad perevägivalla ohvri aitamisel suurimaks takistuseks vähest kompetentsi ja koolituste puudumist. Koolitusvõimalusi (sh ka tasuta koolitusi) on palju, takistuseks võib pigem olla aja- ja ressursipuudus. Sotsiaaltöötajad on tihti ülekoormatud, eriti omavalitsustes, kus pole eraldi lastekaitsetöötajat. Paljud sotsiaaltöötajad leidsid, et tööd raskendab juhiste puudumine. 2011. aastal on Merle Linno, Kadri Soo ja Judit Strömpl välja töötanud juhendmaterjali praktikutele¹, kes puutuvad igapäevases töös kokku perevägivalla juhtumitega. Sellest on hea alustada.

Perevägivalla temaatika on äärmiselt keeruline. Selleks et abi jõuaks õigeaegselt abivajajani, on tähtis teada sedagi, milline ja mis kujul info abistaks sotsiaaltöötajat tema töös. Toetame väga mõtet, et ka Eesti Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon võiks panustada sellesse, et võrgustiku eri liikmed mõistaksid paremini üksteise rolli perevägivalla juhtumites.

Helen Alton, Barbara Haage
ESTA lastekaitsesektsiooni liikmed

¹ www.kriminaalpoliitika.ee/et/juhendmaterjal-perevagivalla-vahendamiseks-ja-ennetamiseks-2011

Õigusteadvus noorte õigusliku sotsialiseerimise teenistuses

Silvia Kaugia

Tartu Ülikooli õigusteaduskonna võrdleva õigusteaduse lektor

Kuna õiguslik sotsialiseerumine toimub koos üldise sotsialiseerumisega ja on selle üks aspekt, siis on raske leida spetsiaalseid õigusliku sotsialiseerimise agente. Õiguslik sotsialiseerimine jääb niisiis n-ö üldiste sotsialiseerimisagentide ülesandeks. Hoolimata öeldust saab siiski väita, et perekonnal ja kirjutatud õigusel on õiguslikus sotsialiseerimises mõnevõrra erilisem roll võrreldes teiste sotsialiseerimisagentidega. Perekonnas rajatakse vundament sotsialiseerumise hilisematele etappidele: kogu sotsialiseeri(u)misprotsessi aluseks on see pagas, mille inimene on saanud lapsepõlves kaasa kodust. Just perekonnas kujunevad õigusteadvuse struktuuri olulised alged õigusteadmiste, hoiakute ja käitumistendentside näol.

Sotsialiseerimisagendid on kultuuri ammutamise kanalid, millel igaühel on oma mehhanism, kuidas ta vastava ühiskonna kultuuri vahendab ja kuidas õigusega seonduvat selgitab. Õigus kui vaimne nähtus sünnib kultuuriruumi arenemise vaimsetes protsessides, st ta on kätketud oma igapäevast elu elavate inimeste, inimkoosluste hinge ja mõtetesse. Ka seaduseandja kirjatähte vormitud tahe muutub toimivaks ühiselu normiks siis, kui ta kannab endas antud kultuurile, inimkooslusele või indiviidile hingelt ja mõttelt lähedast arusaama õigest olemisest ja käitumisest.

Paremini toimivate õigusnormide loomiseks peab seadusandja leidma üha parema kontakti ühiskonnaga, sellega koostööd tegema; kaduma peaks vahel ületamatuna näiv müür ühiskonna ja riigi vahelt.

Ühiskonnas on ikka veel aktuaalne küsimus, kuidas kasvatada noori õiguskuulekateks kodanikeks ning tööd tuleb teha nende noortega, kes on seadustega pahuksisse läinud. Küsimus on, millised sotsialiseerimisagendid on kõige olulisemad ning millist rolli mängib selles sotsialiseerimisagentide õigusteadvus. Artikli eesmärk on välja tuua peamised tunnusjooned, mis iseloomustavad noorte õiguslikus sotsialiseerimises osalevate mitteformaalsete ja formaalsete sotsialiseerimisagentide võimalusi. Käsitlen edaspidi perekonda kui peamist mitteformaalset ja riiki kui olulist formaalset sotsialiseerimisagenti. Leian, et noorte paremaks sulandamiseks ühiskonda on oluline tõsta elanikkonna ja seadusandja õigusteadvuse taset. Seetõttu kirjeldan artiklis õigusteadvuse olemust ja analüüsin õigusteadvuse rolli nimetatud sotsialiseerimisagentide töös.

Õigusteadvuse mõistest

Teadvus, sh õigusteadvus, on iga inimese isiklik tunnetus, mis iseloomustab tema ettekujutust ümbritsevast maailmast, tema suhtumist sotsiaalsesse väärtustesse ja ühiskonda kui väärtusesse, psüühilist valmisolekut täita ühiskondliku kooselu reegleid. Individuaalne teadvus areneb indiviidi elukeskkonna, täpsemalt erinevate sotsialiseerimisagentide mõjutustel, kandes enamal või vähemal määral selle ühiskonna pitsarit, kus inimene elab.

Õigusteadvusest laiem mõiste on normiteadvus, mis hõlmab kõigi sotsiaalsete normide tunnetust. Nii normi- kui ka õigusteadvust iseloomustavad samad tunnetuslikud elemendid, mis teadvust üldiselt. Normide tunnetamine on inimese teadvuses toimuv protsess, mis lähtub inimese ettekujutusest heast ja halvast, kõlbelisest ja taunitavast. Normide tunnetamine (sh õigustunnetus) on õigusteadvuse mõiste konstrueerimise alus.

Erialasest kirjandusest leiab mitmeid õigusteadvuse definitsioone, kus õigusteadvuse olemuse käsitlemisel lähtutakse positiivsest õigusest, kirjutatud õigusnormidest ning seatakse keskmesse nende normide tundmise küsimus. (Социология права... 2004, 83; Юридическая социология 2000, 146; Kasjanov, Netšipurenko 2002, 279; Schwind 1988, 66; Twelsiek 1989, 353; Raiser 1999, 345). Viidatud käsitlustest saab järeldada, et mida vähem inimene õigusnorme tunneb, seda enam võiks tema käitumine olla õigusvastane. Esitatud väitega ei saa aga nõustuda, sest enamik meid ümbritsevatest inimestest käitub õiguspäraselt, ei pane toime kuritegusid ega muid õiguserikkumisi. Kindlasti ei ole selle põhjuseks nende hea informeeritus vastavaid tegusid keelavatest õigusnormidest. Ka on raske, kuid mitte võimatu, ennast kõigi õigusnormidega kurssi viia ja iga käitumisakti korral mõelda, kas see tegu on mõne kehtiva ja päheõpitud õigusnormiga vastuolus.

Käitudes õiguspäraselt, juhitud inimesed harilikult hoopis teistest teadvuse elementidest, oskamata sageli seletada, miks nad just nii käitusid. Kui siiski ollakse sunnitud oma käitumist põhjendama, viidatakse tavaliselt tõekspidamistele, harjumustele jms. Tervikuna võib kõrvaltvaatajale jääda mulje, et inimeste käitumist ei juhi mitte kõrgelt arenenud õigusteadvus, vaid mingid irratsionaalsed printsüübid. Sisuliselt on aga eelkõige tegemist õigustunnetusele tuginemisega. Õigustunnetus on isiksuse käitumise seesmine determinant, mille olemuseks on intuiitiivne arusaam õiglasest sotsiaalsest olemisest ja sotsiaalsest käitumisest. Õigustunnetusest lähtub ja areneb õigusteadvus. Enamiku inimeste õiguspärane käitumine rajanebki just arenenud õigustunnetusel, mis on õigusteadvuse alus. Arenenud õigusteadvuse reaalne sisu väljendub lõppastmes inimeste tunnustatud õiguspärasel käitumisel ühiskonnas. Samas on õigusteadvuse kujunemisel oma roll ka kehtival õigusel. Sidudes õigusteadvuse mõiste käitumistendentsidega, on oluline rõhutada, et kehtivas õiguses kajastuvad põhilised, aastatuhandetega õigustunnetusega lihvitud ühiselureeglid, millest inimesed enesestmõistetavalt kinni peavad ja mis on õiguspärase käitumise olulised tegurid. Olles niisugused ühiselureeglid ja käitumismallid kui kultuurielemendid sotsialiseerumisprotsessis¹ omaks võtnud, realiseerib indiviid oma käitumise lõppastmes kindlad õigusnormi nõuded, sõltumata õiguslikust informeeritusest selle sõna täpsel mõttes. Loomulikult toimib kehtiv riigi poolt loodud õigus õigusteadvuse kujundajana üldise teadvuse vahendusel ning õigustunnetuse kaudu, olles samas oluline õigustunnetuse ja õigusteadvuse determinant.

Nagu eelpool märgitud, võime teadvust käsitleda kui ettekujutust millestki. *Õigusteadvust võiksime siis käsitleda kui ettekujutust (tunnetust) sotsiaalse käitumise õigest korraldamisest (regulatsioonist), normse (ühiskonnas aktsepteeritava) olemise tunnetamisest, sõltumata regulatsioonide tundmisest või mittetundmisest ning võimet oma õigustunnetusest tulenevalt anda hinnangut õigusele.*

¹ Sotsialiseerumise all mõistetakse sotsiaalse keskkonna ja indiviidi vahelist protsessi, mille käigus indiviid omandab teadmiste, normide ja väärtuste süsteemi, mis võimaldab tal olla ühiskonna täisõiguslik liige

See määratlus hõlmab nii mälukujutlused kui ka fantaasia. Esimesel juhul keskendutakse varasemale kogemusele, analüüsitakse seoseid toimunud käitumisaktide ja neile antud sotsiaalse hinnangu ning tagajärgede vahel. Fantaasia „võimaldab ette näha tegevuse lõpptulemust enne selle tegevuse alustamist”. Kuna mälu- ja fantaasiakujutluste eristamine on paljuski tinglik ja keeruline, on raske hinnata, kas kujuteldavas lõpp-produktis [antud juhul sotsiaalse käitumise õiges regulatsioonis] on rohkem eelmistes kogemustes talletatud või päris uut. Üldiselt on kujutluse elemendid pigem varem omandatu reprodutseerimine, nende kombinatsioon aga võib sagedamini uudsust sisaldada. (Bachmann, Maruste 2008). Autori arvates on viimati nimetatud asjaolu eriti oluline õigusteadvuse olemuse avamisel, sest ettekujutus võimalikult õigest sotsiaalsete suhete regulatsioonist tekib ning areneb mälu- ja fantaasiakujutluste ühtsuses.

Nii on õigusteadvuse näol kindlasti tegemist kultuurilise fenomeniga, mis seob inimteadvuses ajaloolised ja kaasaegsed õige käitumise põhimõtted tervikuks, mille alusel antakse hinnang mistahes sotsiaalse käitumise aktile.

Eelviidatud õigusteadvuse definitsioonidest (mille autoriteks on V. V. Kasjanov ja V. N. Netšipurenko, H.-D. Schwind, G. Twelsiek, T. Raiser) eristab esitatud määratlust lähtumine sotsialiseerimise ja sotsialiseerumise tasemest ning nende protsesside õnnestumisest: õiguspärane käitumine ei olene niivõrd kirjutatud käitumisnormide tundmisest, kuivõrd „õige” käitumise „äratundmisest” (st õige käitumise tunnetamisest) vastavalt isiku sotsialiseeritusele (sotsialiseerumise ja sotsialiseerimise tähenduses).

Õigusteadvus, mis optimaalselt tagab õiguse mõjususe, peab olema kujunenud tunnetuslikult nõisuguseks, et mõistetakse õigusnormi põhjust ja olulisust ning seepärast aktsepteeritakse norme kui õigeid või kui soovitatavaid (lubatavaid).

Teadvuse kõigil vormidel (sh õigusteadvusel) on vähemalt kaks funktsionaalset omavahel seotud tasandit: käitumuslik-regulatiivne ja tunnetuslik-teoreetiline. Arengulisest aspektist lähtudes võib öelda, et reeglina kujuneb esmalt välja teadvuse käitumuslik-regulatiivne tasand. See väide rakendatuna õigusteadvusele tähendab, et lapsed ja noorukid on suutelised käituma õiguspärast juba enne seda, kui tekib nende võime tajuda tegelikkust õiguslike kategooriate kaudu. Õigusteadvuse tunnetuslik-teoreetiline tasand kujuneb välja spetsiaalsete teadmiste omandamise kaudu ja võib väljakujunenult igal ajahetkel evida stimuleerivat (või ka pärssivat) toimet õigusteadvuse käitumuslik-regulatiivsele tasandile. Õigusteadvuse tunnetuslik-teoreetilise tasandi funktsioonid on käitumise reguleerimisel teisejärgulise tähtsusega. Otsene regulatiivne tähtsus on tunnetuslik-teoreetilisel tasandil ainult õigusliku regulatsiooni selles osas, mis rajaneb normidele-tegevusjuhistele.

Ühiskonna ulatuses funktsioneerivat käitumise sotsiaalset reguleerimist ja kontrolli võime kujutada hiiglasliku, enam või vähem korrastatud väärtuste ja normide süsteemina, mille reguleeriva toime fookuses asub indiviid, sotsiaalne grupp või kiht, ühiskond tervikuna. Nii on raske, kui mitte võimatu, piiritleda teadvuses „puhta” õigusteadvuse eksistentsi, mis oleks eraldatav normiteadvusest kui tervikust. Käitumismudeli teadvusliku modelleerimise alus on normi-, sh õigustunnetus.

See, kuivõrd isiku õigustunnetus ja reaalne käitumine kokku langevad, sõltub neist käitumis-eeskujudest, keda antud isik on kunagi jäljendanud või kellega ta on end käitumises identifitseerinud. Teadvuse ja tegutsemise ühtsus võimaldab tunnetada isiksuse sisemaailma, tema üleelamisi, teadvust, ja seda just tema välise käitumise kaudu. Ka isiku (õiguslik) eneseteadvus on sotsiaalselt determineeritud kõigi inimese objektiivsete suhete kaudu sotsiaalses keskkonnas.

Peamiste sotsialiseerimisagentide õigusteadvus noorte kasvatamise teenistuses

Õigusteadvuse arengut vahendavad sotsialiseerimisagendid, kellel on kanda vastutusrikas roll. Õiguslik sotsialiseerimine toimub üldise sotsialiseerimise raames. Õigusliku sotsialiseerimise peamised eesmärgid on sotsiaalõiguslike hoiakute kujundamine, käitumisvariandi ratsionaalse valiku suunamine ja enesekontrolli vajaduse teadvustamine.

Noorte (õiguslikul) sotsialiseerimisel on tähtsad nii mitteformaalsed kui ka formaalsed sotsialiseerimisagendid, kelle käsutuses on erinevad võimalused noorte ühiskonnastamisel.

Sotsialiseerumisprotsessis tuleb eriti rõhutada laste ja noorte kujunemise olulisust – isiksuse kujunemine saab alguse inimese sünnist, ning see pagas, mille laps saab eluteele kaasa oma perekonnast, loob aluse kogu tema edasisele sotsiaalsele käitumisele. Perekond on kõige olulisem mitteformaalne sotsialiseerimisagent.

Tagasisidest, mille inimene oma käitumisele saab (seda eriti lapsepõlves), sõltub otseselt ka tema õigusteadvuse tase. Nii ei saa õigeks pidada laste „vabakasvatust” ja nende ilmajätmist hinnangulistest ja emotsionaalsetest seostest oma vanematega ning teiste lähikondsetega. Lapsepõlves saamata jäänud (emotsionaalne ja hinnangutel põhinev ning neid väljendav) häälustus võib inimesele tema eluajal kalliks maksma minna, ja seda mitte ainult talle endale. Perekonna osatähtsus inimese ettevalmistamisel sotsiaalseks eluks on vaieldamatu. Samas, mis puutub perekonna rolli õigusteadmiste kui individuaalse õigusteadvuse struktuuri (Kaugia 2011) ühe elemendi vahendajana, siis tuleb sellesse suhtuda ettevaatlikult – juriidiliste teadmiste näol on tegemist väga spetsiifilise informatsiooniga, mille adekvaatne vahendamine nõuab erialast ettevalmistust. Nii võib jääda õigustemaatikaga mitte kursis olevate vanemate roll õigete ja adekvaatsete õigusteadmiste andmisel tagasihoidlikuks, moonutatuks või suisa puudulikuks. Hoolimata nimetatud asjaolust on raske perekonna tähtsust inimese kujunemises üle hinnata: vundament sotsialiseerumise hilisematele etappidele rajatakse just perekonnas ja eelkõige sotsialiseerumise esimesel etapil. Sotsialiseerumisel on oluline rõhutada iga inimese (ka lapse) enda aktiivsust keskkonnaga kohanemisel. Verbaalse suhtlemise kõrval on hindamatu tähtsusega kirjanduse lugemine. Rohkem kui nende raamatute hulk, kus on juttu noorte sotsialiseerimisest, aitavad noori need raamatud, mida nad ise läbi loevad. Mittelugemine on sotsiaalse vaesuse tunnusmärk.

Kõige olulisem formaalne institutsioon (ja ühtlasi sotsialiseerimisagent) on riik, kes seadusandliku ja poliitilise tegevusega saab välja pakkuda ning vastavate (vajadusel ka sunni-) meetmetega ka kindlustada noorte toetavat arengut ühiskonnas. Et seda teha, peab õigus vastama teatud kriteeriumidele, st õigusele esitatakse teatud nõuded.

Seadusandlust ei ole õige käsitleda ainuüksi riiklike organisatsioonide koostööna. Tegemist on paljude riigiorganite ja ühiskondlike seadusandlike jõudude kooperatiivse protsessiga, mis kaasab ühiskonna peamised valdkonnad: poliitika, majanduse, ideoloogilis-kultuurilise sfääri. Kõigil nendel (ja loomulikult kõigil ülejäänud) institutsioonidel on omad huvid ja väärtused, mida seadusandluses peaks arvestatama. Seadusandlusprotsessi ei käivita aga regulatsioonivajadused ise, vaid seda teevad kindlad isikud või isikute grupid. Järelikult tekitab seadused teatud isikute või isikute gruppide (sh kohtute) initsiatiivil. Seadusandlusega realiseeritakse ka riigivõimu ning teenitakse ühiskonna arengu eesmärgi.

Seadusloomet seostataksegi eelkõige võimuga, täpsemalt ajas ja ruumis piiratud poliitiliste jõudude võimuga. „Õiguskord on – selles ei ole kahtlust – võimuhete toode. Õiguskord säilitab endas need eelised, mis vastavad valitsevas seisundis olevate ühiskonnarühmade nõudmistele”. (Aarnio 1996). Iga õiguskorra eesmärk peaks olema õigusnormides sisalduvate käitumisootuste kinnistamine ühiskonnaliikmete teadvuses.

Kokkuvõte

Noortega seonduvate õiguslike probleemide (nt koolivägivald) lahendamiseks tuleks ilmselgelt alustada kodust, kus kujuneb suhtumine kõigesse ümbritsevasse, sh vägivalda. Aktuaalne probleem on endiselt perevägivald, mis lähtub reeglina täiskasvanutest (s.o lapsevanematest), järelikult peaks probleemi lahendus saama ka alguse lapsevanematest, mitte lastest (nagu see võiks olla siis, kui lastele ühiskonnaõpetuse tunnis vägivaldlast rääkida). Probleemi reaalsemaks lahenduseks on elanikkonnale rohkem teadvustada, et vägivald on tõsine probleem. Suurem teadlikkus võiks hüpoteetiliselt suurendada inimeste soovi enam kontrollida enda käitumist ja (ka) peresiseste konfliktide korral otsida ise kiiresti lahendusi ja võimalusi säästa eelkõige lapsi. Tuleks pingutada selle nimel, et järgmised põlvkonnad oleksid enam võimelised lahendama probleeme tsiviliseeritud inimeste kombel, mitte rusikate ja psühhoterroriga. Võimaluse selleks loob (õigus)teadvuse teadlik väljakujundamine nimetatud suunas. Tänapäevaste üha enam globaliseeruvate ühiskondade toimimiseks on hädasti vaja jõuda toimivamate õigusnormide loomiseni, et vältida elukaugete seaduste mittejärgimisest tulevaid teravaid konflikte seadusandja ja õiguse adressaatide vahel. Selleks peab seadusandja leidma üha parema kontakti ühiskonnaga ja sellega koostööd tegema.

Kehtiv riigi poolt loodud õigus toimib õigusteadvuse kujundajana üldise teadvuse vahendusel ning õigustunnetuse kaudu, olles samas oluliseks õigustunnetuse ja õigusteadvuse determinandiks. Õigusteadvus, mis optimaalselt tagab õiguse mõjususe, peab olema kujunenud tunnetuslikult niisuguseks, et inimene mõistab õigusnormi põhjust ja olulisust ning seepärast aktsepteerib norme kui õigeid või kui soovitatavaid (lubatavaid).

Parem kontakt õiguse adressaatide ja seadusandja vahel on eelduseks õiguse võimalusele olla edukas noorte (õigusliku) sotsialiseerimise agent, et koostöös perekonnaga ja teiste institutsioonidega (nt kool) jõuda paremate tulemusteni noorte ühiskonda sulandamises. Siingi tuleb rõhutada kodanike õigusteadvuse taseme tõstmise olulisust – üheks arvestatavaks meetodiks siin on parandada sotsialiseerumistaset ja tagada erinevate sotsiaalsete gruppide sotsiaalne integratsioon.

Viidatud allikad

- Aarnio, A.** (1996). Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Õigusteabe AS Juura, 21.
- Bachmann, T., Maruste, R.** (2008). Psühholoogia alused. Tallinn: Ilo, 166.
- Kaugia, S.** (2011). Õigusteadvuse olemus ja arengudeterminandid. Dissertationes Iuridicae Universitatis Tartuensis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 37–72.
- Raiser, T.** (1999). Das lebende Recht: Rechtssoziologie in Deutschland. 3. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 345.
- Schwind, H.-D.** (1988). Rechtsbewusstsein aus kriminologischer Sicht. – Freiheit-Recht-Moral. K. Weigelt (Hrsg). Bonn: Bouvier, 66.
- Twelsiek, G.** (1989). Norm und Subjekt. Rechtsform und Rechtsbewusstsein – eine subjekthistorische Analyse. Frankfurt/M; New York: Campus Verlag, 353.
- Касьянов, В. В., Нечипуренко, В. Н.** (2002). Социология права. Ростов-на-Дону: Феникс, 279.
- Социология права.** (2004). Под ред. проф. В.М.Сырых. Москва: Юридический Дом «Юстицинформ», 83.
- Юридическая социология.** (2000). Москва: Норма, 146.

Praktika Eesti Vao Varjupaigataotlejate Majutuskeskuses

*„Igal inimesel on õigus tagakiusu eest varjupaika otsida teistes maades ja seda varjupaika kasutada.”
Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 14 (1)*

Roger Buchmüller

Erasmuse programmi vahetusüliõpilane Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis

Koduülikool: Loode-Šveitsi teaduste ja kunstide ülikool (Basel)

Sissejuhatus

Erasmuse programmi sotsiaaltöö eriala vahetusõpilasena Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis sain võimaluse läbida lühiajalise praktika Vao Varjupaigataotlejate Majutuskeskuses. Šveitsis olen töötanud üle kolme aasta valitsuses sotsiaaltöötajana sotsiaalse heaolu, integratsiooni, varjupaikade ja pagulaste alal.

Sajandeid on poliitilised, sotsiaalsed ja majanduslikud probleemid sundinud inimesi oma kodumaalt lahkuma ning otsima varjupaigataotlejatena paremat elu mujalt, majanduslikel põhjustel sisserändajatena või lihtsalt et olla koos oma pere ja lähedastega. Ränne on sama vana kui inimkond ning see on tekitanud vastakaid arutelusid nii avalikus sfääris kui ka teadusringkondades. Pean vajalikuks alustada oma artiklit kahe termini – varjupaigataotleja ja pagulane – selgitamisega, et seejärel lühidalt võrrelda Eesti ja Šveitsi varjupaikade ajalugu, süsteemi ning hetkeolukorda. Räägin ka oma kogemusest praktikandina ning võtan artikli kokku paari täiendava mõttega.

Terminoloogia: varjupaigataotlejad ja pagulased

Varjupaigataotlejate ja pagulaste teemal kirjutades tuleb kindlasti mainida, et nende kahe termini eristamine tekitab palju probleeme. Neid termineid kasutatakse tihti läbisegi, sünonümidena ning valesi. Varjupaigataotleja on inimene, kes taotleb rahvusvahelist kaitset, kuid kelle pagulase staatust ei ole veel kinnitatud. Pagulase staatuse taotlemise ja menetlemise ajal kuni otsuse tegemiseni on nende inimeste staatuseks varjupaigataotleja. Samas on pagulane inimene, kelle kui pagulase staatus on kinnitatud ÜRO 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooni alusel:

... põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast viibib väljaspool kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma endist asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda ... (UNHCR 2007, 14)

Eesti ja Šveitsi varjupaikade ajaloo, süsteemi ning hetkeolukorra võrdlus

Eesti ja Šveits on mõlemad ühesuuruse pindalaga Euroopa väikeriigid, ent tabelist 1 (lk 58) on näha, et rahvastiku arv ja varjupaigataotlejate arv on neis üsna erinev: 2013. aastal oli Eestis varjupaigataotlusi 97, Šveitsis aga 21 465.

Reformatsiooni ja vastureformatsiooni ajal pagesid Šveitsi eelkõige usulise tagakiusamise eest varjupaika otsivad inimesed. Ühe põlvkonna jooksul põgenes Šveitsi kaudu ligi 140 000 prantsuse pagulast, mis ei olnud just meeltemööda Prantsuse kuningas Louis XI-le. See ajastu nõudis ka kohalike elanike suuri pingutusi vaatamata sellele, et pagulased andsid Šveitsi arengule vaimse ja majandusliku tõuke. Siiski võtsid paljud piirkonnad vastu vaid rikkaid ja oskustega pagulasi, keeldudes vaestest või oskusteta inimestest. Pärast Prantsuse revolutsiooni on Šveitsi pagetud peamiselt poliitilise tagakiusamise eest. Šveitsi kritiseeriti Teises maailmasõjas selle pärast, et ta keeldus vastu võtmast juutidest pagulasi. 1956. aastal võttis Šveits ajutiselt vastu 14 000 ungarlast ning 1959. aastal võeti vastu ka Tiibetist pärit pagulased. Pärast Varssavi Lepingu Organisatsiooni vägede sekumist Tšehhoslovakkia sündmusesse 1968. aastal põgenes ligi 12 000 Tšehhoslovakkia elanikku Šveitsi. Bosnia sõja ajal aastatel 1992–1995 võttis Šveits vastu ligi 30 000 pagulast. Nagu näha joonisel 1, kasvas see number märgatavalt rekordilise 47 513 varjupaigataotlejani Kosovo konflikti ajal aastal 1999. Alates 2004. aastast langes aastane pagulaste arv stabiilselt ning 2010. aastaks oli see jõudnud 10 000–15 000 varjupaigataotluseni aastas. Araabia maade poliitiline olukord on alates 2010. aasta detsembrist jälle tõstnud varjupaigataotlejate arvu. Euroopasse on põgenenud ligi 100 000 inimest, peamiselt Põhja-Aafrikast. (Föderaalne migratsioonibüroo 2010)

Eestis tehti esimesed sammud varjupaigataotlejate vastuvõtmiseks 1997. aastal, kui kehtestati pagulaste seadus ja Eesti liitus ÜRO 1951. aasta Genfi konventsiooni ning 1967. aasta New Yorgi protokolliga. Kuigi varjupaigataotlejate arv Eestis on algusest peale olnud väga väike, näitab joonis 1, et taotluste arv kasvab pidevalt. Kui aastatel 1997–2010 oli aastane varjupaigataotlejate arv 1–36, tõusis aastatel 2011 ja 2012 taotluste arv märgatavalt. (Sahharov 2012) Aastal 2013 esitati 97 varjupaigataotlust, millest seitse rahuldati. Ehkki varjupaigataotlejate arv on märgatavalt kasvanud, on Eesti siiani väikseima varjupaigataotlejate arvuga riikide hulgas Euroopas.

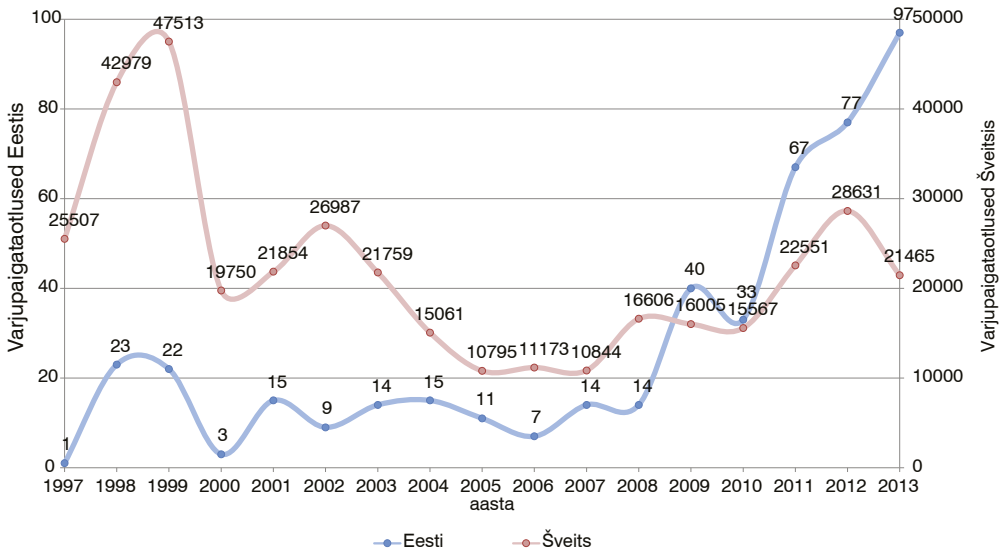
Eestis tegeleb varjupaigataotlustega Politsei ja Piirivalveamet, vastuvõtu korraldamise ning avaliku ja erasektori erinevate partnerite koostöös pakutavate teenuste organiseerimisega aga sotsiaalministeerium. Võttes arvesse Eesti varjupaigataotlemise statistikat, on piisanud ühest varjupaigataotlejate vastuvõtukeskusest. Keskus asus varem Illukal, kuid 2014. aastal viidi see üle Lääne-Virumaa Väike-Maarja vallas asuvasse Vao külla ja seda haldab riigiettevõtte AS Hoolekandeteenused. (Euroopa Migratsioonivõrgustik 2013)

Religioosete või poliitiliste tõekspidamiste tõttu taga kiusatud inimesed on sajandeid otsinud kaitset Šveitsist. Seda mitte üksnes Šveitsi geograafilise asukoha tõttu, vaid ka tänu tema poliitilisele, religioossele ja kultuurilisele mitmekesisusele. 2011. aastal tõusis varjupaigataotluste arv ka Šveitsis 15 000-lt 22 000-le; 2013. aastal on varjupaika taotlenud 21 465 inimest Šveitsis (seda edestasid vaid Rootsi ja Malta). Šveits on viimase kümnendi jooksul

Tabel 1. Eesti ja Šveits numbrites

	Eesti	Šveits
Pindala	45 227 km ²	45 285 km ²
Rahvastik (hinnanguliselt)	1 315 819 (2014)	8 136 700 (2013)
Varjupaigataotlust aastal 2013	97	21 465
Vastuvõtukeskuste arv	1	6

Allikas: Eesti Politsei ja Piirivalveameti migratsiooni- ja piirivalvepoliitika osakond, Šveitsi Föderaalne Migratsioonibüroo, Eesti Statistikaamet, Šveitsi Föderaalne Statistikabüroo

Allikas: Eesti Politsei ja Piirivalveameti migratsiooni- ja piirivalvepoliitika osakond, Šveitsi Föderaalne Migratsioonibüroo

Joonis 1. Varjupaigataotlused Eestis ja Šveitsis, 1997–2013

heaks kiitnud keskmiselt ligi 14% taotlustest. Varjupaigataotluste hindamise eest vastutab Föderaalne Migratsioonibüroo. Kantonite ametiasutused vastutavad sotsiaalse abi, majutamise, kooli ja töölubade tagamise eest. (Föderaalne Migratsioonibüroo 2012)

Šveitsi pagulaste seadust muudeti mitmel korral enne selle kehtestamist 1981. aastal; viimati vaadati see läbi aastal 2013. Kuigi poliitiline debatt käib varjupaigapoliitika karmistamise üle, tunnustavad selle debati mõlemad pooled Šveitsi humanitaarset panust.

Praktika Vao Varjupaigataotlejate Majutuskeskuses

Kui aus olla, siis olin enne praktikat üsna segaduses, kuna olin Eesti varjupaiga vastuvõtukeskuses esimene praktikant ning ei teadnud, mida oodata. Sellegipoolest olin optimistlikult meelestatud ning võtsin seda kui huvitavat väljakutset. Pärast sooja vastuvõttu Vao keskkuses kadusid mu mured ning nüüd tagasi vaadates võin julgelt öelda, et Varjupaigataotluse Majutuskeskuses praktika läbimine oli suurepärase otsus. Minu praktika ajal elas keskkuses 23 inimest kaheksast riigist: Albaaniast, Kuubalt, Egiptusest, Kosovost, Elevandiluurannikult, Venemaalt, Sudaanist ja Süüriast. Enamus varjupaigataotlejaid olid mehed, kuid keskkuses oli ka üks kahelapseline pere, üks ühelapseline pere ning üks naine. Keskuses elavad nii varjupaigataotlejad, kes ootavad otsust oma staatuse kohta, samuti pagulased, need, kes on oma staatuse kohta positiivse otsuse saanud ning ootavad uude elukohta kolimist. Majutuskeskus võib majutada kuni 35 inimest. Keskuses paigutatakse varjupaigataotlejad kahe- kuni kolmetoalistesse korteritesse, mis võimaldavad võrreldes Illuka keskkusega, privaatsemalt elada. See on äärmiselt oluline, kuna keskkuses elavad koos eri soost ja erineva kultuurilise taustaga inimesed ning lastega pered. Lisaks võimaldab see töötajatel konflikti korral korterite elanikke vahetada. Keskus asub 20 minuti kaugusel Kiltsi raudteejaamast, kust saab rongiga sõita nii Tallinna kui ka Tartu poole. Enamik varjupaigataotlejaid, kes enne Illuka keskkuses elasid, on Vao külla kolimisega rahul, kuna nüüd saavad nad paremini läbi käia kohalike inimestega, poed on lähedal ning nad tunnevad, et on ühiskonda rohkem kaasatud. Lisaks on koolid ja lasteaiad lähedal.

Oma praktika ajal mõtlesin ma palju, kuidas saaksin toetada varjupaigataotlejaid. Selle kohta lugedes leidsin huvitava artikli, mis keskendus Norra vastuvõtukeskuste elanike lõimumise suurendamisele hoolekande meetmete abil. (Valenta/Berg 2011) Uuringu tulemused viitavad sellele, et osavõtt keeleõppesest on olulisim faktor, mis aitab kaasa varjupaigataotlejate kaasamisele, iseseisvusele ja lõimumisele. Norra vastuvõtukeskuste kõige tavalisem strateegia elanike lõimimisel on suhtlemise julgustamine sotsiaalsete tegevuste kaudu, nagu näiteks sport, hobid või keeleõpe. Nii elanikud kui keskuse teenusepakkujad tunnistasid, et organiseeritud tegevused, nagu näiteks keeleõpe ja informatiivsed programmid, aitavad elanikke paremini kaasata teenuste osutamisse ja ühiskonnas osalemisse. Väideti, et tegevustest osavõtuga tugevdasid elanikud oma keelte oskusi ning teadmisi ühiskonnast, mis omakorda võimaldas neil suhelda inimestega nii keskuses kui ka keskusest väljaspool. Seega on suurimateks pikaajalisteks tegevusteks täiskasvanutele vastuvõtukeskuses just need kursused, mis pakuvad keeleõpet ja informatsiooni uue riigi kohta. Siiski tuleb rõhutada, et lõimumist soodustavate tegevuste võimaldamine elanikele ei tähenda automaatselt osaluse suurenemist. Küsimus ei ole pelgalt teatud tüüpi võimaluste pakkumises: selleks et nendest võimalustest kasu lõigata, tuleb elanikke ka piisavalt motiveerida. Uuring näitas, et vastuvõtukeskuste sotsiaaltöötajate üheks suuremaks probleemiks elanike lõimumise suurendamisel on elanike vähene osalus ja madal motivatsioon. Ei ole kerge osalema motiveerida inimest, kellele pidevalt meenutatakse, et tema taotluse tagasilükkamise võimalus on suur. Teine probleem seisneb selles, et tihti muretsevad varjupaigataotlejad oma perekonnaliikmete pärast, kes kodumaal veel põgenemisprotsessi läbivad. Peale lõimumise peab vastuvõtukeskuse hoolekandelasel tegevuses rõhku panema nõustamisele, kriisisekkumisele, koostööle, meeskonnatööle ja innovaatilisele lähenemisele. Lisaks on oluline ka eetilise teadlikkuse tõstmine, mis on sotsiaaltöö elukutse alustala.

Arvestades Norra praktikat, on Vao keskuse eeliseks see, et elanikel on ühine elutuba, kus koos aega veeta, arvutitoad ning ligipääs internetile. Samuti on elanikel võimalus mängida keskuses lauatennist, kaardimänge, koroonat ja muid mänge. Väljas on piisavalt ruumi ühiseks jalgpallimänguks kohalikega, mis võimaldab sujuvalt üksteisega tutvuda ja koos aega veeta. Ka oli tore näha varjupaigataotlejate omavahelist solidaarsust ja üksmeelt: kõik on samas olukorras ning toetavad üksteist, on õnnelikud ja tähistavad ühiselt, kui keegi on positiivse vastuse saanud. Loomulikult võib keskuses ette tulla ka konflikte, kuid minu praktika ajal neid ei esinenud.

Väga olulised ja tervitatavad on keskuse varjupaigataotlejatele pakutavad regulaarsed eesti keele kursused kahel korral nädalas. On positiivne, et pagulaste ja varjupaigataotlejate toetamisega tegelevad ka mitmed valitsusvälised organisatsioonid ja rahvusvahelised institutsioonid, nagu näiteks Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed, Inimõiguste Teabekeskus, Johannes Mihkelsoni Keskus, Eesti Inimõiguste Instituut ja teised.

Nende positiivsete aspektide kõrvale tooksin välja ka paar ala, kus minu arvates on veel arenguruumi. Eesti keele kursust tuleks pakkuda erinevatel keeletasemetel (kaasa arvatud

Eesti keele tund Vao keskuses.

Foto erakogust

erikursused kirjaoskamatutele) ja intensiivkursusena (üle kahe korra nädalas). Samuti peaksid olema intensiivsemad kultuurile keskenduvad kursused, mille eesmärk on anda varjupaigataotlejatele ülevaade Eesti ühiskonnast, ajaloost, kultuurist ja praktilist informatsiooni Eesti haridussüsteemi, meditsiini ja hoolekandeteenuste kohta. Lisaks peaks kõigil varjupaigataotlejatel olema õigus ametlikult töötada (juba paari kuu möödudes), kuna peaaegu kõik neist sooviksid töötada, kuid see ei ole neile lubatud. See võimaldaks avastada varjupaigataotlejate oskusi ja teadmisi, suurendada nende motiveeritust ja näidata neile, et nende tulevik Eestis (kui nende taotlus rahuldatakse) tähendab oma panuse andmist Eesti ühiskonda ning olles ühiskonda kaasatud, võib lõimumisprotsess kohe alata. Töötamine aitaks varjupaigataotlejatel ka vähem mõelda oma keerulisele olukorrale ning võiks oluliselt muuta vastuvõtukeskuse elanike argielu. Seega oleks kasulik, kui keskuses oleks alati mõni praktikant 3–6 kuuks, kes korraldaks varjupaigataotlejatele tegevusi, toetaks töötajaid, motiveeriks ja julgustaks varjupaigataotlejaid, suhtleks organisatsioonidega, tegeleks projektidega jne. Arenguruumi on minu arvates ka tõlketeenuse pakkumises, siin võiks kasutada oma kultuurist pärit tõlke. Seda teenust on aga keeruline osutada, kuna tihti puudub Eestis samast riigist kogukond. Lõpetuseks, kui varjupaigataotleja on saanud rahuldava vastuse ning tal on õigus töötada ja elada Eestis, peaks valitsus taotluse rahuldamise järel lõimumisprotsessi tõhusamalt toetama. On oluline, et iga inimene, kes tuleb Eestisse elama ja töötama, leiaks võimaluse ühiskonda

Kuigi seda on keeruline hinnata, kui palju inimesi kokkuvõttes Teise maailmasõja ajal ja järel lahkuma oli sunnitud, arvatakse, et ligi 70 000 kuni 80 000 eestlast suundus lääneriikidesse, neist 6–9% hukkus sügistormisel merel, kuna põgenemiseks kasutati lihtsaid kaluripaate. Ligi 40 000 inimest jõudis Saksamaale ning 27 000 Rootsi. Väike osa pagulastest jõudis ka teistesse riikidesse, nagu näiteks Soome. (Tammaru jt 2010). Saabumisel paigutati nad pagulaslaagritesse. Pagulaste kohalikku ühiskonda lõimumine toimus kõige kiiremini Rootsis, samal ajal kui sõjast räsitud Saksamaal pidid pagulased elama laagrites kuni 1940ndate lõpuni. Migratsiooni teise laine ajal läksid eesti pagulased Põhja- ja Lõuna-Ameerikasse. (Estonica 2012)

lõimuda. Selle edukus sõltub ühelt poolt pagulase tahtest ühiskonda sulanduda ning teisalt Eesti kodanike avatusest teiste suhtes.

Kokkuvõte

Nagu ma artikli esimeses pooles juba mainisin, on Eesti ja Šveitsi vahel suur erinevus: Šveits on sajandeid olnud eelisolukorras ning saanud pakkuda varjupaika poliitilise ja usulise tagakiusamise ohvritele. Eesti on olnud aga ise keerulises olukorras, kus inimesed olid sunnitud riigist pagema, nagu näiteks 1944. aasta sügisel, kui Nõukogude väed Balti riikidele lähenesid.

1997. aastal astuti Eestis esimesi samme varjupaigataotlemise arengu suunas. Ajalooline ülevaade näitab, et tänane emigratsiooniriik võib olla homme immigratsiooniriik, ja vastupidi. Eesti on väikseima varjupaigataotlejate arvuga riikide hulgas Euroopas (kliima, madala SKT ja muude asjaolude tõttu). Vaatamata asjaolule, et varjupaigataotlejad eelistavad tihti väljapaistvamaid sihtkohti või riike, kus nende rahvusest kogukond on juba olemas, on Eestis varjupaigataotluste arv siiski viimaste aastate jooksul kasvanud ning seda kajastatakse rohkem ka meedias, nagu näiteks „Postimehe” artikkel Vao keskusest käesoleva aasta 19. aprillil. Samuti korraldas Eesti Pagulasabi ja SA Eesti Inimõiguste Keskus hiljuti Tallinnas kõrgeta-

semelise konverentsi „Euroopa ühise varjupaigapoliitika väljakutsed”, mis kutsub osalejaid üles mõtlema Eesti ja Euroopa Liidu varjupaigapoliitika tulevikule.¹

Paljudes ühiskondades on suhtumine „tundmatutesse” varjupaigataotlejatesse ja pagulastesse pigem negatiivne kui positiivne, sest nende kohta puudub teave. Siinkohal tuleb märkida, et Eesti valitsus on väga teadlik vajadusest valmistada inimesi ette ja neid informeerida avatuse ja tolerantsi teemal, nagu näiteks projektiga „Rahvusvahelise sundrände suhtes teadlikkuse tõstmine Eesti ühiskonnas”. Projekti üldeesmärk on saavutada Eesti inimeste suurem teadlikkus pagulastest, varjupaigataotlejatest, täiendava kaitse saajatest, ajutise kaitse saajatest ja inimkaubanduse ohvritest. (Demokraatiauringute Keskus 2012)

Samas tuleb mainida, et nii Šveitsis, Eestis kui ka paljudes teistes riikides tuleb selles valdkonnas veel väga palju tööd teha. Varjupaigataotlejate ja pagulaste esimeseks toetusliiniks on sotsiaaltöötajad, kes aitavad toime tulla raskete elamistingimuste ja lõimumisprotsessiga. Lisaks on oluline, et nad võitleksid pagulaste õiglaste integratsiooniõiguste eest.

Soovitan igal sotsiaaltöö üliõpilasel läbida praktika Vao keskus, kuid nädalane praktika, nagu see minul oli, on liiga lühike aeg ning praktika pikkuseks peaks olema vähemalt kolm kuud. See on hea koht, kus oma silmaringi laiendada, kuna keskus elavad koos väga erineva kultuurilise taustaga inimesed. Kui nendesse kultuurilistesse erinevustesse suhtutakse positiivselt, on tasakaal kultuuride vahel täiesti saavutatav ning erinevused aitaksid inimestel üksteiselt õppida ja vaimselt kasvada.

Lõpetuseks tahaksin tänada Jana Selesnevat ja Anneli Võsot Vao keskuselt ning Koidu Saiat Tallinna Ülikoolist, kes võimaldasid läbi teha selle meeldejäáva praktika. Samuti olen tänulik kõikidele varjupaigataotlejatele ja pagulastele, kes avatult rääkisid ja oma lugusid minuga jagasid. Pagulased on tavaliselt sunnitud maha jätma kõik, vahel ka oma perekonnad, et pageda sõja, tagakiusamise või terrorismi eest. Pagulane olla ei ole vaba valik.

Viidatud allikad

Demokraatiauringute Keskus (2012). Pagulaste ja varjupaigataotlejate laste integreerimine Euroopa Liidu liikmesriikide haridussüsteemi, 66.

Estonica. Entsüklopeedia Eestist (2012). Eesti vallutamine Punaarmee poolt 1944. aastal. www.estonica.org/et/Ajalugu/1939-1945_Eesti_ja_Teine_maailmas%C3%B5da/Eesti_vallutamine_Punaarmee_poolt_1944_aastal/ (15.05.2014).

Euroopa migratsioonivõrgustik (2013). Euroopa Migratsioonivõrgustiku uuring 2013. Erinevate liikmesriikide poolt varjupaigataotlejatele pakutavad vastuvõtuteenused. Eesti aruanne, 3.

Föderaalne Migratsioonibüroo (2010). Humanitaarsed põhimõtted. Bern: Schweizerische Bundeskanzlei. www.bfm.admin.ch/content/bfm/en/home/themen/asyl/humanitaere_tradition.html (11.05.2014)

Föderaalne Migratsioonibüroo (2012). Välismaalased ja varjupaigataotlejad Šveitsis Bern: Schweizerische Bundeskanzlei, 8–13.

Kund, O. (2014). Kollane maja hoiab väikest Vao küla elus. *Postimees*, 19.04.2014 <http://www.postimees.ee/2767140/kollane-maja-hoiab-vaikest-vao-kula-elus>

Saharov, J. Säär, A. (2012). Pagulaste ja varjupaigataotlejate olukord. Inimõigused Eestis 2012. Eesti Inimõiguste Keskus. humanrights.ee/inimõiguste-aruanne-2/inimõigused-eestis-2012/pagulaste-ja-varjupaigataotlejate-olukord/ (11.05.2014).

Tammaru, T. Kumer-Haukanõmm, K. Anniste, K. (2010). The formation and development of the Estonian diaspora. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(7), 1162, 1157–1174.

UNHCR (2007). Pagulasseisundi konventsioon. Genf: UNHCR, 14. RT II 1997, 6, 26

Valenta, M. Berg, B. (2010). User involvement and empowerment among asylum seekers in Norwegian reception centres. *European Journal of Social Work*, 13 (4)

¹ Konverentsi täielikku videot saab vaadata: <http://www.pagulasabi.ee/en/conference>.

New Child Protection Act ready for implementation

Tõnu Poopuu, Director of Children's Rights, Ministry of Social Affairs

The goal of the new Child Protection Act is to guarantee a child's rights and welfare, no matter whether a child grows up at their biological home, under custody or in care. The new act (enters into force in 2016) aims to develop society's behaviour and lifestyle according to what is best for respecting and supporting a child's development. This also means, that the new act targets the society as a whole, rather than simply the specialists dealing with children on the daily basis. From 2016 all abuse of children, including physical punishment will be banned. Duty to inform about the child in need applies to everyone and the child protection specialist may call upon the services of other specialists (a doctor, a psychologist, etc.) if the assessment indicates it necessary. Besides giving direct tasks to all parties involved, the new act also enables prevention of danger and gives child protection specialists and local government authorities a right to enter in the private property if doubt occurs, that a child is in danger. For the first time, the law entails duty to prevent child's problems and activities to consider a child's best interest. Both the state and local authorities have now greater responsibility in supporting families with children as a national child protection implementation unit will be created, with a goal to coordinate the cooperation between the parties. The state support is required to solve problems related to families with children, so the local authorities will no longer depend solely on their own resources. Professionals involved in child protection services will meet specific requirements.

Rougher side of social work – stopping domestic violence

Ivi Proos, Estonian Institute for Open Society

Combating (primarily repeated) domestic violence is made one the main criminal policy priorities, according to the development plan adopted by the Estonian parliament. Great emphasis is put on the role of social workers. The author brings out the results of two surveys taken a decade apart among social workers about domestic violence. 2014 survey was conducted with the support of Norwegian financial mechanism and the Ministry of Social Affairs. While expected to prevent domestic violence more effectively, most social workers feel they just do not have enough information to prevent crises. Here it is vital to specify the kind of additional information social workers need about proceedings of domestic violence cases in various authorities (the police, the prosecution, victim assistance). Social workers claim they lack competence and training about domestic violence, especially when it comes to dealing with the victims. Thus, handling the crises of domestic violence, or even more – preventing them, has proven difficult. Social workers should acknowledge that families with violence and the prevention of domestic violence should be made their utmost priority, regardless of the families' composition. Social workers require closer cross-sector cooperation, as well as increased knowledge about helping the victims, so it would be easier to cut down the cases of domestic violence.

Legal consciousness in the service of youth legal socializing

Silvia Kaugia, University of Tartu

The author starts off by explaining the concept „legal consciousness” and its various definitions. While the knowledge about the law and the subjective reception are both important aspects of the „legal consciousness”, it is also about developing the „legal cognition”, a feeling about right and wrong in a society. The legal consciousness of an adult is based on the activities of socializing agents that the adult experienced as a child. Socialising agents form internally related groups, and within those single agents may replace one another without influencing the socialising process significantly. On the other hand, if a whole group of agents turns out to be defective, the result of their influence is also defective. Socialising is a hard and lifelong process which, like any other, may include setbacks and failure to meet expectations. The quality of socialising is also influenced by the quality of the socialising agents themselves and their ability to adjust to constantly changing social circumstances. Whether and to what extent we are able to control violence of any form depends on all of us; the result can be positive only if a society as a whole exerts an effort.

Kiindumushäirega laps. Praktilise teraapia käsiraamat

(2014). Niels Peter Rygaard. MTÜ Igale Lapsele Pere

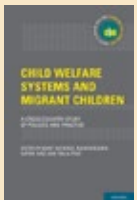
See raamat, mille esmatrükk tuli 2006. a, on ilmunud juba kümnes keeles ja äratanud maailmas suurt tähelepanu. „Kiindumushäirega laps” on üks esimesi katseid täita lünka, mis valitseb Eestis kiindumushäireid käsitleva erialakirjanduse osas. See on praktiline nõuandja kõigile inimestele, kes on võtnud oma perre kiindumushäirega lapse või puutuvad temaga kokku asenduskodus, koolis, lasteaias või ka tänaval. Raamat pakub tuge olukorras, kus vanemliku hoolitsuseta jäänud lastega kokku puutudes kogeme jõuetust ja tunneme, et tahame neid lapsi aidata, aga ei oska. Kindlasti leiab sellest ka häid nõuandeid, kuidas paremini mõista ning targalt abistada kiindumushäirega last ja noort tema kasvamisel ja siirdumisel iseseisvasse ellu. Raamatu tellimine meiliaadressil: info@kasupered.ee

Kuidas klientidest saavad kodanikud. Taastumise ja kaasatuse toetamine CARE metoodika abil

(2014). Dirk den Hollander, Jean-Pierre Wilken. MTÜ Duo

Kõikehõlmav rehabilitatsioonikäsitletult ehk CARE koosneb teooriast, põhivisioonist, praktilisest meetodist ja abivahenditest. CARE leiab kasutamist toetatud eluasemeteenuse osutamisel, vaimse tervise teenuseid pakkuvate asutuste osakondades, turvakodudes ja varjupaikades, ACT- ja FACT meeskondades, ambulatoorse tugiteenuse osutamisel, eakate hoolekandes, noorte hoolekandes, kriminaalhoolduses, sõltuvusravis, vaimsete puuetega klientide ja autismispektrihäirega klientide puhul. Raamat kirjeldab metoodikat niisugusena, nagu see on praegu, eelkõige on see õpik ja praktikaraamat. Raamatu eesmärk on pakkuda tõhusat tuge inimestele, kes meie ühiskonnas üksi hakkama ei saa, ning sõltuvad professionaalsest abist ja toetusest. CARE metoodika arendamisel tegeldakse sihhipäraselt sellega, et viia tugiteenuse osutajate poolt pakutav toetus vastavusse inimeste soovide ja vajadustega nende taastumisprotsessis. Raamatu tellimine: epry@epry.ee

Child Welfare Systems and Migrant Children. A Cross Country Study of Policies and Practice

Laste heaolusüsteemid ja sisserändajate lapsed. Eri riikide poliitika ja praktika võrdlev uuring (ilmub jaanuaris 2015). Toimetanud Marit Skivenes, Ravinder Barn, Katrin Kriz ja Tarja Pösö. Oxford University Press

Oxfordi ülikooli kirjastuses ilmuv monograafia on pühendatud sisserändajate laste olukorra uurimisele eri riikide laste heaolusüsteemides. Raamat tutvustab üheteistkümmet riiki, nende hulgas ka Eesti, laste heaolupoliitikat ja praktikat ning analüüsib ja võrdleb eri riikides töötavate praktikute valmisolekut ja võimalusi toetada sisserändajatest lapsi ja nende peresid. Süsteemide hindamiseks on läbi viidud internetiküsitlus laste heaolusüsteemis töötavate sotsiaaltöötajate hulgas, kus neil paluti kahe vinjeti alusel hinnata sisserändajatest laste ja perede olukorda ning pakkuda neile võimaliku abi. Monograafiat võib soovitada lugejale, keda huvitab eri riikide võrdlev laste heaolupoliitika ja -praktika, lastekaitse, migratsiooni teemad, immigrantidest lapsi puudutav sotsiaalpoliitika erinevates heaoluriikides. Eesti kohta kirjutasiid peatüki Merle Linno ja Judit Strömpl Tartu Ülikoolist. Raamatut saab tellida kataloogist: <http://ukcatalogue.oup.com>. Lisainfo: judit.strompl@ut.ee

MÖTTEVARA

Romain Rolland on oma romaani peategelase Colas Breugnon'i suu läbi öelnud:

„Noor ma enam pole, viiskümmend aastakest kõvasti turjal – see on väärt asi! Pilgake pealegi, noored. Ei jõua igaüks nii kaugele. Ärge te arvake, et kerge on poolsada aastat Prantsusmaa teid tallata, ja veel säärasel ajal ... Jumal! Küll on me turjale sadanud vihma ja päikesepaistet, nii et hoia alt! Küll on meid küpsetatud ja keedetud, küll vees leotatud! On sellesse pargitud kerre topitud rõõmu ja valu, õelust, vempe, kogemusi ja lollusi, õlgi ja heinu, viigimarju ja viinamarju, küpset vilja ja toorest vilja, roose ja okkaid; on nähtud ja loetud, higistatud ja saadud, saadud ja antud! Kõik on segi me jahipaunas, täis on see paun kui kiilutud! Küll on lõbu selles tuhnida! ... Mul on mu amet. Olen Püha Anne vennaskonnast – tislere ... Kirve, peitli ja voolmetega, hõõvel käes, valitsen oma hõõvelpingi juures jäsajat tamme ja lauged pähklipuud. Mis ma neist valmistan? See on olnud mu tahtmisest ... ja tellijate rahakotist. Kui palju kujusid uinub puu sees peidus seal salaja! Et uinuvat kaunitari äratada, tarvis ainult minna ja ta ärkvele raputada ... Näen enda ümber saamatuid, kes nurisevad. Nad ütlevad, et nüüd jah on mul paras aeg laulda, – et aeg on vilets ... Viletsaid aegu pole olemas; on ainult viletsaid inimesi. Mina pole säärane, jumal tänatud. Riisutakse üksteist? Uhutakse üksteist? Seda tehakse ikka. Võin oma pea anda, et neljasaja aasta pärast me lastelastelapsed samasuguse raevuga üksteise karvu kraasivad ... Ma ei ütle, et nad ei tee seda sada korda paremini kui meie ... Armastan kõike, mis on hea ... Armastan sind, vana kaaslane, kes iial ei reeda; sind, mu sõber, minu töö ... Kui lõbus on seista, tööriist käes, oma hõõvelpingi ees, saagides, hõõveldades, puurides, tahudes, uuristades, siludes, purustades ja peenendades ilusat, tihedat ainet, mis vastu paneb ja alistub – pehmet ja rasvast pähklipuud ... Kõik kahvatu on mulle vastik ... Mu kelder on varsti tühi. Sõdurid, keda meie hertsog saatis meid kaitsma, puurisid augu mu viimasesse vaati ... Kui laostuda, siis laostuda lõbusalt ... Mõned naabrid võtavad asja traagiliselt. Ma ei suuda, ma olen kõigega harjunud: olen oma elus liiga sageli teatris käinud, näitlejaid ei võta ma enam tõsiselt. Küll olen ma näinud lõustu sest saadik, kui siin maa peal elan: Helveetsiast, Saksast, Gascogne'ist, Lorraine'ist – lahinguloomi, kel relvad pihus, hallide herneste õgijaid, nälginud hurti, kes iial ei väsi väikemeest paljaks söömast! Kes võib kunagi teada, mille eest nad sõdivad? Eile sõdisid kuninga eest, täna liidu eest. Kõik on nad ühesugused; kõige paremadki pole väärt seda nõõri, millega nad tuleks puua. Mis on meil sellest, mis-sugune varas just õues kelmust teeb? Aga kes ütleks mulle, milleks on maa peale loodud kõik need lojused, kõik need „aristokraadid“, need poliitikamehed, need suurhärjad – Prantsusmaa kulul endid nuumavad härjad, kes aina ta kuulsusest laulavad, ta taskutes puhta töö teevad ... Kuidas haletsen vaeseid õnnetuid, kes ei tunne naudingut, mida pakub raamat!”

Romain Rolland (1866–1944) on Eestiski hästi tuntud prantsuse romaanikirjanik, kelle elurõõmu ülistav teos „Colas Breugnon. Elame veel!“ ilmus algkeeles 1918. aastal ja eesti keeles 1935. ja 1946. aastal. Autori sõnul on see raamat „ilma poliitikata, ilma metafüüsikata, – „hüva prantsuspärane“ raamat, mis elu üle naerab, sest et elu on hea ...”

Vahendas Jüri Raudsepp

Foto: Eero Luuk

Telli Sotsiaaltöö ajakiri 2015. aastaks!

Alates tulevast, 2015. aastast hakkab ajakiri ilmuma senise kuue korra asemel neli korda aastas: veebruaris, mais, septembris ja detsembris. Ajakirjast saab lugeda uurimistulemusi ja teoreetilisi ülevaateid sotsiaaltööst ning sotsiaalpoliitikast; kogemuslikke, nõuandvaid ja informatiivseid artikleid, mis on toeks kõigile, kes puutuvad kokku sotsiaaltööga.

Ajakirja aastatellimuse hind on 15 eurot, üliõpilastele 10 eurot.
Aastatellimus kolmes eksemplaris samale tellijale maksab 29 eurot.

Tellimuse saab vormistada postkontorites üle Eesti, veebilehel www.omniva.ee või meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

Liitu Sotsiaaltöö uudiskirjaga!

Kord kuus ilmuv uudiskiri vahendab infot sotsiaalvaldkonnas toimuvast: seadusemuudatustest ja arengukavadest, uuringutest, sündmustest, sotsiaaltöötajate tegemistest jpm.
Uudiskirjaga liitumiseks saada kiri meiliaadressil ajakiri@tai.ee

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö doktoriõppe eelkool

Sotsiaaltöö doktoriõppes huvitatud sotsiaaltöö või lähierialade magistrikraadiga teadushuvilised on oodatud taas osalema sotsiaaltöö doktoriõppe eelkoolis, mis toimub 27. jaanuarist 9. juunini 2015. Dokumentide esitamise tähtaeg on 19. jaanuar. Kursuse maht on 6 EAP, väljastatakse täienduskoolitustõend. Õppekava eesmärk on luua eeldused uurimisvaldkonna valikuks ja konkurentsivõimelise doktoritöö kavandi koostamiseks toetavas ja teadmiste arengut stimuleerivas ja soodustavas keskkonnas. Täpsem info, sh õppekava ja ajakava: <http://www.tlu.ee/sotsiaaltoo/doktoriope/doktoriope-eelkool-2015> ja Karmen.Lai@tlu.ee

TLÜ Pedagoogiline Seminar 80: Sotsiaaltöö eriala teaduslik-praktiline konverents

25. märtsil Tallinna Ülikooli Pedagoogilises Seminaris, Räägu 49

15 aastat rakendusliku kõrghariduse tasemel sotsiaaltöö eriala õpetamisest Pedagoogilises Seminaris Osalema on oodatud Pedagoogilise Seminaris sotsiaaltöö eriala vilistlased, praegused ja endised õppejõud, koostööpartnerid ja mõttekaaslased. <http://www.tlu.ee/et/pressikeskus/Avalikud-syndmused/5372>

Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis toimub veebruaris Talveülikool 2015.

Kevadsemestril on võimalus õppida koos üliõpilastega tasemeõppe õppeainetest koosnevad täiendusõppeprogrammide alusel, sh teenuste juhtimist ja disaini, sotsiaalteenuste arendamist, sotsiaallettevõtlust ja -poliitikat. Täpsem info ja registreerimine: <http://www.pc.ut.ee/et/taiendusope/koolituskalender>

Tartu Ülikoolis 13. veebruaril toimub koolitus „Vägivald perekonnas. Geenid ja keskkond, valikud ja vastutus“. 2. märtsist kuni 31. maini veebipõhine koolitus „Kriisipsühholoogia: kriis ja elu“. Info ja registreerimine ning teised koolituspakumised: <http://www.ut.ee/et/koolitus/otsi-koolitust>